

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Naiset ja tytöt henkirikoksen tekijöinä ja uhreina

Heidi Havinmaa

2018 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Naiset ja tytöt henkirikoksen tekijöinä ja uhreina

Heidi Havinmaa
Liiketalous
Opinnäytetyö
Syyskuu, 2018

Heidi Havinmaa

Naiset ja tytöt henkirikoksen tekijöinä ja uhreina

Vuosi 2018 Sivumäärä 89

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää naisten ja tyttöjen henkirikollisuutta Suomessa. Työssä tutkittiin, minkälaisen henkirikosten uhreiksi naiset ja tytöt joutuvat ja minkälaisia henkirikoksia he tekevät. Työssä käsiteltiin lisäksi Suomen henkirikollisuuden muutoksia 1900-luvun alusta nykypäivään.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu rikosoikeudesta ja kriminologiasta. Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä käytettiin lainoppia eli oikeusdogmatiikkaa. Työn lähteinä käytettiin niin voimassa olevaa kuin aiempaa lainsäädäntöä, lain esitöitä, oikeuskirjallisuutta sekä henkirikollisuuteen liittyviä tutkimuksia. Työtä havainnollistettiin kuvioilla, joiden tiedot saatiin Tilastokeskuksen StatFin-tilastotietokannasta.

Naisten tekemissä henkirikoksissa uhrina on yleisimmin kumppani tai oma lapsi. Henkirikoksen tehneet naiset kärsivät usein mielenterveyden häiriöistä ja päihdeongelmista. Työttömyys nostaa naisilla riskiä joutua henkirikoksen uhriksi. Tyttöjen tekemille henkirikoksille on ominaista ryhmäkeskeisyys ja yksityisyys. Naisiin ja tyttöihin kohdistuvat henkirikokset liittyvät vahvasti lähisuhdeväkivaltaan. Suuri osa henkirikoksen seurauksena kuolleista naisista ja tytöistä on joutunut entisen tai nykyisen kumppaninsa surmaamaksi.

Naisten ja tyttöjen henkirikollisuus on muuttunut vuosikymmenten saatossa. Lapsensurmien osuus naisten ja tyttöjen tekemissä henkirikoksissa on merkittävästi vähentynyt. Naiset ja erityisesti tytöt surmaavat nykyisin aiempaa enemmän perhepiirinsä ulkopuolisia henkilöitä.

Asiasanat: rikosoikeus, henkirikos, tappo, naiset, tytöt

Heidi Havinmaa

Women and Girls as Homicide Perpetrators and Victims

Year	2018	Pages	89
------	------	-------	----

The purpose of the thesis was to investigate homicides of women and girls in Finland. The study investigated what kind of homicide victims women and girls are, and what kind of homicide they commit. The work also addressed the changes in Finnish homicides from the beginning of the 20th century to the present-day.

The theoretical framework of the thesis consisted of criminal law and criminology. The study method used in this work was legal dogmatics. The sources used for the thesis were; legislation, government preparatory work, legal literature and research articles related to homicide. The work was illustrated with figures of which data was obtained from Statistics Finland's StatFin statistics database.

In a homicide committed by a woman, the victim is most often a partner or their own child. Homicidal women often suffer from mental illness and substance abuse problems. Unemployment will raise women's risk of being a victim of homicide. Homicides committed by girls are characterized by group reliance and privacy. Homicide offences against women and girls are strongly related to domestic or intimate partner violence. The majority of female victims have been killed by their former or current partner.

The composition of homicides committed by women and girls has changed over the decades. The percentage of neonaticides has been significantly reduced. Today, women and especially girls, kill more often people who are not emotionally as close to them as previously.

Keywords: criminal law, homicide, manslaughter, women, girls

Laki- ja lyhenneluettelo

alav.	alaviite
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
KM	komiteamietintö
KO	käräjäoikeus
L	laki
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
PL	perustuslaki (731/1999)
pl.	pois lukien
RL	rikoslaki (39/1889)
vp	valtiopäivät
ään.	äänestyspäätös
VNS	valtioneuvoston selonteko

Sisällys

1	Johdanto	8
2	Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimusmenetelmä	8
3	Henkeen kohdistuvat rikokset	9
3.1	Tappo	10
3.2	Murha.....	10
3.3	Surma	10
3.4	Lapsensurma	11
4	Lainsäädäntö ja rangaistuskäytäntö.....	12
4.1	Rikoslain uudistukset	12
4.2	Henkirikoksen tahallisuuden asteet	14
4.2.1	Tarkoitustahallisuus	15
4.2.2	Varmuustahallisuus	16
4.2.3	Todennäköisyystahallisuus.....	16
4.3	Murhan kvalifiointiperusteet.....	17
4.3.1	Vakaa harkinta.....	17
4.3.2	E erityisen raaka tai julma tekotapa.....	18
4.3.3	Vakava yleinen vaara	19
4.3.4	Virkamiesperuste.....	20
4.3.5	Kokonaisarvostelu.....	21
4.4	Rangaistuksen koventamis- ja lieventämisperusteet	21
4.4.1	Rangaistuksen koventamisperusteet	21
4.4.2	Rangaistuksen lieventämisperusteet	23
4.4.3	Rangaistuksen kohtuullistamisperusteet	25
4.5	Rangaistusasteikon lieventäminen	26
4.6	Henkirikoksista määrättävät rangaistukset.....	27
5	Henkirikollisuus Suomessa	33
5.1	Henkirikollisuuden kehitys 1900-luvulta nykypäivään	35
5.1.1	1900-luvun alun henkirikollisuus	35
5.1.2	1960-1970-luku	37
5.1.3	2000-luvun henkirikollisuus.....	38
6	Naiset ja henkirikollisuus	46
6.1	Naiset henkirikoksen uhreina	46
6.2	Naiset henkirikoksen tekijöinä	53
6.2.1	Uhrina kumppani	61
6.2.2	Uhrina lapsi	63
7	Tytöt ja henkirikollisuus	68

7.1	Tyttöjen henkirikollisuuden kehitys	68
7.2	Tytöt henkirikoksen tekijöinä.....	69
7.3	Tytöt henkirikoksen uhreina	73
8	Yhteenveto	77
	Lähteet	79
	Kuviot	88

1 Johdanto

Suomessa tehdään väkilukuun suhteutettuna paljon henkirikoksia. Henkirikollisuutta käsittelevissä artikkeleissa tai keskusteluissa ei voi olla törmäämättä tyypilliseen suomalaisen henkirikoksen kuvaukseen; alkoholisoitunut ja työelämästä syrjäytynyt keski-ikäinen mies tappaa keittiöveitsellä ryppyriidan päätteeksi toisen alkoholisoituneen ja syrjäytyneen miehen. Kuvaus on toki totuudenmukainen, sillä suomalainen henkirikollisuus on pitkälti sosiaalisesti syrjäytyneiden miesten keskinäistä henkirikollisuutta¹. Naisten ja erityisesti tyttöjen henkirikollisuutta sen sijaan käsitellään julkisuudessa harvemmin. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, millaisia henkirikoksia naiset ja tytöt tekevät ja millaisten henkirikosten uhreiksi he joutuvat.

Henkeen kohdistuviksi rikoksiksi on Suomen rikoslaissa säädetty tappo, murha, surma, lapsenurma sekä kuolemantuottamus ja törkeä kuolemantuottamus. Tässä työssä tutkitaan tahallisia henkirikoksia, kuolemantuottamisen ja törkeän kuolemantuottamisen rajautuessa pois käsiteltävistä rikoksista.

2 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimusmenetelmä

Naisten ja tyttöjen henkirikollisuuden tutkimisen ohella opinnäytetyössä luodaan katsaus henkirikollisuuden kehitykseen Suomessa. Työssä käydään aluksi läpi henkeen kohdistuvien rikosten lainsäädäntöä ja rangaistuskäytäntöä, jonka jälkeen käsitellään suomalaista henkirikollisuutta ja sen muutoksia 1900-luvun alusta 2000-luvulle. Työn loppuosa käsittelee naisia ja tyttöjä henkirikoksen tekijöinä ja uhreina.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu rikosoikeudesta ja kriminologiasta. Rikosoikeus käsittelee säännökset rikoksista ja rikosten seuraamuksista. Se määrittelee rangaistavan käyttäytymisen muodot ja niitä koskevien seuraamusten sisällön. Rikosoikeuden säännöksissä korostuu tekijän ja valtion suhde, jonka vuoksi rikosoikeus kuuluu julkisoikeuden alaan.² Kriminologia tutkii rikollisuutta yhteiskunnallisena ilmiönä. Kriminologinen tutkimus pyrkii selvittämään rikollisuuden määrää ja sen ilmenemismuotoja sekä rikollisuuden kehitystä. Kriminologia tutkii myös rikollisuuteen ja sen muutoksiin vaikuttavia tekijöitä.³

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä on käytetty oikeusdogmatiikkaa eli lainoppia. Lainoppi rakentuu voimassa olevien oikeuslähteiden varaan. Lainopin tutkimusongelmana on selvittää,

¹ Lehti, Suonpää & Kivivuori 2017, 37-38.

² Koskinen 2008, 2-3.

³ Koskinen 2008, 3.

minkälainen on voimassa olevan oikeuden sisältö käsiteltävänä olevassa oikeusongelmassa. Lainoppi on oikeusjärjestykseen kuuluvien sääntöjen sekä erityisesti sääntöjen sisältöjen selvittämiseen tähtäävää tutkimusta.⁴

Opinnäytetyössä on hyödynnetty Tilastokeskuksen StatFin-tilastotietokantaa kuvioiden tuottamiseen. Henkirikollisuutta käsittelevissä osissa on käytetty lähteenä muun muassa Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin henkirikokatsauksia. Henkirikokatsauksen tilastotiedot perustuvat Tilastokeskuksen tietojen lisäksi Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin ja Poliisiammattikorkeakoulun ylläpitämän henkirikostietokannan tietoihin⁵. Tässä opinnäytetyössä esitettyjen kuvioiden sisältämät tiedot voivat siten poiketa henkirikokatsauksissa esitetyistä tiedoista.

3 Henkeen kohdistuvat rikokset

Henki on oikeushyvistä⁶ tärkein. Tämän oikeushyvän suojelu sisältyy myös perustuslakiin (731/1999), jonka toisen luvun 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen sekä turvallisuuteen. Lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 2 artiklan mukaan jokaisen oikeus elämään on suojeltava laissa.

Henkeen kohdistuvista rikoksista säädetään rikoslain (578/1995) 21 luvussa. Rikosoikeudellinen suoja koskee ihmisen henkeä, sikiöllä ei ole suomalaisessa lainsäädännössä oikeussubjektin asemaa. Suoja alkaa ihmisen syntymän hetkellä ja päättyy kuolemaan.⁷ Honkasalon omaksuman kannan mukaan elämän voidaan katsoa alkaneen silloin, kun jokin osa sikiöstä on tullut ulos kohdusta. Syntyvän lapsen elinkelpoisuudella ei ole merkitystä suojan saannin kannalta.^{8,9} Kuolleeksi ihminen katsotaan lääketieteen oppien perusteella silloin, kun aivotointa on täydellisesti ja pysyvästi lakannut¹⁰.

⁴ Husa, Mutanen & Pohjolainen 2010, 20.

⁵ Tietokanta sisältää perustietoja poliisin tietoon tulevien henkirikosten osapuolista ja teonpiirteistä. Tiedot saadaan rikosten esitutkinnasta vastaavilta henkilöiltä. (Lehti 2017, 2.)

⁶ Oikeushyvä on tärkeänä pidetty arvo, jota suojataan rikosoikeudellisesti kieltojen, käskyjen sekä rangaistusuhan avulla. Muita rikosoikeudellisesti suojattavia oikeushyviä ovat esimerkiksi terveys, vapaus ja kotirauha. (Tapani 2008, 93.)

⁷ HE 156/2008 vp, 9.

⁸ Honkasalo 1970, 10-11.

⁹ Tapauksessa KKO:1971-II-19 korkein oikeus katsoi lapsen elävänä syntyneeksi ja siten oikeuskelpoiseksi. Pian syntymänsä jälkeen kuollut lapsi ei ollut kertaakaan hengittänyt, mutta hänellä oli ehditty havaita sydämen toimintaa.

¹⁰ Lappi-Seppälä 2009b, 468.

3.1 Tappo

Rikoslain 21:1:ssä säädetään taposta. Pykälän mukaan toisen tappanut on tuomittava taposta määräaikaiseen vankeuteen, vähintään kahdeksaksi vuodeksi. Yritys on säädetty rangaistavaksi¹¹. Tappo on tahallisen henkirikoksen perusmuoto. Tappo ei edellytä aktiivista tekemistä, vaan voi olla myös laiminlyönnin seuraus. Laiminlyönti voi tulla kyseeseen, mikäli laiminlyöntivastuun edellytykset täyttyvät, eli tekijä on ollut erityisessä vastuuasemassa estämään jonkin seurauksen syntyminen¹².

Rikoslaisissa ei ole määritelty tappamisen tekotapaa, määrittely tuskin olisi tarkoituksenmukaistakaan, moninaisista mahdollisista tekotavoista johtuen. Painoarvoa ei myöskään ole annettu sille, miten pitkä aika teon ja kuoleman välillä on ollut, jos asianmukainen syy-seuraussuhde on ollut olemassa.¹³

3.2 Murha

Murha on rikoslain törkein rikos¹⁴. Murhasta säädetään rikoslain 21:2:ssa. Mikäli tappo on tehty vakaasti harkiten, erityisen raa'alla tai julmalla tavalla, vakavaa yleistä vaaraa aiheuttaen tai tappamalla virkamies, joko virkatoimen vuoksi tai ollessaan ylläpitämässä virkansa puolesta järjestystä tai turvallisuutta – ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä – on rikoksen tehnyt tuomittava murhasta elinkautiseen vankeuteen. Yritys on säädetty rangaistavaksi. Murhan kvalifiointiperusteista tarkemmin luvussa 4.3.

Murha on tapon törkeä tekemuoto. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että tappo olisi henkirikoksena jotenkin murhaa lievempi rikos, sillä henkirikokset ovat aina törkeitä rikoksia. Mikäli surmaaminen on tehty tapon perustunnusmerkistöä selvästi törkeämmällä tavalla, voidaan tappo arvioida murhana.¹⁵

3.3 Surma

Surmaa koskeva säännös sisältyy rikoslain 21:3:en. Mikäli tappo on tehty kokonaisuutena arvostellen lieventävien asianhaarojen vallitessa, huomioon ottaen rikoksen poikkeukselliset

¹¹ Yrityksen rangaistavuus edellyttää, että rikoksen täyttymisen uhka on ollut konkreettinen. Rangaistavaksi voivat tulla myös sellaiset yritykset, joissa uhka rikoksen täyttymiseen on jäänyt pois satunnaisista syistä. (Lappi-Seppälä 2009b, 478.)

¹² Lappi-Seppälä 2009b, 470.

¹³ Honkasalo 1970, 16-18.

¹⁴ HE 94/1993 vp, 94.

¹⁵ Lappi-Seppälä 2009b, 480-481.

olosuhteet, rikoksen tehneen vaikuttimet sekä muut rikokseen liittyvät seikat, on rikoksenteijä tuomittava surmasta vankeuteen vähintään neljäksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Yritys on säädetty rangaistavaksi.

Surma on rikosnimikkeenä sisällytynyt rikoslakiin vuodesta 1995 alkaen. Tuomioita surmasta on annettu vähän, vuosien 2000-2016 aikana 20 kappaletta¹⁶. Tuomioiden vähyys heijastaa hallituksen esityksen (HE 94/1993) kannanottoa säännöksen soveltamiseen vain poikkeuksellisesti. Esityksen mukaan säännöstä voitaisiin soveltaa pakkotilaa muistuttavissa tilanteissa, jolloin henkirikos on ollut tekijän ainoa mahdollisuus tilanteesta pois pääsyyn. Surmana voitaisiin myös tuomita henkirikos, jonka tekijä on toteuttanut poikkeuksellisen järkytyksen vallassa, syyntakeisuuden kuitenkin vähentymättä^{17,18}.

3.4 Lapsensurma

Lapsensurmasta tuomitaan rikoslain 21:4:n mukaan nainen, joka synnytyksestä johtuvassa uupumuksessa tai ahdistuksessa surmaa lapsensa. Teosta voidaan tuomita vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Yritys on säädetty rangaistavaksi. Säännöstä voidaan soveltaa ainoastaan lapsensa surmanneeseen äitiin, osallisuudesta lapsensurmaan rangaistaan samoin, kuin osallisuudesta tappoon tai murhaan¹⁹.

Lapsensurmat ovat kattaneet 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa merkittävän osan naisten tekemistä henkirikoksista. Vielä 1920-luvulla 60 prosenttia naisten murha- tai tappotuumioista määrättiin oman vastasyntyneen lapsen surmasta^{20,21}. Lapsensurmien yleisyyden katsotaan johtuneen muun muassa yhteiskunnan kielteisestä suhtautumisesta aviottomiin lapsiin. Alkuperäisessä rikoslaissa sovellettiin lapsenmurhaa koskevaa säännöstä ainoastaan niihin äiteihin, jotka olivat surmanneet avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen. Vuoden 1969 rikoslakiuudistuksessa teon nimike muutettiin lapsentapoksi, ja säännös ulotettiin koskemaan myös naimisissa olevia äitejä.²²

¹⁶ Surman yrityksestä annettiin ajanjaksolla 11 tuomiota (Seuraamusjärjestelmä 2016, liitetäulukko 3).

¹⁷ HE 94/1993 vp, 94.

¹⁸ Ks. KKO 1997:153. Tekijän ei katsottu toimineen poikkeuksellisen järkytyksen vallassa, hänen pystyttyä pohtimaan järkytyksen aiheuttanutta tilannetta muutaman tunnin ajan ennen surmatyötä.

¹⁹ HE 94/1993 vp, 95.

²⁰ Lehti 2003, 245.

²¹ Alkuperäisessä rikoslaissa teosta käytettiin nimikettä lapsenmurha.

²² Lappi-Seppälä 2009b, 502-503.

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan lapsensurman tunnusmerkistö täyttyy, kun nainen on synnytyksestä johtuvassa uupumuksessa tai ahdistuksessa surmannut lapsensa. Teko on voitu tehdä synnytyksen aikana tai sen jälkeen. Tunnuksmerkistön soveltavuus kuitenkin heikkenee sitä mukaa, kun synnytyksen ja surmatyön välinen aika kasvaa. Tunnuksmerkistön soveltavuutta arvioidessa on ylipäätään kiinnitettävä huomiota siihen, missä määrin synnytyksen aiheuttamat fyysiset ja psyykkiset rasitukset ovat vaikuttaneet surmaan.²³

4 Lainsäädäntö ja rangaistuskäytäntö

4.1 Rikoslain uudistukset

Alkuperäinen rikoslaki on vuodelta 1889²⁴, joka voimaan astuessaan kumosi vuoden 1734²⁵ rikosoikeudelliset lait. Rikoslain lähtökohtana oli sovitusajatus ja yleisestäävyys. Rangaistusjärjestelmää lievennettiin niin, että useista ankarista ruumiin- ja häpeärangaistuksista^{26,27} siirryttiin sakko- ja vankeusrangaistuksiin. Kuolemantuomio sisältyi silti edelleen rikoslakiin.²⁸ Silloisen lain 21:1:n mukaan murhasta voitiin tuomita kuolemanrangaistukseen²⁹ tai kuritushuoneeseen³⁰ elinkaudeksi.

²³ Lappi-Seppälä 2009b, 502-503.

²⁴ Rikoslaki astui voimaan 14.4.1894. Lain voimaantulo viivästyi, koska Venäjä ei ollut tyytyväinen valtiollisia rikoksia koskeviin säädöksiin. Niiden katsottiin olevan seuraamuksiltaan liian lieviä ja antavan väärän kuvan Suomen ja Venäjän valtiollisesta suhteesta. (Kekkonen 1991, 267-268.)

²⁵ Ruotsin valtakunnassa säädetty laki, joka on edelleen joiltakin osin voimassa niin Ruotsissa kuin Suomessakin.

²⁶ Vuoden 1734 laissa kuolemanrangaistus oli säädetty seuraamukseksi yhteensä 68:ssä rikoksessa. 1700-luvun puolivälissä Ruotsi-Suomessa pantiin täytäntöön vuosittain 50-60 kuolemanrangaistusta, joista Suomen osuus oli kymmenkunta. Pääsääntöisesti kuolemanrangaistus tuomittiin murhasta tai lapsenmurhasta. Ankarien seuraamusten kautta hallitusvalta pyrki pitämään yllä alamaisten kunnioitusta ja pelkoa ylempiään kohtaan. (Pajuoja 1991, 21-22.)

²⁷ Äiti voitiin tuomita mestattavaksi tai poltettavaksi roviolla, mikäli lapsi oli syntynyt kuolleena tai ennenaikaisena niin, ettei äiti pystynyt todistamaan syyttömyyttään lapsen kuolemaan (Ketola 1989, 61).

²⁸ Koskinen 2009, 88.

²⁹ Vuodesta 1949 alkaen kuolemanrangaistuksia ei enää tuomittu rauhanajan rikoksista, lopullisesti kuolemanrangaistus poistui lainsäädännöstä 1972.

³⁰ Kuritushuonerangaistus oli tavallista vankeusrangaistusta ankarampi rangaistusmuoto. Kuritushuonerangaistukseen voitiin tuomita elinkaudeksi tai määräajaksi; vähintään kuudeksi kuukaudeksi tai enintään 12 vuodeksi yksittäisestä rikoksesta. Kuritushuonevangit jaettiin lain mukaan pakkoluokkaan, oppiluokkaan ja koeluokkaan. Pakkoluokalta vanki saattoi siirtyä ylemmälle luokalle, mikäli hänen käytöksensä antoi siihen aiheutta. Kuritushuonevanki vietti vähintään ensimmäiset neljä kuukautta yksinäishuoneessa, jonka jälkeen hänet siirrettiin muiden vankien keskuuteen tekemään valvonnan alaisena pakkotyötä valtion hyväksi. (Honkasalo 1969, 35-39.)

Murhasta tuomittu menetti lisäksi kansalaisluottamuksen³¹ ainiaaksi. Rikoslain voimaantulon yhteydessä astui myös voimaan asetus rikoslain voimaanpanemisesta sekä asetus rangaistusten täytäntöönpanosta³². Asetuksella rangaistuksen täytäntöönpanosta poistettiin leuteraatiovalta senaatin oikeusosastolta sekä hovioikeuksilta. Leuteroinnilla tarkoitetaan sitä, että tuomioistuimet saattoivat määrätä rangaistuksen pituuden itse tai jättää tekijän kokonaan tuomiotta. Lisäksi tuomion lieventämisen perusteena saatettiin käyttää laissa mainitsemattomia seikkoja.³³

Rikoslain 21 luku uudistettiin kokonaisuudessaan vuonna 1969. Uudistetussa rikoslaissa määriteltiin murhan ja tapon välinen raja uudelleen. Alkuperäisen rikoslain mukaan murhan tehnyt toimi tyynin mielin, kun taas tappoon syyllistyi pikaistuksissa, henkisesti epätasapainoisessa tilassa. Hallituksen esityksessä (HE 68/1966) tappo katsottiin toisen tahalliseksi surmaamiseksi, ja murhaksi tapon teki tiettyjen tunnusmerkkien täyttyminen. Murhan tunnusmerkistöä ei kuitenkaan kirjoitettu uudistuksessa tyhjentävästi, vaan murhan kvalifiointiperusteeksi saattoi sopia muukin seikka. Elinkautinen kuritushuonerangaistus säilyi rangaistuksena murhasta.^{34,35}

Rikoslain kokonaisuudistustyö käynnistettiin vuonna 1972. Uudistuksen valmistelua varten asetettiin rikosoikeuskomitea, jonka mietinnössä (KM 1976:72) esiteltiin periaatteita ja yleisiä suuntaviivoja, joiden puitteissa kokonaisuudistus tulisi tehdä. Vuonna 1980 aloitetun rikoslaki-projektin tuloksena syntyi kokonaisuudistuksen osapaketti, jonka pohjalta tehtiin hallituksen esitys (HE 66/1988) rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen rikoslain muutoksiksi.³⁶

Vuonna 1995, osana rikoslain toisen vaiheen uudistusta, tehtiin myös 21 lukuun uudistuksia. Rikoslain 21 luku pysyi kuitenkin pitkälti vuoden 1969 uudistuksen mukaisena. Hallituksen esityksessä (HE 94/1993) todettiin, ettei luvun perusrakennetta tai rangaistusasteikkoja ollut tarvetta muuttaa. Hallituksen esityksen pohjalta uudistettiin muun muassa rikoslain 21:1. Kokonaisuudistuksen mukaisesti lievemmin rangaistavat teot kirjoitettiin omaksi tunnusmerkistöksen, jolloin tapon sivuasteikko poistettiin ja korvattiin surma -rikosnimikkeellä (RL 21:3).

³¹ Kansalaisluottamuksen menettänyt ei voinut esimerkiksi tulla valituksi kansanedustajaksi. Häntä ei myöskään voitu nimittää kunnan tai valtion virkaan. (Serlachius 1919, 206.) Kansalaisluottamuksen menettäminen poistettiin rangaistusjärjestelmästä 1969.

³² Kekkonen 1991, 268.

³³ Ibid.

³⁴ HE 68/1966 vp, 2-3.

³⁵ Kuritushuonerangaistuksen käyttämisestä luovuttiin 1975.

³⁶ Koskinen 2009, 88-89.

Murhan kvalifiointiperusteet kirjoitettiin uudistuksessa tyhjentävästi, lisäksi edellytettiin konnaisharkintaa. Omanvoitonpyyntö³⁷ poistettiin uudistuksen myötä tapon kvalifiointiperusteista, koska sen katsottiin edellyttävän vakaata harkintaa, joka jo sisältyi ankaroittamisperusteisiin. Lisäksi haluttiin välttää antamasta vaikutelmaa, että murhaksi kvalifioituisivat vain erityisen hylättävistä motiiveista tehdyt henkirikokset.³⁸ Rikoslain uudistuksen yhteydessä tunnusmerkistöstä poistettiin myös pyynnöstä surmaaminen³⁹.

Rikoslain 21:4:n osalta lapsentappo korvattiin nimikkeellä lapsensurma. Tällä oletettavasti haluttiin korostaa henkirikoksen erityistä luonnetta ja siihen vaikuttavia poikkeuksellisia tekijöitä. Lapsensurman rangaistusasteikko muutettiin myös suppeammaksi, 14 päivän vähimmäis- ja kahdeksan vuoden enimmäisrangaistuksen sijaan jatkossa tuomittaisiin vankeutta neljästä kuukaudesta neljään vuoteen.⁴⁰

Kokonaisuudistuksen yhteydessä pohdittiin määräaikaisen vankeusrangaistuksen ottamista käyttöön elinkautisen vankeuden vaihtoehdoksi murhasta tuomittaessa. Hallitus esitti (HE 94/1993) vaihtoehdoksi 12 vuoden vankeusrangaistusta, mutta lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 22/1994) ehdotus ei saanut osakseen hyväksyntää.⁴¹

4.2 Henkirikoksen tahallisuuden asteet

Rikoslain 3:6:n mukaan tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hänellä on ollut tarkoitus aiheuttaa seuraus taikka hän on pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallisesti myös silloin, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä.

Hallituksen esityksessä rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 44/2002) todetaan, että tahallisuus on keskeisimpiä vastuuta määritteleviä käsitteitä. Hallituksen esityksessä tahallisuuden vaatimuksen alaraja täyttyi sen mukaan, vastasiko rikoksen tunnusmerkistön toteutuminen sitä, mitä tekijä oli teon hetkellä pitänyt varsin todennäköisenä.⁴²

³⁷ Omanvoitonpyyntö liittyi henkirikoksiin, joissa surmaamisen avulla tavoiteltiin taloudellista hyötyä. Omanvoitonpyyntö saattoi esiintyä monella muullakin tavalla, esimerkiksi tarkoituksena saada raivattua tieltä kilpakosija. (Honkasalo 1970, 22.)

³⁸ HE 94/1993 vp, 89, 92-94.

³⁹ Hallituksen esityksessä pyynnöstä surmaamisen jättämistä pois tunnusmerkistöstä perusteltiin hengen suojaamisen näkökulmasta; pyynnölle, johon liittyy hyvin suuri katumisriski, ei voida antaa oikeudellista merkitystä (HE 94/1993 vp, 90-91).

⁴⁰ HE 94/1993 vp, 95.

⁴¹ LaVM 22/1994 vp, 11.

⁴² HE 44/2002 vp, 84.

Ihmisen toiminnan ja rikosoikeudellisesti merkityksellisen seurauksen välinen syy-seuraus-suhde on tunnusmerkkinä seurausrikoksille. Seuraustahallisuudessa tekijällä edellytetään olevan tieto jonkin seurauksen syntymisestä. Mikäli tekijä ei ole mieltänyt seurauksen syntymistä mahdolliseksi, ei seuraustahallisuuden määritelmä täyty.⁴³ Seuraustahallisuudessa tahallisuuden asteet on jaettu kolmeen luokkaan, tarkoitustahallisuuteen, varmuustahallisuuteen ja todennäköisyystahallisuuteen.⁴⁴

4.2.1 Tarkoitustahallisuus

Korkein tahallisuuden aste on tarkoitustahallisuus. Se täyttyy, kun tekijä on tarkoittanut teollaan tietyn seurauksen syntyväksi. Tällainen tahallisuuden aste on käsillä erityisesti tahallissa henkirikoksissa. Esimerkkinä tarkoitustahallisuudesta Tapani on käyttänyt korkeimman oikeuden päätöstä KKO 2003:115 (ään.), jossa K oli ampunut kerrostalon rappukäytävästä oven läpi L:n asuntoon, jossa oli ihmisiä. K oli aiemmin käynyt asunnossa, ja oli vielä ennen ampumista pystynyt tekemään havaintoja eteisestä ja huoneiden sijainnista (ovi oli ollut auki). KKO:n mukaan K:n oli täytynyt pitää laukausten osumista varteenotettavana mahdollisuutena. Tappamistarkoituksen puolesta puhuvia seikkoja olivat K:n saapuminen asunnolle ase mukanaan, oven läpi ampuminen tietoisena siitä, että L oli asunnossa sekä K:n pitkään kestänyt vihamielisyys ja tappouhkausten lausuminen L:lle.⁴⁵

Frände kuitenkin huomauttaa, ettei tarkoitusta pidä sekoittaa esimerkiksi ”toiveen” tai ”halun” käsitteisiin. Tietty seuraus voi olla myös teon tarkoituksena siten, ettei seurausta kuitenkaan nimenomaisesti ole toivottu tai haluttu. Fränden esimerkissä vankilasta karkaava vanki tappaa vartijan, koska se on vankilapaon, eli teon tarkoituksen kannalta välttämätön edellytys.⁴⁶

Tarkoitustahallisuus määritellään vain suhteessa teon päämäärään, siihen syhyyn, jonka vuoksi teko tehtiin. Myös välitavoite (kuten Fränden esimerkissä vartijan tappaminen) on arvioitava tarkoitustahallisuuden asteella, jos välitavoitteen toteuttaminen on ollut ehdoton edellytys lopullisen päämäärän saavuttamiseksi. Teko-olosuhteiden osalta tahallisuutta arvioidaan varmuus- ja todennäköisyystahallisuuden kriteerein.⁴⁷

⁴³ Frände 2012, 110.

⁴⁴ Frände 2012, 112.

⁴⁵ Tapani 2008, 211.

⁴⁶ Frände 2012, 114.

⁴⁷ HE 44/2002 vp, 85.

4.2.2 Varmuustahallisuus

Varmuustahallisuudesta on kyse silloin, kun tekijä on pitänyt seurauksen aiheutumista varmana. Tekijän ei kuitenkaan tarvitse aktiivisesti pyrkiä seurauksen aiheuttamiseen. Myös varmuus siitä, että teolla on tietty oheisseuraamus riittää.⁴⁸ Oheisseuraukset voivat olla edellytyksiä liittyen tavoiteltuun seuraukseen tai lisäseurauksia tavoitteen saavuttamisesta. Varmuustahallisuudesta on kyse myös silloin, kun itse päätavoitteen toteutuminen on epävarmaa, mutta sen toteutuminen varmuudella aiheuttaisi oheisseuraukset.⁴⁹

Varmuustahallisuuden käsitettä on selvennetty muun muassa esimerkillä, jossa terroristi on jättänyt lentokoneeseen pommin, aikomuksenaan surmata tietty henkilö. Jos pommin räjäyttäminen onnistuu ja tietty henkilö kuolee, kuolevat varmuudella myös muut koneessa olijat. Pommi-iskun varsinaisen kohteen osalta tekijän vastuu arvioidaan tarkoitustahallisuutena, muiden matkustajien osalta varmuustahallisuutena.⁵⁰

4.2.3 Todennäköisyystahallisuus

Alin tahallisuuden aste määräytyy siten, pitikö tekijä tunnusmerkistön mukaista seurausta varsin todennäköisenä ja tiesikö hän seikoista, jotka vaikuttivat rikosvastuuseen. Yksinkertaisessa todennäköisyystahallisuudessa tekijä pitää seurauksen syntymistä varsin⁵¹ todennäköisenä (todennäköisempänä kuin sitä, että seuraus jäisi syntymättä)⁵². Kvalifioidussa todennäköisyystahallisuudessa tekijän on täytynyt pitää seurauksen syntymistä hyvin todennäköisenä (vielä todennäköisempänä kuin yksinkertaisessa todennäköisyystahallisuudessa)⁵³.

Todennäköisyystahallisuus ei edellytä, että tekijän tarkoituksena olisi ollut tietyn seurauksen aiheuttaminen, eikä hänellä ole täytynyt olla varmuutta siitä syntykö seurausta. Riittää, että tekijä on mieltänyt seurauksen mahdollisuuden enemmän tai vähemmän todennäköiseksi. Mikäli tekijä pitää seurauksen syntymistä tai syntymättä jäämistä yhtä todennäköisinä vaihtoehtoina, ei todennäköisyystahallisuuden vaatimus täyty.⁵⁴

⁴⁸ Tapani 2008, 218.

⁴⁹ HE 44/2002 vp, 86-87.

⁵⁰ HE 44/2002 vp, 86.

⁵¹ Hallituksen esityksessä (HE 44/2002 vp) viitataan pohjoismaisessa oikeuskäytännössä esiintyvään termiin 'övervägande sannolikt', jonka on tulkittu tarkoittavan yli 50 prosentin todennäköisyyttä (HE 44/2002 vp, 84).

⁵² Matikkala 2005, 87, 460.

⁵³ Matikkala 2005, 464.

⁵⁴ Tapani 2008, 220-221.

4.3 Murhan kvalifiointiperusteet

Murhan kvalifiointiperusteet on kirjoitettu tyhjentävästi rikoslain 21:2.1:ssä. Tappo luokitellaan murhaksi, mikäli teko on tehty vakaasti harkiten, erityisen raa'alla tai julmalla tavalla, vakavaa yleistä vaaraa aiheuttaen tai tappamalla virkamies hänen ollessaan virkansa puolesta ylläpitämässä järjestystä tai turvallisuutta taikka virkatoimen vuoksi. Rikoksen on oltava myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Kokonaisharkinnan osalta murhaan sovelletaan muiden törkeiden rikosten kokonaisharkintalauseketta, vaikkakin henkirikokset ovat aina rikoksena törkeitä. Murhan osalta törkeyttä arvioidaan suhteessa tapon perustunnusmerkistöön: surmatyö, joka on tehty tapon perustunnusmerkistöä selvästi törkeämmin, on arvioitavissa murhaksi⁵⁵.

4.3.1 Vakaa harkinta

Hallituksen esityksessä (HE 94/1993) todetaan, että vakaa harkinta on keskeisin tapon ankaroitamisperusteista⁵⁶. Vakaalla harkinnalla tarkoitetaan teon etukäteistä suunnittelua, esimerkiksi tekovälineiden hankkimista, mutta eritoten etukäteistä surmaamispäätöksen tekemistä. Itse surmatapa voi olla suunnitelmista poiketen toisenlainen, olennaista on se, että surmatyö on ollut tekijän päämääränä jo etukäteen⁵⁷.

Tapauksessa KKO 1980 II 59 oli kyse surmatyöstä, joka oli tehty ennalta tehdystä suunnitelmasta poiketen. A oli suunnitellut surmaavansa B:n tämän syntymäpäivänä, mikäli B kieltäytyisi seurustelun jatkamisesta. A:n aikomuksena oli surmata B, lyömällä tämä ensin tajuttomaksi ja sitomalla hänet tiukaksi paketiksi muovipusseihin, jonka jälkeen hän piilottaisi B:n tekoa varten hankittuun autoon ja myöhemmin upottaisi ruumiin avantoon tekoa varten hankittujen painojen avulla. Muutama päivä ennen teon suunniteltua ajankohtaa oli A ollut tarkistamassa reittiä, jonka varrelta hän hyökkäisi B:n kimppuun. Tässä yhteydessä A oli havainnut B:n poistumasta työpaikaltaan yhdessä veljensä kanssa. A oli ottanut repustaan mukaan puukon ja mennyt jututtamaan B:tä, pyytääkseen takaisin valokuvia, jotka olivat B:n hallussa. B kutsui pian veljeään luokseen, jolloin A oli tempaissut puukon esiin ja puukottanut B:tä yhteensä 18 kertaa. B menehtyi pistohaavaan, joka oli vahingoittanut sydämen eri osia sekä vasenta keuhkoa. Kaikki oikeusasteet katsoivat A:n tehneen surmatyön vakaasta harkinnasta, vaikka teko ei tapahtunutkaan alkuperäisen suunnitelman mukaisesti, sillä A oli jo aiemmin

⁵⁵ HE 94/1993 vp, 93.

⁵⁶ HE 94/1993 vp, 93.

⁵⁷ Lappi-Seppälä 2009b, 481.

päättänyt surmata B:n, mikäli tämä kieltäytyisi jatkamasta seurustelua tai palauttamasta vakuuksia. A tuomittiin murhasta täyttä ymmärrystä vailla olevana.⁵⁸

Mikäli surmatyö on johtunut tilanteen yllätyksellisestä tai hallitsemattomasta etenemisestä, on oikeuskäytännössä katsottu, ettei tekoa ole tehty vakaasta harkinnasta. Edellä mainittu käy ilmi tapauksesta KKO 2004:57 (ään.). A oli rahaa anastaakseen ottanut taksikyydin ja myöhemmin ampunut taksiautoilija B:n hallussaan olleella pistoolilla kolmella päähän kohdistuneella laukauksella, viimeisen laukauksen ollessa välittömästi tappava. Korkeimmassa oikeudessa käsiteltiin, oliko A tappanut B:n vakaasti harkiten. Korkeimman oikeuden ratkaisussa todettiin, ettei A ollut suorittanut surmatyötä vakaasta harkinnasta. Perusteluissaan korkein oikeus totesi, ettei A:lla ollut ollut etukäteistä suunnitelmaa surmaamisesta, vaikka hän olikin varustautunut ladatulla ja varmistamattomalla aseella, ja viimeinen tappava laukaus oli ammuttu useita minuutteja kahden ensimmäisen päähän kohdistuneen laukauksen jälkeen.^{59, 60}

4.3.2 Erityisen raaka tai julma tekotapa

Raa'an tai julman tekotavan kvalifiointiperuste uudistettiin kielellisesti vuoden 1995 uudistuksessa. Aiempi sanamuoto oli ”raakuutta taikka julmuutta osoittavalla tavalla”, jossa viitattiin myös tekijään kohdistuvaan raakuuden ja julmuuden arviointiin. Uudistusta perusteltiin hallituksen esityksessä (HE 94/1993) sillä, että ”säännöksen tulisi kuvata todellista tekotapaa eikä sitä, miltä teko ulkonaisesti näyttää”.^{61,62} Surmaamisen raakuudesta katsotaan oikeuskirjallisuudessa kertovan esimerkiksi teon toteuttamisen tapa sekä käytetyt surmavälineet. Julmuutta teko osoittaa ollessaan uhrille erityisen tuskallinen tai pitkitetty.⁶³

Tapaus KKO 2004:63 (ään.) käsitteli 14-vuotiaan B:n surmaamista. 15-vuotias A oli surmannut sattumalta tapaamansa B:n kurkusta kuristamalla ja painaen samanaikaisesti B:n päätä ojan pohjalla olleeseen mutaiseen veteen, jolloin B:n suu ja sieraimet olivat jääneet veden pinnan alapuolelle. Kuristaminen jatkui siihen asti, kunnes A oli lopettanut liikehtimisen. Tämän jälkeen A oli vielä seisonut B:n päällä painaen samalla jalallaan B:n päätä syvemmälle mutaiseen

⁵⁸ KKO 1980 II 59.

⁵⁹ KKO 2004:57.

⁶⁰ Alemmat oikeusasteet olivat tuominneet tekijän murhasta. Toisin kuin korkein oikeus, käräjäoikeus ja hovioikeus katsoivat tappamisen tapahtuneen vakaasta harkinnasta. Vakaa harkinta oli nimenomaisesti itse surmatyön tekemisessä osoitettua harkintaa, ei etukäteisenä suunnitelmana ilmenevää harkintaa. (KKO 2004:57.)

⁶¹ HE 94/1993 vp, 93.

⁶² Matikkala on aiheellisesti kritisoinut perustelua kysyen: ”Mitä on tarkoitus näyttää toteen, jos ”todellinen tekotapa” ei ole sitä, miltä teko ulkoisesti näyttää?” (Matikkala 2000, 38, alav. 36).

⁶³ Lappi-Seppälä 2009b, 488-489.

veteen. Peruskuolinsyynä oli tukehtuminen veden ja mudan hengittämisen seurauksena. Korkeimman oikeuden ratkaisussa surmatyön ei katsottu tapahtuneen rikoslain 21:2:n mukaisesti erityisen raa'alla tai julmalla tavalla, vaikka teko sinänsä oli ollut raaka ja julma. Tekijä tuomittiin nuorena henkilönä tehdystä taposta.⁶⁴ Teon raakuutta ja julmuutta arvioidaan erikseen. Kvalifiointiperustetta käytettäessä teon ei tarvitse olla yhtä aikaa sekä raaka että julma. Tuomioistuimen pitäisi kuitenkin ottaa kantaa siihen, miksi tekotapa ei ole tai on erityisen raa tai julma, kun rangaistusvaatimuksessa on käsitelty erityisen raakaa tai julmaa tekotapaa.⁶⁵

Tapauksessa KKO 2000:29, A oli ensin yrittänyt surmata kuristamalla sekä puukoniskuin B:n, joka onnistui pakenemaan uiden tapahtumapaikkana olleesta saaresta. Saareen oli kuitenkin tekijän kanssa jäänyt B:n 5-vuotias tytär C, jota A oli jo aiemmin kuristanut. A surmasi C:n kuristamalla tätä uudelleen ja viiltämällä kaulaan viiltohaavan, joka oli katkaissut C:n ruoka- ja henkitorven. C:n kuolinsyynä oli kaulan viiltohaava. Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan tappo oli tehty erityisen raa'alla tavalla. Tekotavan julmuuteen korkein oikeus ei kuitenkaan ottanut kantaa. Korkein oikeus pysytti hovioikeuden tuomion murhasta ennallaan.⁶⁶

4.3.3 Vakava yleinen vaara

Hallituksen esityksessä (HE 94/1993) vaaran todetaan olevan yleinen, mikäli se kohdistuu useampaan, kuin yhteen henkilöön. Yleisen vaaran uhatessa ei ole ollut etukäteen tiedossa kenen henki tai terveys tulee olemaan vaarassa. Vakavalta vaaralta edellytetään konkreettisuutta ja merkittävyyttä. Sanalla ”vakava” viitataan vahingon todennäköisyyteen ja laajuuteen. Vakava vaara on käsillä myös silloin, kun mahdollisen vahingon laajuus olisi merkittävä, vaikkakaan ei todennäköinen.⁶⁷

Tapaus KKO 2003:53 koski vakavan yleisen vaaran aiheuttamista. A:n ja B:n aikomuksena oli tappaa LJ, asentamalla pommi LJ:n vaimon KJ:n omistaman, mutta useimmiten LJ:n ajaman auton alle. Pommi asennettaisiin aamuyöstä auton alle LJ:n ja KJ:n asunnon parkkipaikalla, ja sen oli tarkoitus räjähtää, kun LJ lähtisi aamulla ajamaan autolla. Pommi kuitenkin räjähti B:n asentaessa sitä autoon, tuhoten KJ:n omistaman auton, vaurioittaen kolmea muuta autoa

⁶⁴ Päätöksellään korkein oikeus kumosi hovioikeuden tuomion nuorena henkilönä tehdystä murhasta. Toisin kuin KO ja KKO, hovioikeus katsoi surmatyön olleen erityisen raa'alla ja julmalla tavalla tehty, ja sen oli katsottu aiheuttaneen uhrille erityisen suurta kärsimystä. (KKO 2004:63.)

⁶⁵ Matikkala 2000, 48.

⁶⁶ KKO 2000:29.

⁶⁷ HE 94/1993 vp, 120-121.

ja aiheuttaen B:lle vakavia vammoja. Korkein oikeus katsoi, että mikäli räjähdys olisi toteutunut suunnitellusti, olisi teko aiheuttanut vakavan hengen ja terveyden vaaran muille ihmisille tekopaikan ja ajankohdan vuoksi. A ja B saivat tuomiot murhan yrityksestä.⁶⁸

4.3.4 Virkamiesperuste

Virkamiesperustetta voidaan käyttää tuomion ankaroittamisperusteena, jos henkirikos on kohdistunut virkamieheen, jonka tehtävänä on yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen. Lakivaliokunnan mietinnön perusteella (LaVM 94/1993) kvalifiointiperusteeseen lisättiin myös kohta ”virkatoimen vuoksi”. Tällä haluttiin antaa rikosoikeudellista suojaa niille virkamiehille, joiden tehtäviin järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen ei kuulu, mutta heillä on työssään riski joutua väkivallan kohteeksi.⁶⁹ Ankaroittamisperustetta ei kuitenkaan voida soveltaa, mikäli surmatyön vaikuttimena on yksityinen syy, esimerkiksi mustasukkaisuus.⁷⁰

Tapauksessa KKO 2010:19 käsiteltiin sitä, oliko syytetty syyllistynyt murhan tai törkeän pahoinpitelyn yritykseen. Päihtyneenä autoa kuljettanut Mikko N ei ollut noudattanut poliisimies Ove W:n pysähtymismerkkiä, vaan oli nopeuttaan hidastamatta jatkanut matkaansa kohti W:tä, joka oli seissyt keskellä N:n ajokaistaa. W hyppäsi viime hetkellä sivuun ajokaistalta. N sai syytteen ensisijaisesti murhan yrityksestä, joka kohdistui virkansa puolesta järjestystä ja turvallisuutta ylläpitäneeseen virkamieheen. Käräjäoikeus totesi W:n olleen todellisessa hengenvaarassa. Lisäksi pysäytystoimen katsottiin olleen ehdottoman välttämätön, koska N kuljetti päihtyneenä autoa. Hovioikeus sen sijaan katsoi, ettei N:n menettely kuitenkaan osoittanut hänellä olleen tarkoitusta tappaa poliisimiestä, tai edes välinpitämättömyyttä siitä, olisiko W voinut tilanteessa kuolla. Hovioikeus hylkäsi sekä ensisijaisen syytteen murhan yrityksestä, että toissijaisen syytteen törkeän pahoinpitelyn yrityksestä, ja tuomitsi N:n törkeästä rattijuopumuksesta, virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta ja törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta. Korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden tuomiota. Korkeimman oikeuden mukaan W:llä oli ollut riittävästi aikaa tehdä havainnot N:n auton liikkeistä ja siitä, ettei tämä aio pysähtyä. Tapahtumaolosuhteissa ei ilmennyt sellaista seikkaa, joka N:n tieteen olisi vaikeuttanut W:n mahdollisuuksia väistää autoa. Korkein oikeus ei pitänyt W:n menehtymistä tai vammautumista niin todennäköisenä seurauksena N:n toiminnasta, että häntä olisi voitu syyttää murhan tai pahoinpitelyn yrityksestä.⁷¹

⁶⁸ KKO 2003:53.

⁶⁹ LaVM 94/1993 vp, 11.

⁷⁰ HE 94/1993 vp,

⁷¹ KKO 2010:19.

4.3.5 Kokonaisarvostelu

Kvalifiointiperusteen tai -perusteiden täyttyminen ei vielä sellaisenaan johda tapon ankaroitamiseen murhaksi, teon pitää lisäksi olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Törkeydellä viitataan tapon perustunnusmerkistöön, jolloin murhaksi katsottavan tapon on oltava selvästi tätä perustunnusmerkistöä törkeämpi.⁷² Kokonaisarvostelun merkitys voi kuitenkin olla pienempi, mikäli kvalifiointiperusteet selkeästi täyttyvät. Tappo on sitä selvemmin kokonaisuutena arvostellen törkeä, mitä useampi kvalifiointiperuste tapaukseen sopii.⁷³

Tapauksessa KKO 2005:48 arvioitiin sitä, oliko tappo kokonaisuutena arvostellen törkeä. 72-vuotias A oli tappanut vaikeasti kehitysvammaisen 48-vuotiaan tyttärensä B:n, juottamalla tälle veteen liuotettuna yliannostuksen lääkkeitä. Surmatyön aikaan B oli ollut vierailemassa hoitokodista äitinsä luona. Kolmen todistajan mukaan A oli useasti puhunut B:n tappamisesta sekä siitä, miten hän aikoi surmatyön toteuttaa. A oli kertomansa mukaan tehnyt surmatyön haluten lopettaa tyttärensä kärsimykset. Mainituista kärsimyksistä ei kuitenkaan oikeudessa annettu tarkempaa selvitystä. Teon motiivina olikin pitkälti raha. B:lle oli pari vuotta aiemmin määrätty edunvalvoja, jonka jälkeen A ei enää pystynyt käyttämään B:n eläkerahoja samaan tapaan kuin ennen. KKO katsoi teon olleen kokonaisuutena arvostellen törkeä, koska tappo kohdistui pikkulapsen tasolla olleeseen, puolustuskyvyttömään henkilöön, joka ei millään tavoin ollut antanut aihetta tekoon. A tuomittiin täyttä ymmärrystä vailla tehdystä murhasta.

4.4 Rangaistuksen koventamis- ja lieventämisperusteet

4.4.1 Rangaistuksen koventamisperusteet

Rangaistuksen koventamisperusteet on lueteltu rikoslain 6:5:ssä seuraavasti:

- ”1) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus;
- 2) rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa;
- 3) rikoksen tekeminen palkkiota vastaan;
- 4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta; ja

⁷² HE 94/1993 vp, 93.

⁷³ Lappi-Seppälä 2009b, 495.

5) tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käsityistä.”

Tahallisten henkirikosten osalta ensimmäinen koventamisperuste, rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus jäänee vähäiselle käytölle rangaistusta määrättäessä, sillä tahallisten henkirikosten tunnusmerkistöön toiminnan suunnitelmallisuus sisältyy jo valmiiksi. Koventamisperusteen soveltamista on tällöin harkittava tarkkaan.⁷⁴

Toinen rangaistuksen koventamisperusteista on rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa (vuoteen 2015 asti ”rikoksen tekeminen vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä”). Perusteen soveltaminen edellyttää, että rikos on ryhmän hyväksymä ja toteutettu ryhmän puolesta, hyväksi tai sen nimissä. Hallituksen esityksessä (HE 263/2014) koventamisperusteen mainitaan sopivan luontevimmin rikoksiin, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta, tai rikoslain 11:10:ssä ja 15:9:ssä esitettyihin rikoksiin.⁷⁵

Kolmas peruste, rikoksen tekeminen palkkiota vastaan, koskee teon motiivia. Sen katsotaan osoittavan tekijässä suurta syyllisyyttä ja välinpitämättömyyttä asennetta muiden intressejä kohtaan. Palkkiota vastaan tehty rikos ilmentää myös teon suunnitelmallisuutta. Perusteen soveltaminen edellyttää, että palkkiosta on sovittu etukäteen tai, että tekijällä on perusteltu käsitys odottaa teosta palkkiota.⁷⁶

Neljäs koventamisperuste, rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta, on lisätty rikoslain 6:5:en rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä. Hallituksen esityksessä (HE 44/2002) todetaan, että suojaa kaipaaviin vähemmistöryhmiin kohdistuvat rikokset ovat keskimääräistä moitittavampia. Tällaiset rikokset vaarantavat vähemmistöryhmiin kuuluvien asemaa, oikeuksia ja turvallisuutta siinä määrin, että se ylittää vastaavan keskimääräisrikoksen edustamana haitan. Koventamisperuste voi soveltua myös enemmistöryhmään kuuluvaa henkilöä vastaan tehtyyn rikokseen, mikäli rikos on tehty tuohon ryhmään kuulumisen takia.⁷⁷

⁷⁴ HE 44/2002 vp, 191.

⁷⁵ HE 263/2014 vp, 29.

⁷⁶ HE 44/2002 vp, 192.

⁷⁷ HE 44/2002 vp, 192-193.

Viides koventamisperuste on tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Seuraamusjärjestelmän uskottavuuden kannalta on tärkeää, että rangaistuksia asteittain kovennetaan, mikäli rikosten uusiminen jatkuu. Koventamisperustetta sovellettaessa kiinnitetään huomiota erityisesti rikosten samankaltaisuuteen. Merkitystä ei ole niinkään sillä, että tekijä syyllistyy uusiin rikoksiin. Olennaista on se, millaisiin rikoksiin tekijä syyllistyy. Samankaltaisiin rikoksiin syyllistyminen osoittaa tekijässä välipitämättömyyttä toisten tiettytyyppisiä intressejä kohtaan. Mikäli samankaltaisten rikosten välillä on kuitenkin ehtinyt kulua aikaa, ei koventamisperustetta voida soveltaa.⁷⁸

4.4.2 Rangaistuksen lieventämisperusteet

Rangaistuksen lieventämisperusteita ei ole määritelty laissa yksityiskohtaisesti ja niiden laava tulkinta on sallittua, lieventämisperusteiden vaikuttaessa syytetyn eduksi.⁷⁹ Rikoslain 6:6:ssa luetellut rangaistuksen lieventämisperusteet ovat seuraavat:

”1) rikoksen tekemiseen vaikuttanut huomattava painostus, uhka tai muu sen kaltainen seikka;

2) rikokseen johtanut voimakas inhimillinen myötätunto taikka poikkeuksellinen ja äkkiarvaamaton houkutus, asianomistajan poikkeuksellisen suuri myötävaikutus tai muu vastaava seikka, joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia;

3) tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto, tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia taikka hänen pyrkimyksensä edistää rikoksensa selvittämistä; ja

4) 8 §:n 1 ja 3 momentissa mainitut perusteet”.

Huomattava painostus, uhka tai muu sen kaltainen seikka lieventämisperusteena liittyy tekijän syyllisyyden arviointiin. Tekijällä ei ole ollut vaihtoehtoa toimia toisella tavalla, eikä teko ole tehty tekijän omista motiiveista johtuen. Painostaminen voi olla fyysistä tai psyykkistä, lisäksi auktoriteettiasemaan liittyvä vallankäyttö voi alistaa tekijän toimimaan rikollisesti. Hallituksen esityksessä (HE 44/2002) esimerkkinä on mainittu työntekijän lainvastainen toiminta työnantajan käskystä. Lieventämisperustetta voidaan soveltaa vain, jos painostus, uhka

⁷⁸ HE 44/2002 vp, 193-195.

⁷⁹ HE 44/2002 vp, 195.

tai muu seikka on huomattava, esimerkiksi nuorisojoukkojen ryhmäpaineen vaikutuksesta tehdyt rikokset eivät kuulu lieventämisperusteen piiriin.⁸⁰

Toisena lieventämisperusteena mainitaan tekijän heikentynyt kyky lain noudattamiseen. Voimakas inhimillinen myötätunto voi esimerkiksi liittyä vaikeasti sairaan omaisen surmaamiseen kärsimysten lopettamiseksi. Myötätunnon vaikuttaminen rikolliseen tekoon on arvioitava yleisen elämäkokemuksen perusteella. Toisin kuin muiden tämän lainkohdan perusteiden, voimakkaan inhimillisen myötätunnon ei edellytetä vaikuttavan kykyyn noudattaa lakia.⁸¹ Houkuttuksella tarkoitetaan äkkiarvaamatonta, houkuttelevaa tilannetta, joka päänäpiston seurauksena johtaa rikolliseen tekoon. Hallituksen esityksen (HE 44/2002) perusteella houkuttelevan tilanteen on kuitenkin oltava poikkeuksellinen. Esimerkiksi tavaran anastaminen kaupasta ei sovi perusteen määritelmään, vaikka tavarat ovatkin esillä hyllyissä, ja anastaminen olisikin sinänsä helppo toteuttaa.⁸²

Asianomistajan poikkeuksellisen suuri myötävaikutus⁸³ lieventämisperusteena voi soveltua silloin, kun tekijää on voimakkaasti provosoitu uhrin toimesta. Provosointi voi olla fyysistä tai sanallista. Asianomistaja on voinut myös edesauttaa rikosta, jättämällä omaisuuttaan suojaamatta tai jopa suostumalla rikokseen.⁸⁴ Provosoinnin ja sitä seuraavan rikollisen teon välinen aika ei voi olla kovin pitkä. Hallituksen esityksessä (HE 44/2002) todetaan, että ärsytyksen aiheuttaman vastareaktion tapahtuessa vasta pidemmän ajan kuluttua, saatetaan olla tilanteessa, jossa soveltuukin rangaistuksen koventamisperuste, kostotarkoitus.⁸⁵ Muu vastaava seikka voi esimerkiksi tarkoittaa tekijän perheenjäsenen kohdistunutta loukkausta. Lisäksi lieventämisperuste voi olla käsillä, jos tekijä tietämättään tai vahingossa on nauttinut alkoholia ja päihtyneenä tehnyt rikoksen. Alkoholin käyttö on myös voinut aiheuttaa ennalta arvaamattoman tai epätyypillisen vaikutuksen, jota tekijä ei ole voinut ennakoita.⁸⁶

Rangaistus voi lieventyä, mikäli asianomistaja ja tekijä pääsevät keskenään sovintoon, tai tekijä muuten pyrkii poistamaan tekemänsä rikoksen vaikutuksia, tai pyrkii edesauttamaan rikoksen selvittämistä. Sovintosopimuksen ei tarvitse olla täytetty ennen oikeuskäsittelyä, vaan

⁸⁰ HE 44/2002 vp, 195.

⁸¹ HE 44/2002 vp, 196.

⁸² Ibid.

⁸³ Hallituksen esityksessä (HE 44/2002) lieventämisperuste oli kirjoitettu muotoon ”tekijään kohdistunut karkea loukkaus”, mutta sitä muutettiin lakivaliokunnan mietinnön (LaVM 28/2002) perusteella. Termin ’karkea loukkaus’ katsottiin tarkoittavan lähinnä vain sanallisia tai kunniaan kohdistuvia loukkauksia. (LaVM 28/2002 vp, 12.)

⁸⁴ Lappi-Seppälä 2004, 442-443.

⁸⁵ HE 44/2002 vp, 196.

⁸⁶ HE 44/2002 vp, 197.

se voi olla vasta tarjouksen asteella. Huomioon otetaan myöskin tekijän puolelta ehdotettu sovintopyyntö, vaikkei se asianomistajan toimesta olisikaan tullut hyväksytyksi. Tekijän sovintoalukkuus tulkitaan tässä tapauksessa tekijän muuna pyrkimyksenä rikoksen vaikutuksen poistamiseen.⁸⁷

Rikoksen vaikutuksia voi pyrkiä estämään tai poistamaan myös esimerkiksi siten, että pahoinpitelijä hankkii apua uhrille tai varas palauttaa takaisin anastamansa tavarat. Lievennysperusteen soveltamiseen riittää, että tekijä on yrittänyt tehdä jotain estääkseen rikoksen vaikutuksia, yrityksen ei siten tarvitse välttämättä onnistua. Tekijä voi myös edesauttaa rikoksensa selvittämistä esimerkiksi ilmiantamalla itsensä tai olemalla rehellinen kuulusteluissa. Lieventämisperuste koskee vain tekijän omia rikoksia. Toisten tekemien rikosten ilmiantaminen ei paranna tekijän asemaa oikeuskäsittelyssä.⁸⁸ Rangaistuksen lieventämisperusteena voi myös olla rikoslain 6:8:n 1 momentin mukaan tekijän alaikäisyys tai 3 momentin mukaan toiminta avunantajana rikoksessa tai muita vähäisempi osallisuus rikoksessa.

4.4.3 Rangaistuksen kohtuullistamisperusteet

Kohtuullistamisperusteita voidaan soveltaa, mikäli arvioidaan normaalikäytännössä tekijälle tuomittavan rangaistuksen johtavan hänelle kohtuuttomaan tai poikkeuksellisen haitalliseen lopputulokseen. Toisin kuin lieventämisperusteet, kohtuullistamisperusteet eivät liity tekijän syyllisyyden arvioimiseen tai rikoksen vakavuuden arvioimiseen.⁸⁹ Rangaistuksen kohtuullistamisperusteet ovat rikoslain 6:7:n mukaan;

”1) tekijälle rikoksesta johtunut tai hänelle tuomiosta aiheutuva muu seuraus,

2) tekijän korkea ikä, heikko terveydentila tai muut henkilökohtaiset olot sekä

3) rikoksesta kulunut huomattavan pitkä aika,

jos vakiintuneen käytännön mukainen rangaistus johtaisi näistä syistä kohtuuttomaan tai poikkeuksellisen haitalliseen lopputulokseen.”

Ensimmäisessä kohdassa tarkoitettu seuraus voi olla viranomaisen määräämä seuraus, esimerkiksi huomattava vahingonkorvaus tai lastensuojelun pakkotoimi. Epävirallinen seuraus voi olla työpaikan menetys tai rikoksen johdosta syntynyt poikkeuksellinen julkisuus. Julkisuuden henkilön osalta teko voi kuitenkin saada paljonkin mediajulkisuutta ilman, että käsillä olisi

⁸⁷ HE 44/2002 vp, 198.

⁸⁸ HE 44/2002 vp, 198-199.

⁸⁹ HE 44/2002 vp, 199.

vielä kohtuullistamisperusteen soveltaminen. Tekijä saattaa rikosta tehdessään myös loukkaantua vakavasti, jolloin rangaistuksen kohtuullistamista voidaan harkita⁹⁰. Tapauksessa KKO 2003:53, autopommin asennuksen yhteydessä tapahtuneessa räjähdyksessä tekijä sai poikkeuksellisen vakavia vammoja, jotka hovioikeus ja korkein oikeus ottivat huomioon kohtuullistamalla tuomiota⁹¹.

Tekijän korkea ikä, heikko terveydentila tai muut henkilökohtaiset olot voivat soveltua kohtuullistamisperusteeksi, mikäli vakiintuneessa käytännössä määrättävä rangaistus olisi kohtuuton. Henkilökohtaisten olojen osalta hallituksen esityksessä (HE 44/2002) todetaan, että hyväosaisten tekijän saavutetun yhteiskunnallisen aseman menetys ei voi olla rangaistuksen kohtuullistamisperusteena. Vakava sairaus, korkea ikä tai toisaalta hyvin nuori ikä voivat sen sijaan olla rangaistuksen kohtuullistamisen aiheita. Rangaistusta kohtuullistettaessa tarkastellaan erityisesti sitä, tuomitaanko tekijä ehdolliseen vai ehdottomaan vankeuteen. Kohtuullistaminen voi tapahtua myös ehdottoman vankeusrangaistuksen pituudessa.⁹²

Hallituksen esityksen (HE 44/2002) mukaan vanhasta rikoksesta tuomittu normaalirangaistus saattaa olla keskimääräistä ankarampi ja haitallisempi tekijälle. Yleistävyys ja sovitussajatus eivät vaadi rikoksen täyttää rankaisemista, kun rikoksen muisto on jo ehtinyt hälvetä. Kohtuullistamisperusteen soveltamisen katsotaan olevan käsillä erityisesti silloin, kun rikos on vanhentumisajan⁹³ rajoilla. Poikkeuksellisesti lyhytkin ajan kulumisen voidaan ottaa huomioon, mikäli normaalirangaistus olisi tekijän muuttuneet elämänolosuhteet huomioiden vahingollista tekijän tulevalle sosiaaliselle selviytymiselle. Rangaistusta voidaan kohtuullistaa myös silloin, kun rikosprosessi on pitkittänyt kohtuuttomasti.⁹⁴

4.5 Rangaistusasteikon lieventäminen

Rangaistus voidaan rikoslain 6:8:n mukaan tuomita lievennettyä rangaistusasteikkoa⁹⁵ käyttäen, jos;

⁹⁰ HE 44/2004 vp, 199-200.

⁹¹ KKO 2003:53. Käräjäoikeuden antama yhdeksän vuoden vankeusrangaistus murhan yrityksestä ja tuhotyöstä aleni hovioikeuden tuomiossa kuuden vuoden ja kuuden kuukauden vankeudeksi.

⁹² HE 44/2002 vp, 200.

⁹³ Rikoslain 8:1:n mukaan syyteoikeus taposta ja surmasta vanhentuu 20:ssä vuodessa, murhasta syyteoikeus ei vanhennu koskaan. Lapsensurman osalta syyteoikeus vanhentuu 10:ssä vuodessa.

⁹⁴ HE 44/2002 vp, 201.

⁹⁵ Lievennettyä rangaistusasteikkoa voidaan käyttää myös tuomittaessa alentuneesti syntäkeinen tekijä, vaikka perustetta ei enää ole lueteltu RL 6:8:n ensimmäisessä momentissa. Alentuneella syntykaisuudella ei ole kuitenkaan merkitystä rangaistuksen enimmäismäärän

”1) tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana;

2) rikos on jäänyt yritykseen;

3) tekijä tuomitaan avunantajana rikokseen soveltaen, mitä 5 luvun 6 §:ssä säädetään, tai hänen osallisuutensa rikokseen on muutoin muiden osallisuutta selvästi vähäisempi;

4) rikos on tehty olosuhteissa, jotka läheisesti muistuttavat vastuuvapausperusteiden⁹⁶ soveltamiseen johtavia olosuhteita; tai

5) siihen on edellä 6 tai 7 §:ssä mainituilla tai muilla poikkeuksellisilla perusteilla tuomiossa mainittavia erityisiä syitä.”

Rikoslain 6:8:n toisen momentin mukaan lievennettyä rangaistusasteikkoa käytettäessä tekijälle voidaan tuomita vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärä ja enintään kolme neljännessä rikoksesta säädetystä rangaistuksen enimmäismäärästä. Mikäli rikoksesta voidaan tuomita elinkautiseen vankeuteen, on lievennetty rangaistusasteikko silloin vähintään kaksi vuotta ja enintään 12 vuotta vankeutta.

4.6 Henkirikoksista määrättävät rangaistukset

Vankeutta voidaan tuomita rikoslain 2c:2:n mukaan määräajaksi tai elinkaudeksi. Määräaikaisen vankeuden vähimmäismäärä on 14 päivää ja enimmäismäärä 12 vuotta. Mikäli tekijä tuomitaan kahdesta tai useammasta rikoksesta vankeuteen, voidaan rikoslain 7:1:ssä säädetyn edellytyksin tuomita tekijä yhteiseen vankeusrangaistukseen, joka ei kuitenkaan voi olla 15 vuotta pidempi. Vankeusrangaistukset voidaan rikoslain 2c:4:n mukaan myös laskea vankilassa yhteen. Yhteenlaskettu vankeusrangaistus ei saa olla 20 vuotta pidempi.

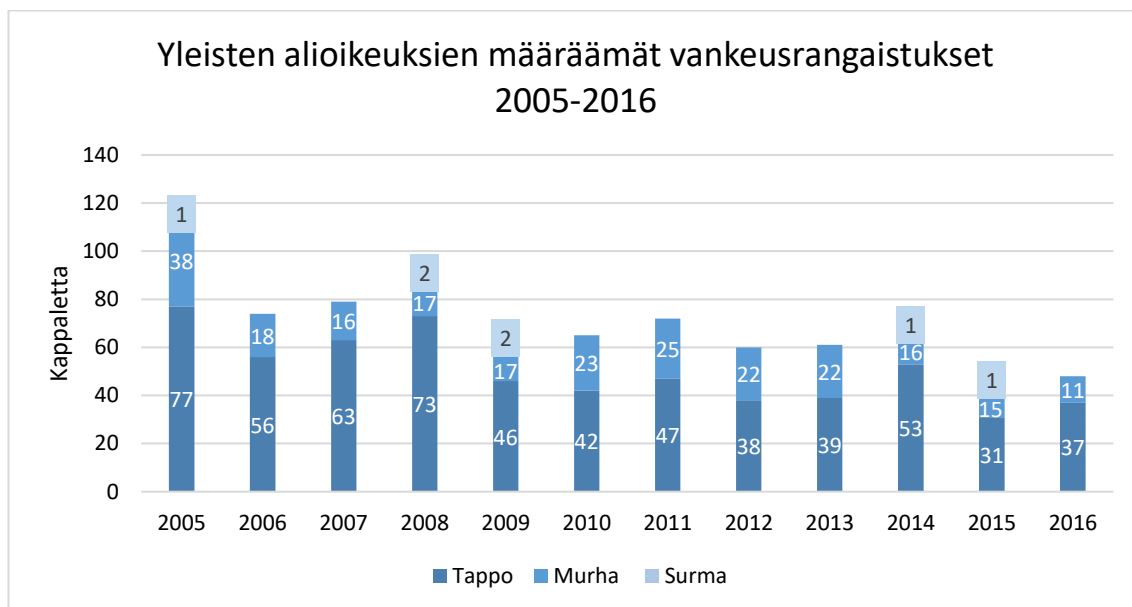
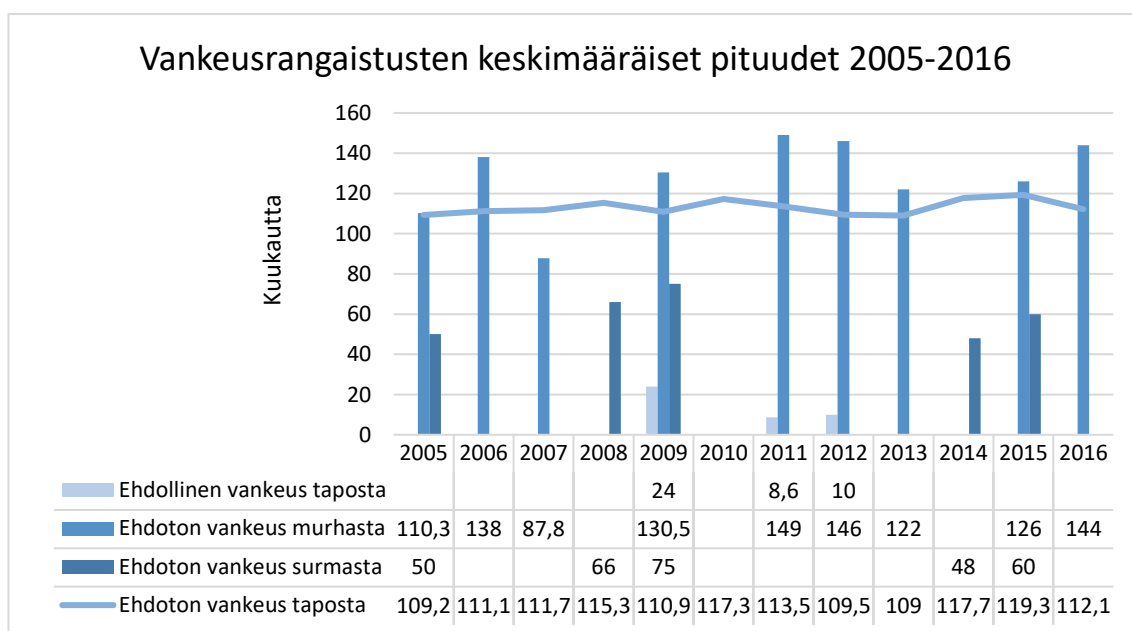
Vuosina 2005-2016 tuomittiin taposta vankeuteen 602 kertaa. Murhasta vankeustuomioita annettiin 240 kappaletta, surmasta seitsemän.⁹⁷ Ajanjaksolla taposta tuomittu keskimääräinen ehdoton vankeusrangaistus oli 113,5 kuukautta, ehdollinen 14,2 kuukautta. Murhasta tuomittu keskimääräinen määräaikainen vankeusrangaistus oli 128,2 kuukautta. Surmasta tuomittiin ehdottomaan vankeuteen keskimäärin 59,8:ksi kuukaudeksi.⁹⁸

suhteen. Alentuneesti syyntakeinen tekijäkin voidaan tuomita murhasta normaaliasteikon mukaisesti. Rangaistuksen enimmäismäärä voidaan tuomita muissakin rikoksissa kuin murhissa. (Tapani 2011, 90-92.)

⁹⁶ Vastuuvapausperusteita ovat rikoslain 4 luvussa säädettyt hätävarjelu, pakkotila ja voimakeinojen käyttö.

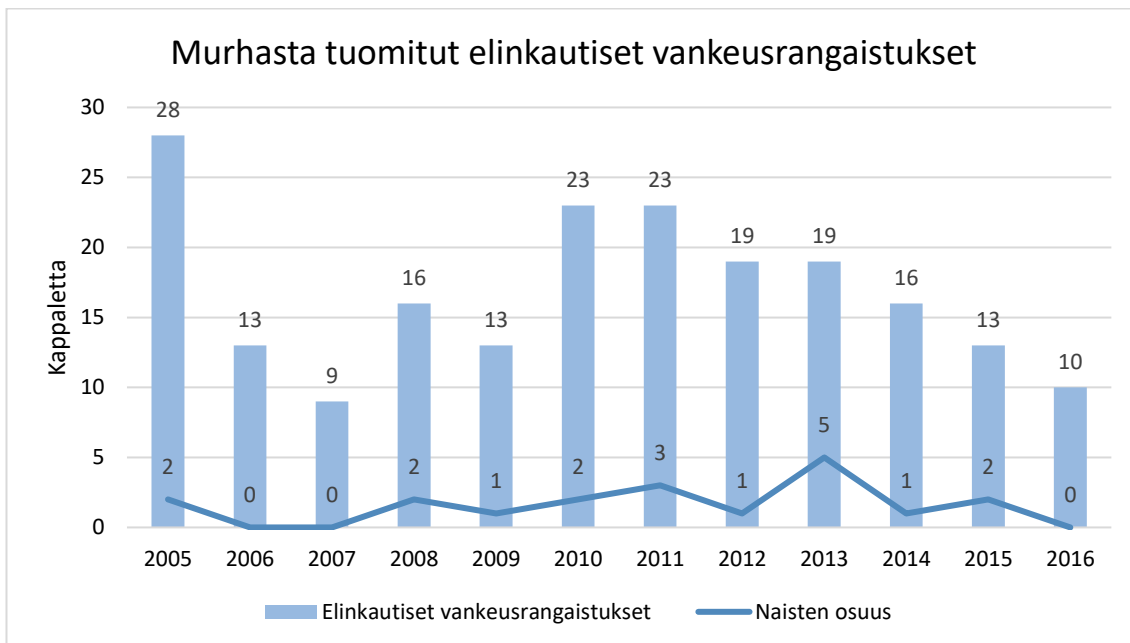
⁹⁷ Kuvio 1, 28.

⁹⁸ Kuvio 2, 28.

Kuvio 1 Yleisten alioikeuksien 2005-2016 määrämät vankeusrangaistukset 2005-2016⁹⁹Kuvio 2 Vankeusrangaistusten keskimääräiset pituudet 2005-2016¹⁰⁰

⁹⁹ Yhteensä 849 vankeusrangaistusta, joista 602 taposta, 240 murhasta ja seitsemän surmasta (Tilastokeskus 2018a; Tilastokeskus 2018b).

¹⁰⁰ Yhteensä 849 vankeusrangaistusta (Tilastokeskus 2018a; Tilastokeskus 2018b).

Kuvio 3 Murhasta tuomitut elinkautiset vankeusrangaistukset 2005-2016¹⁰¹

Elinkautinen vankeusrangaistus on rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän ankarin rangaistus. Alkuperäisen rikoslain mukaan elinkautisesta vankeusrangaistuksesta saattoi vapautua 12 vuoden vankeuden jälkeen loppuelämän kestävään ehdolliseen vapauteen. Vuodesta 1931 lähtien elinkautisesta vankeudesta vapautuminen edellytti tasavallan presidentin armahdusta.¹⁰² Helsingin hovioikeus on vuodesta 2006 alkaen päättänyt elinkautisvankien vapauttamisesta, armahdusoikeuden säilyessä edelleen presidentillä PL 105 §:n mukaisesti.

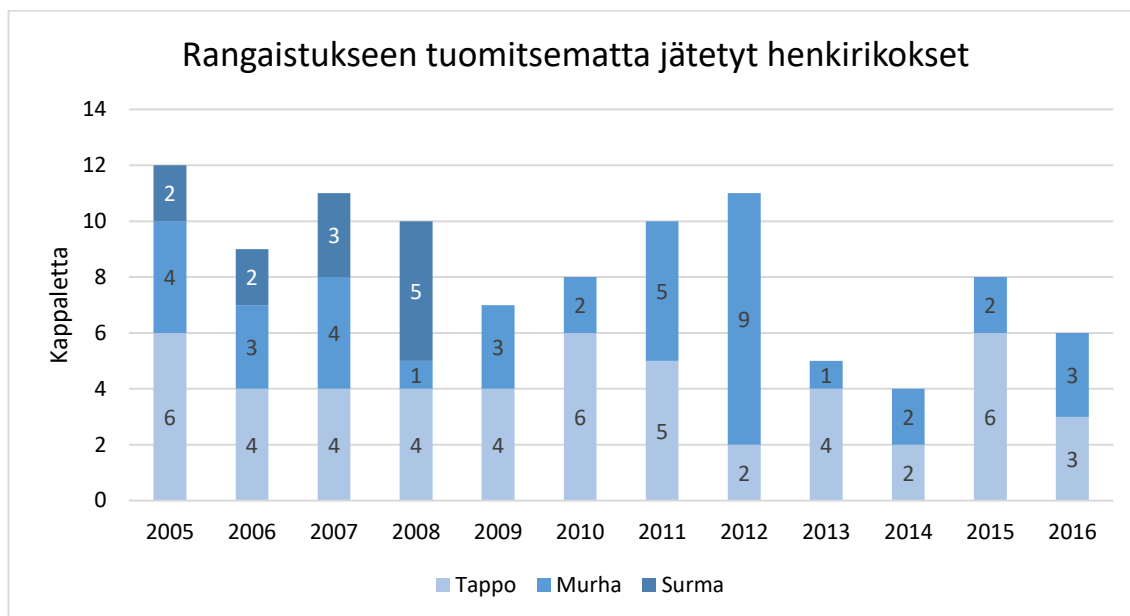
Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittujen vuotuinen määrä on 2000-luvun aikana vaihdellut huomattavasti. Viime vuosien osalta kehitys on kuitenkin ollut laskusuuntainen. Elinkautisia vankeusrangaistuksia on tuomittu 2000-luvulla huomattavasti 1990-lukua enemmän, jolloin tuomioita oli lähes kaikkina vuosina alle kymmenen¹⁰³. Vuoden 2016 alussa elinkautista vankeutta suoritti 202 henkilöä¹⁰⁴.

¹⁰¹ Yhteensä 202 elinkautista vankeusrangaistusta, joista 19 naisille tuomittuja (Tilastokeskus 2018a; Tilastokeskus 2018b).

¹⁰² HE 262/2004 vp, 6.

¹⁰³ Seuraamusjärjestelmä 2016, 55.

¹⁰⁴ Seuraamusjärjestelmä 2016, 107.

Kuvio 4 Rangaistukseen tuomitsematta jätetyt henkirikokset 2005-2016¹⁰⁵

Rangaistukseen tuomitsematta jätettyjä henkirikoksia vuosien 2005-2016 aikana oli 101 kappaletta.¹⁰⁶ Rangaistuksen jättäminen tuomitsematta henkirikoksissa johtuu pääsääntöisesti tekijän syyntakeettomuudesta. Syyntakeettomuudella tarkoitetaan rikoslain 3:4:n mukaan mielisairaudesta, syvästä vajaamielisyydestä tai vakavasta mielenterveyden tai tajunnan häiriöstä johtuvaa kyvyttömyyttä ymmärtää teon tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta.

Mikäli tuomioistuin aiheelliseksi katsoo, tekijän syyntakeisuuden taso selvitetään tuomioistuimen määräyksestä psykiatrisessa sairaalassa tehtävällä mielentilatutkimuksella. Mielentilatutkimuksen lausunto ei kuitenkaan sido tuomioistuinta. Tuomioistuimella on myös mahdollisuus ratkaista tekijän syyntakeisuus ilman mielentilatutkimusta, mikäli tekijän mielentilasta on jo saatavissa riittävä selvitys. Syyntakeettomiksi todetut tekijät määrätään lähes poikkeuksetta tahdosta riippumattomaan hoitoon mielisairaalaan.¹⁰⁷

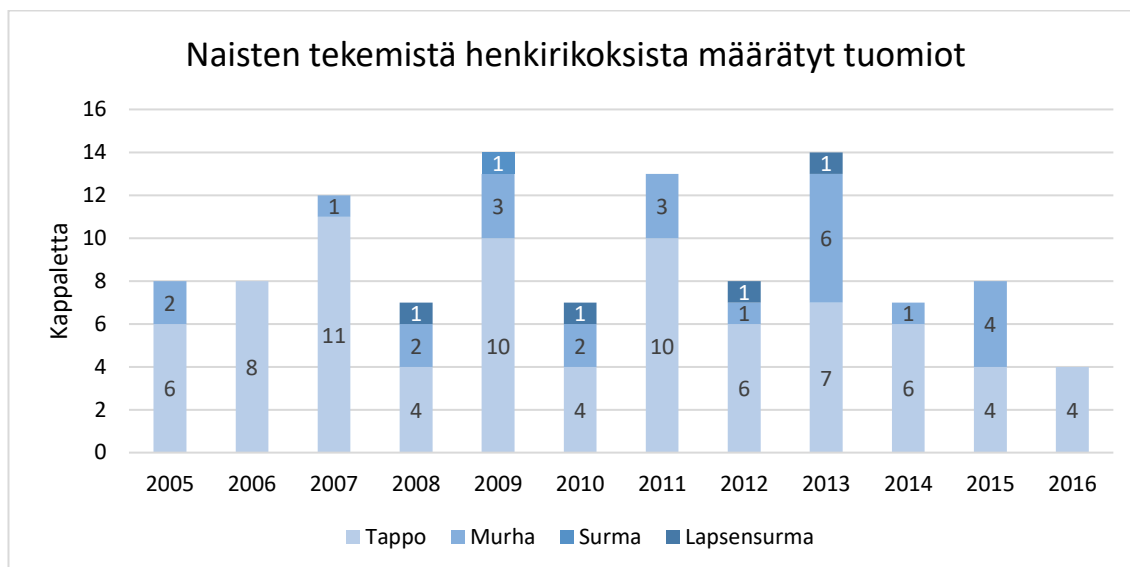
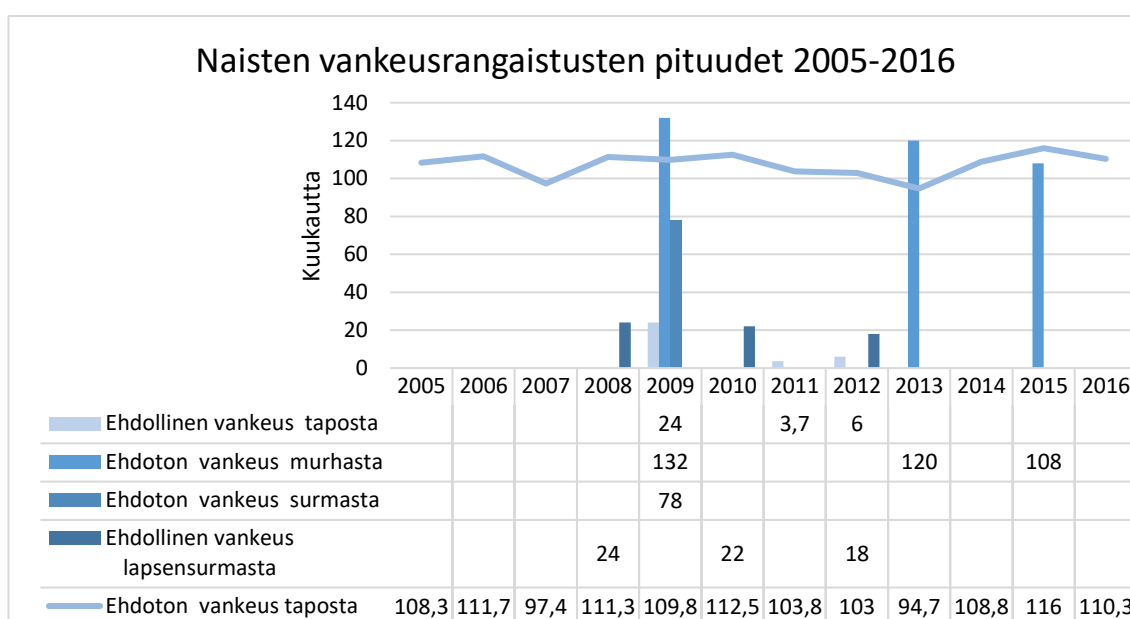
Vuonna 2016 mielentilatutkimuksia tehtiin tuomioistuimen määräyksestä 96 kappaletta. Mielentilatutkimusten määrä on laskenut huomattavasti viimeisen 30 vuoden aikana. Eniten mielentilatutkimuksia suoritettiin 1987, 317 kappaletta. Mielentilatutkimuksessa alentuneesti syyntakeisiksi todettuja oli vuonna 2016 enää kahdeksan, kun vuonna 1987 heitä oli 149.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Yhteensä 101 henkirikosta (Tilastokeskus 2018a; Tilastokeskus 2018b).

¹⁰⁶ Tilastokeskus 2018.

¹⁰⁷ Lappi-Seppälä 2009a, 144-145.

¹⁰⁸ Seuraamusjärjestelmä 2016, 75,77.

Kuvio 5 Naisten tekemistä henkirikoksista määrätty tuomiot 2005-2016¹⁰⁹Kuvio 6 Naisten vankeusrangaistusten pituudet 2005-2016¹¹⁰

Naisten tekemistä tapoista tuomittiin vankeuteen vuosien 2005-2016 aikana 80 kertaa, murhasta 25 kertaa. Surmasta vankeuteen tuomittiin kerran ja lapsensurmasta kolme kertaa. Kes-

¹⁰⁹ Ajanjaksolla yhteensä 111 vankeustuomiota (Tilastokeskus 2018c; Tilastokeskus 2018d).

¹¹⁰ Naisten vankeusrangaistusten keskimääräiset pituudet kuukausissa. (Tilastokeskus 2018c; Tilastokeskus 2018d).

kimääräinen taposta tuomittu ehdoton vankeusrangaistus oli 107,3 kuukautta, murhasta keskimääräinen ehdoton vankeusrangaistus oli 120 kuukautta. Lapsensurmasta tuomituttujen ehdollisten vankeusrangaistusten pituus oli keskimäärin 21,3 kuukautta, taposta tuomituttujen ehdollisten 11,2 kuukautta.¹¹¹

Seuraamusjärjestelmä kohtelee nuoria rikollisia yli 21-vuotiaita tekijöitä lievemmin. Rikosoikeudessa nuoret tekijät on jaettu seuraaviin ikäryhmiin: alle 15-vuotiaat lapset, 15-17-vuotiaat nuoret ja 18-20-vuotiaat nuoret aikuiset. Alle 15-vuotiaat¹¹² eivät ole teostaan rikosoikeudellisesti vastuussa, heihin voidaan sen sijaan ulottaa lastensuojelullisia toimenpiteitä sekä teosta mahdollisesti seuraava vahingonkorvausvelvollisuus.¹¹³

Kuvio 7 15-20-vuotiaiden tyttöjen vankeusrangaistukset rikoksen mukaan 2005-2016¹¹⁴

15-17-vuotiaat tekijät eivät tule tuomituksi teostaan ehdottomaan vankeuteen, ellei ehdottomalle vankeudelle ole painavia perusteita. Ehdotonta vankeutta tämän ikäryhmän tekijöille

¹¹¹ Kuvio 7, 32.

¹¹² Syyntakeisuuden ikärajana on ollut 15 vuotta jo alkuperäisen rikoslain voimaantulosta alkaen, mutta 7-14-vuotiaidenkin tekemiä rikoksia käsiteltiin alun perin tuomioistuimissa. Rangaistusten sijaan seuraamuksina toimivat erilaiset kasvatukselliset toimenpiteet, kuten kasvatustalokseen määrääminen tai kuritus. Alle 15-vuotiaiden rikosentekijöiden asioiden käsittely siirtyi tuomioistuimista lastensuojelulautakunnille nuorista rikosentekijöistä vuonna 1940 säädetyin perusteilla. (Lappi-Seppälä 2000, 213-214.)

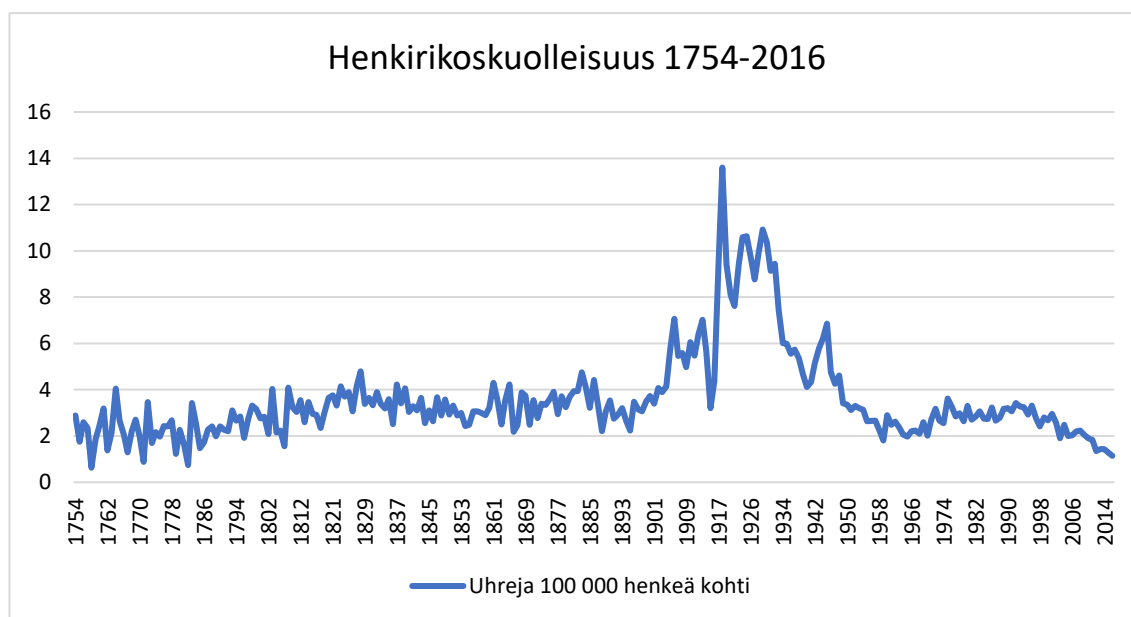
¹¹³ Seuraamusjärjestelmä 2016, 123.

¹¹⁴ Yhteensä 11 tuomiota (Tilastokeskus 2018c; Tilastokeskus 2018d).

tuomitaan pääasiassa silloin, kun rikoksesta määrätty vankeusrangaistus on kahden vuoden vankeutta pidempi. Vankeusrangaistus tuomitaan lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti. Lisäksi 15-17-vuotiaita tekijöitä ei voida tuomita elinkautiseen vankeuteen.¹¹⁵Ajanjaksolla 2008-2016 yksitoista tyttöä tuomittiin vankeuteen henkirikoksesta¹¹⁶.

5 Henkirikollisuus Suomessa

Suomi on ollut korkean henkirikollisuuden maa 1800-luvulta alkaen¹¹⁷. Vielä 1700-luvun jälkipuoliskolla henkirikoskuolleisuus vaihteli¹¹⁸ 1,49 ja 1,75 välillä (uhreja 100 000 henkeä kohti), mutta nousi yli kahteen 1800-luvun alussa¹¹⁹.

Kuvio 8 Henkirikoskuolleisuus 1754-2016 ^{120,121}

Läntisessä Euroopassa ja Pohjolassa teollistumisen yhteydessä 1800-luvulla tapahtuneesta henkirikollisuuskuolleisuuden vähenemisestä poiketen Suomen henkirikoskuolleisuus kasvoi

¹¹⁵ Seuraamusjärjestelmä 2016, 124.

¹¹⁶ Kuvio 7, 32.

¹¹⁷ Verkko 1951, 45.

¹¹⁸ Suomalaiselle henkirikollisuudelle on ollut parin vuosisan ajan ominaista muita Pohjoismaita ja Länsi-Eurooppaa jyrkempi henkirikollisuuden tason vaihtelu (Lehti 2017, 7).

¹¹⁹ Verkko 1951, 23-27.

¹²⁰ Vuosi 1918 ei sisälly kuvioon (Tilastokeskus 2018e).

¹²¹ Henkirikosten tilastointi alkoi Ruotsi-Suomessa vuonna 1749, Suomen osalta täydelliset tilastot saatiin vuodesta 1754 alkaen. Henkirikoksia koskevat nimikkeet olivat ”Barnamord” ja ”Mördade”. Tilasto ei ollut nimenomaisesti henkirikostilasto, vaan tilastointi koski kuolemansyitä, jotka oli jaettu kahteen ryhmään, tauteihin ja väkivaltaisiin kuolemansyihin. Varsinainen henkirikollisuustilastointi alkoi Suomessa vuonna 1842. (Verkko 1949, 23, 48.)

voimakkaasti.¹²² Selkeää syytä henkirikollisuuden tason kasvulle ei ole löydetty. Teollistumisella ei kuitenkaan Lehden mukaan voi katsoa olevan suoraa yhteyttä henkirikosten kasvuun tai vähentymiseen¹²³. Sääty-yhteiskunnan ja talonpoikaisyhteisön hiipumisessa katsotaan olevan yhteys erityisesti suunnitelmallisten henkirikosten lisääntymiseen 1800-luvulla¹²⁴.

Suomalaisen kriminologian tutkimuksen uranuurtaja Veli Verkko selitti henkirikollisuuden korkeaa tasoa suomalaisten huonolla viinapäällä ja kansanluonteella. Hänen mukaansa suomalaisilla oli erityisen voimakas taipumus väkivaltaan sekä välinpitämätön ja varomaton asenne lähimmäisen henkeä kohtaan. Näiden piirteiden Verkko katsoi tulevan ”hillittömästi ilmi” humalassa.¹²⁵

Ylikangas sen sijaan ei näe alkoholia yksiselitteisesti henkirikollisuuden syynä, vaan etsii selitystä menestymistekijöistä. Esimerkkinä hän käyttää Pohjanmaan puukkojunkkareiden aikaa 1800-luvulla, jolloin alueen henkirikollisuus oli hyvin korkealla tasolla. Tervanpolton elinkeinon hiipuesssa Pohjanmaalla, useiden nuorten miesten menestymistoiveet romahtivat ja epäonnistumisen tunnetta lääkittiin alkoholin käytöllä ja väkivaltaisella käytöksellä.¹²⁶ Ylikankaan mukaan myös suomalaisen asutuksen eristäytyneisyys on yksi syy korkeaan henkirikollisuuteen. Asutuksen eristäytyneisyys johtaa myös sosiaaliseen eristäytymiseen ja edelleen vaikeuksiin sosiaalisissa suhteissa. Kun tähän yhtälöön lisätään vielä humalahakuinen juominen, on tuloksena väkivaltaisesti purkautuvia aggressioita ja patoumia.¹²⁷

¹²² Lehti 2001, 8.

¹²³ Lehti 2001, 23.

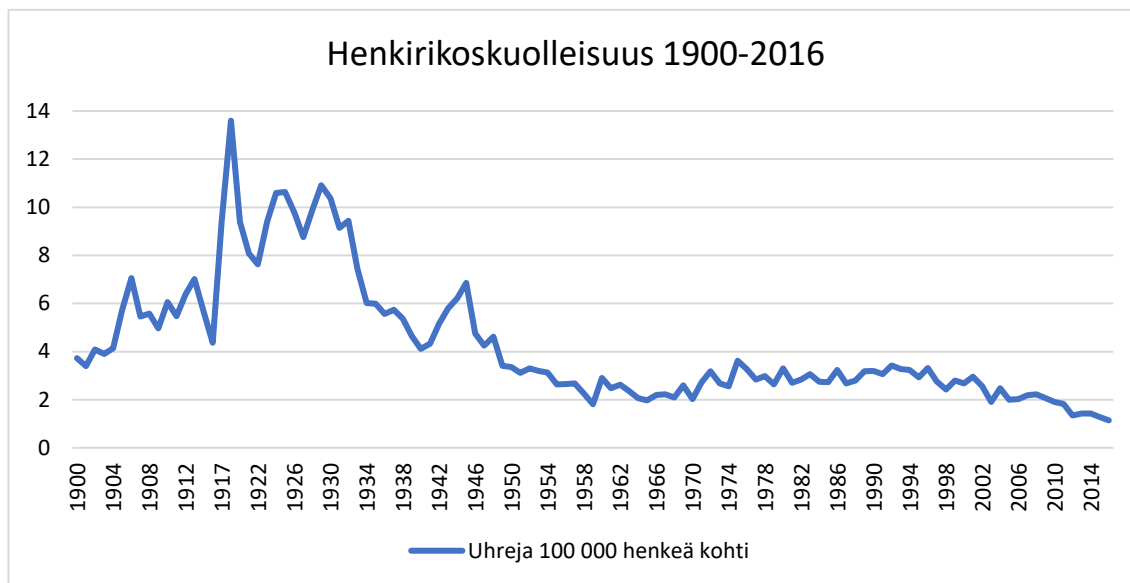
¹²⁴ Koskivirta 2001, 333.

¹²⁵ Verkko 1924, 335.

¹²⁶ Ylikangas 1990, 31-32. Ylikankaan mukaan voi olla mahdollista, että 1920-luvun henkirikos-aaltoon pätee samankaltainen selitys.

¹²⁷ Ylikangas 1990, 37-40.

5.1 Henkirikollisuuden kehitys 1900-luvulta nykypäivään

Kuvio 9 Henkirikoskuolleisuus 1900-2016¹²⁸

Henkirikosten määrä alkoi kasvaa 1880-luvulla ja saavutti huippunsa 1920-1930-lukujen aikana¹²⁹. Henkirikollisuuden taso oli tuolloin korkeammalla kuin koskaan. Selittäviä tekijöitä kasvulle on löydettävissä Lehten mukaan esimerkiksi elinkeinorakenteen muutoksista sekä poliittisista oloista. Henkirikokset keskittyivät erityisesti teollisuustajamiin ja puunjalostusteollisuuden yhdyskuntiin. Yhdyskunnat olivat asuinolosuhteiltaan alkeellisia, vailla viranomaisen valvontaa, ja niitä asuttivat kouluttamattomat nuoret miehet. Nämä tekijät yhdessä vaikuttivat osaltaan henkirikosten lisääntymiseen.¹³⁰

5.1.1 1900-luvun alun henkirikollisuus

1900-luvun alkua¹³¹ leimasi poliittisten olojen epävakaus. Lehten mukaan vuoden 1905 suurlakko ja Venäjän vallankumous vaikuttivat todennäköisesti erityisesti heikoimmassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien ihmisten ajattelutapaan siten, että väkivalta nähtiin aiempaa hy-

¹²⁸ Vuosi 1918 ei sisälly kuvioon (Tilastokeskus 2018e).

¹²⁹ Lehti 2001, 314.

¹³⁰ Lehti 2001, 314-315.

¹³¹ 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä Suomea koetteli kolme henkirikosaaltoa. Ensimmäinen korkean henkirikollisuuden kausi kesti vuodesta 1905 ensimmäisen maailmansodan alkuun. Toinen henkirikosaalto alkoi sisällissodan jälkimainingeissa ja päättyi 1930-luvun alkuvuosina. Kolmas henkirikosaalto sijoittui toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, vuosiin 1945-1947. (Savolainen, Lehti & Kivivuori 2008, 76-77.)

väksyttävämpänä keinona vaikuttaa yhteiskunnallisesti. Tämän asenteen Lehti olettaa siirtyneen myös muuhun, kuin yhteiskunnalliseen ajatteluun, erityisesti nuorten työläismiesten keskuudessa.¹³²

1920-luvun¹³³ henkirikollisuudesta 66 prosenttia koostui ryypiskelytapoista ja juhlatapoista¹³⁴. Perheensisäiset tapot ja parisuhdetapot kattoivat henkirikollisuudesta ainoastaan seitsemän prosenttia. Tästä ryhmästä 32 prosenttia muodostui miesten tekemistä puolison surmista. Naisten vastaava osuus oli ainoastaan kuusi prosenttia. Perhe- ja parisuhdeväkivaltaan liittyvät tapot olivat kuitenkin yleisin naisten henkirikostyyppi, niin tekijöiden kuin uhrien osuudessa mitattuna.¹³⁵

1930-luvun alussa henkirikollisuus alkoi äkisti laskea. Lehden mukaan syynä oli pula-aika, jonka seurauksena alkoholia kulutettiin vähemmän erityisesti nuorten ikäluokkien keskuudessa. Yhteiskunnassa ei myöskään talouspulan vuoksi ollut väkivaltaa lietsovaa kilpailuasetelmaa; kun kukaan ei pärjännyt toista paremmin, ei epäonnistumisen tunteitakaan koettu.¹³⁶ Verkon näkemyksen mukaan henkirikosten määrän lasku johtui kieltolain kumoamisesta ja uuden väkijuomalain säätämisestä¹³⁷.

Henkirikollisuus jatkoi laskuaan aina kolmekymmenluvun loppuun¹³⁸ ja lähti uudelleen nousuun jatkosodan alkaessa. Henkirikoskuolleisuus oli korkeimmillaan vuonna 1946¹³⁹, ja pysyi poikkeuksellisen korkealla tasolla 1940-luvun loppuun saakka. Henkirikosten lisääntymisen katsotaan johtuneen yhteiskunnallisesta epävakaudesta¹⁴⁰ sekä sodasta palanneiden miesten vaikeuksista sopeutua¹⁴¹ siviilielämään.

¹³² Lehti 2001, 316-318.

¹³³ 1920-luvun henkirikollisuus oli erityisesti nuorten miesten henkirikollisuutta. 20-24-vuotiaat miehet olivat yleisimmin niin tekijöitä kuin uhreja tuon vuosikymmenen henkirikoksissa. (Lehti 2001, 146-147, 151.)

¹³⁴ Juhlatapot olivat pääasiassa maaseudun nuorten miesten tekemiä henkirikoksia, joiden tekoapaikkana oli usein tanssit, iltamat tai muut julkiset illanvietot. Juhlatapoille oli ominaista aktiivinen konfliktin etsintä, joka johti tappeluun ja sen seurauksena tappoon. (Lehti 2001, 111-112, 115.)

¹³⁵ Lehti 2001, 116, 118, 120.

¹³⁶ Lehti 2001, 326.

¹³⁷ Verkko 1949, 80. Verkko esitti kieltolain aikana vallinneen ”epätydyttävän alkoholitilanteen” aiheuttaneen väkivaltarikollisuuden huomattavan kasvun vuosien 1920-1932 aikana.

¹³⁸ Huolimatta siitä, että alkoholin kulutus alkoi jälleen kasvaa (Lehti 2001, 326).

¹³⁹ Kuolleisuus henkirikoksiin oli tuolloin 6,85 uhria 100 000 henkeä kohti.

¹⁴⁰ Savolainen, Lehti & Kivivuori 2008, 76-77.

¹⁴¹ Laitinen 2005, 119.

5.1.2 1960-1970-luku

1950-luvulla, erityisesti sen jälkipuoliskolla henkirikollisuus oli vähäisempää, kuin aiempina vuosikymmeninä. Vuoden 1954 jälkeen henkirikoskuolleisuus laski alhaiseksi aina 1970-luvun alkuvuosiin asti¹⁴². Eritoten 1960-luvun alhaisen rikollisuustason syyksi on esitetty, että rikosherkimmässä iässä olleilla nuorilla oli tuolloin poikkeuksellisen hyvät tulevaisuudennäkymät. Työttömyysaste oli keskimäärin 1,5 prosenttia, entistä useammat nuoret suorittivat korkeasteen opintoja ja monilla oli mahdollisuus saavuttaa vanhempiaan parempi sosiaalinen asema.¹⁴³ 1960-luvulla suomalainen yhteiskunta koki kuitenkin muutoksia, jotka näkyivät pian myös henkirikollisuuden kasvuna.

1960-luvulla elinkeinorakenne muuttui merkittävästi, ja Suomi muuntui nopeassa tahdissa jälkiteolliseksi yhteiskunnaksi^{144,145}. Työpaikkojen vähenemistä seurasi suuri muuttoliike, joka kohdistui suomalaisten kasvukeskusten lisäksi myös Ruotsiin¹⁴⁶. Elinkeinorakenteen muutoksen seurauksena ruumiillista työtä ja vähäistä koulutusta edellyttäviä työpaikkoja katosi pysyvästi ja työvoiman ulkopuolelle jäi paljon kouluttamattomia miehiä. Lisäksi 1960-luvulla kehitetty työttömyyskorvausjärjestelmä mahdollisti toimeentulon ilman vaatimusta työnteosta tai opiskelusta.¹⁴⁷ Kivivuori ja Lehti näkevät vastikkeettomien tulonsiirtojen johtaneen osaltaan alimman sosiaaliluokan jäsenten irrottautumiseen sosiaalisesta kontrollista¹⁴⁸.

Vuonna 1969 uudistettiin alkoholilainsäädäntöä, jonka seurauksena keskiolut vapautettiin vähittäismyyntiin elintarvikeliikkeisiin. Keskioluen vapauttamisella pyrittiin ohjaamaan alkoholin kulutusta väkevästä miedompiin juomiin.¹⁴⁹ Vapaamman alkoholin saatavuuden seurauksena yhä useampi henkirikoksen tekijä ja uhri oli surmateon hetkellä alkoholin vaikutuksen alaisena. Työaikalain uudistuksen myötä Suomessa siirryttiin 1960-luvun lopussa viisipäiväiseen työviikkoon. Vapaa-ajan lisääntyminen yhdessä vapaamman alkoholipolitiikan kanssa lisäsi tuolloin erityisesti nuorten miesten henkirikollisuutta.¹⁵⁰

¹⁴² Kuvio 9, 35.

¹⁴³ Laitinen & Aromaa 2005, 233-234.

¹⁴⁴ Savolainen et al. 2008, 77.

¹⁴⁵ Kun vielä 1960-luvun alussa maataloudesta toimeentulonsa saaneiden osuus oli 33 prosenttia, vuonna 1975 osuus oli enää 12 prosenttia. Samanaikaisesti palvelusektorilla työskentelevien osuus kasvoi yli 30 prosenttiin. (Kivivuori & Lehti 2006, 70.)

¹⁴⁶ Kivivuori 2002, 10.

¹⁴⁷ Savolainen et al. 2008, 79.

¹⁴⁸ Kivivuori & Lehti 2006, 78.

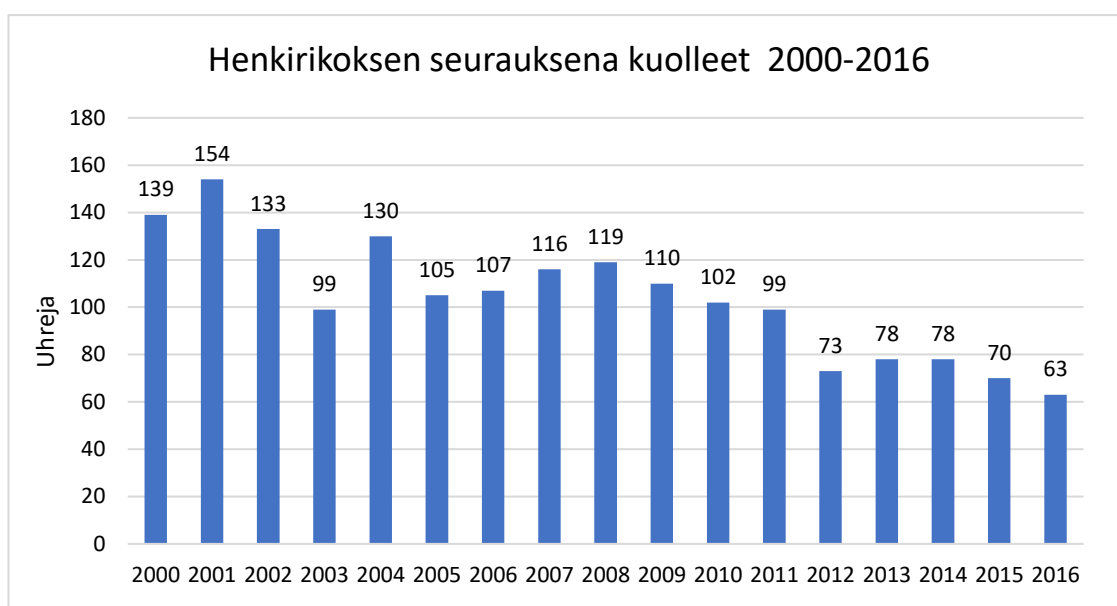
¹⁴⁹ Hallituksen esityksessä viitattiin myös siihen, että väkevästä alkoholijuomista vereen imeytynyt alkoholimäärä aiheutti enemmän käyttäytymishäiriöitä, kuin vastaava miedoista juomista vereen imeytynyt alkoholimäärä. (HE 83/1967.)

¹⁵⁰ Kivivuori 2002, 15, 17. Ks. myös Kivivuori 2001, 29.

1970-luvulta lähtien henkirikollisuus jatkoi hiljalleen kasvamistaan¹⁵¹. Henkirikollisuus pysytteli korkeammalla tasolla 2000-luvun alkuun asti, jonka jälkeen se on ollut pääasiassa laskusuunnassa¹⁵².

5.1.3 2000-luvun henkirikollisuus

Henkirikoskuolleisuuden vuotuinen keskitaso puolittui 1990-luvulta 2000-luvulle tultaessa. Muutos johtui miesten henkirikollisuuden tason laskusta - erityisesti keski-ikäisten miesten henkirikollisuuden laskusta. Vuosien 1996-2000 ja 2009-2014 välillä miesten henkirikollisuuden taso laski 40 prosenttia, naisilla sen sijaan henkirikollisuuden taso kasvoi neljä prosenttia.¹⁵³

Kuvio 10 Henkirikoksen seurauksena kuolleet 2000-2016¹⁵⁴

Henkirikollisuuden taso laski vuosien 1996-2000 ja 2011-2015 välisenä aikana parisuhdetappojen osalta 38 prosenttia ja perheen ulkopuolisiin kohdistuvien henkirikosten osalta 47 prosenttia. Parisuhdetappojen osalta naisiin kohdistuneen henkirikollisuuden taso laski 42 prosenttia. Miehiin kohdistuneen henkirikollisuuden taso laski perheen ulkopuolisissa henkirikoksissa 47 prosenttia.¹⁵⁵

¹⁵¹ Kivivuori 1999, 92.

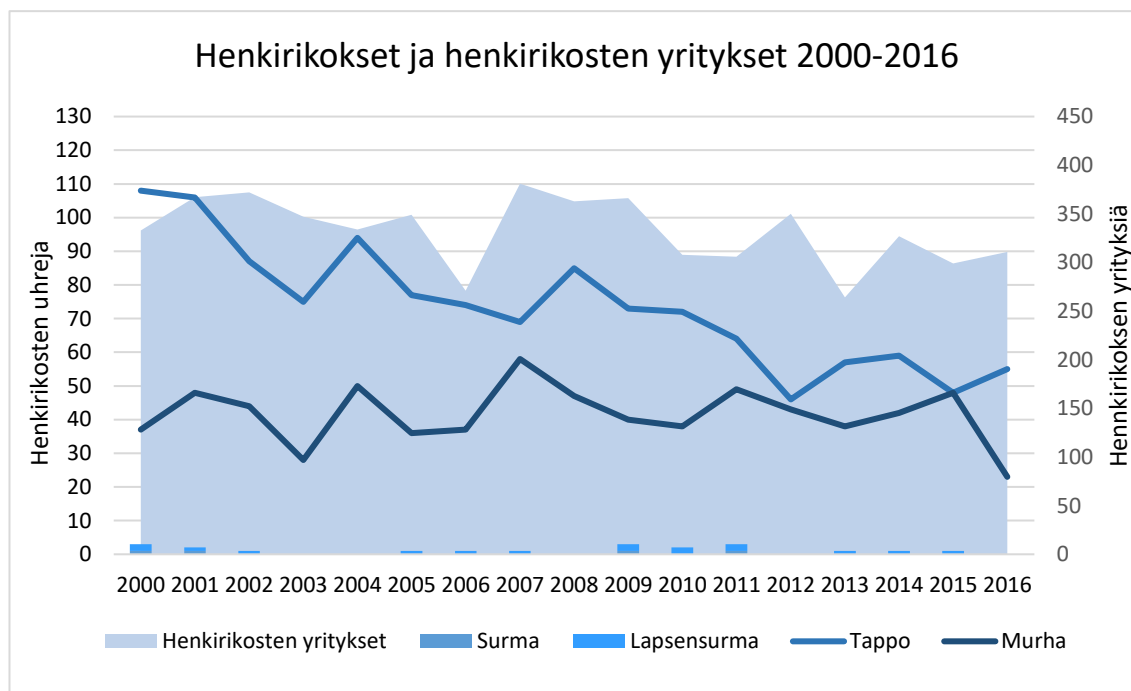
¹⁵² Kuvio 10, 38.

¹⁵³ Lappi-Seppälä & Lehti 2016, 1-2.

¹⁵⁴ Yhteensä 1775 uhria (Tilastokeskus 2018e).

¹⁵⁵ Lappi-Seppälä & Lehti 2016, 6-7.

Henkirikollisuus on Suomessa eritoten miesten keskinäistä henkirikollisuutta. Vuosina 2010-2015 tehdyissä henkirikoksissa 61 prosentissa tapauksista sekä uhri että tekijä olivat miehiä.¹⁵⁶ Henkirikos tehdään yleisimmin teräaseella (keittiöveitsellä) uhrin kotona¹⁵⁷. Tavallisin motiivi henkirikoksille vuosien 2010-2015 aikana oli ryyppyriita, joka oli päämotiivina 18 prosentissa tapauksista.¹⁵⁸

Kuvio 11 Henkirikokset ja henkirikoksen yritykset 2000-2016¹⁵⁹

Tyypillinen henkirikos on nykypäivänäkin tehty alkoholin vaikutuksen alaisena. Vuosina 2010-2015 tehdyissä henkirikoksissa kaikista henkirikokseen syylliseksi epäillyistä 72 prosenttia oli teon hetkellä humalassa, uhreista humalassa oli 69 prosenttia. Kaikista ajanjaksolla tehdyistä henkirikoksista 67 prosentissa tapauksista kumpikin henkirikoksen osapuoli oli humalassa.¹⁶⁰

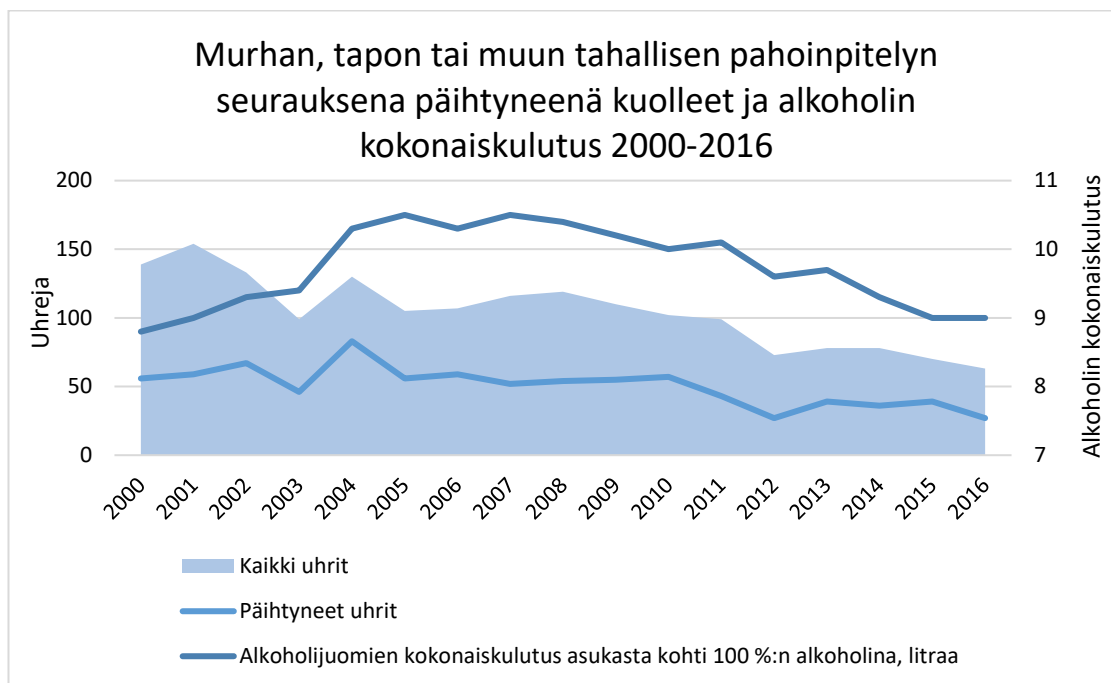
¹⁵⁶ Lehti 2017, 14.

¹⁵⁷ Vuosien 2010-2015 välisenä aikana tehdyt henkirikokset (Lehti 2017, 15, 18).

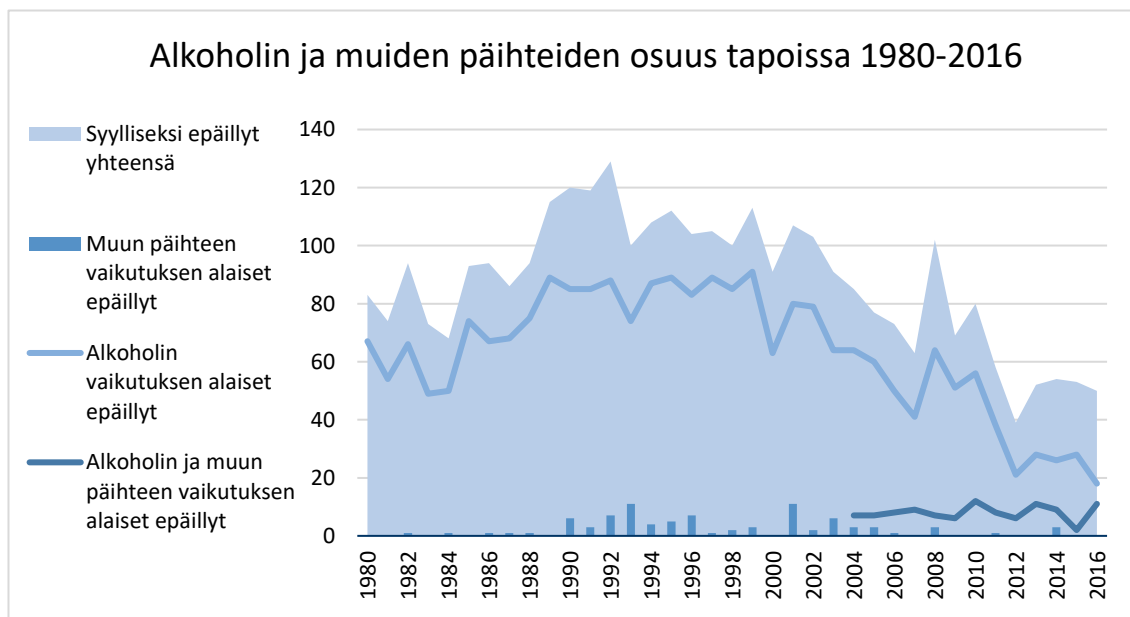
¹⁵⁸ Lehti 2017, 22.

¹⁵⁹ Yhteensä 1249 tappoa, 706 murhaa, neljä surmaa, 16 lapsensurmaa ja 5648 henkirikoksen yritystä (Tilastokeskus 2018f).

¹⁶⁰ Lehti, Suonpää & Kivivuori 2017, 35.

Kuvio 12 Murhan, tapon tai muun tahallisen pahoinpitelyn seurauksena päihtyneenä kuolleet 2000-2016¹⁶¹

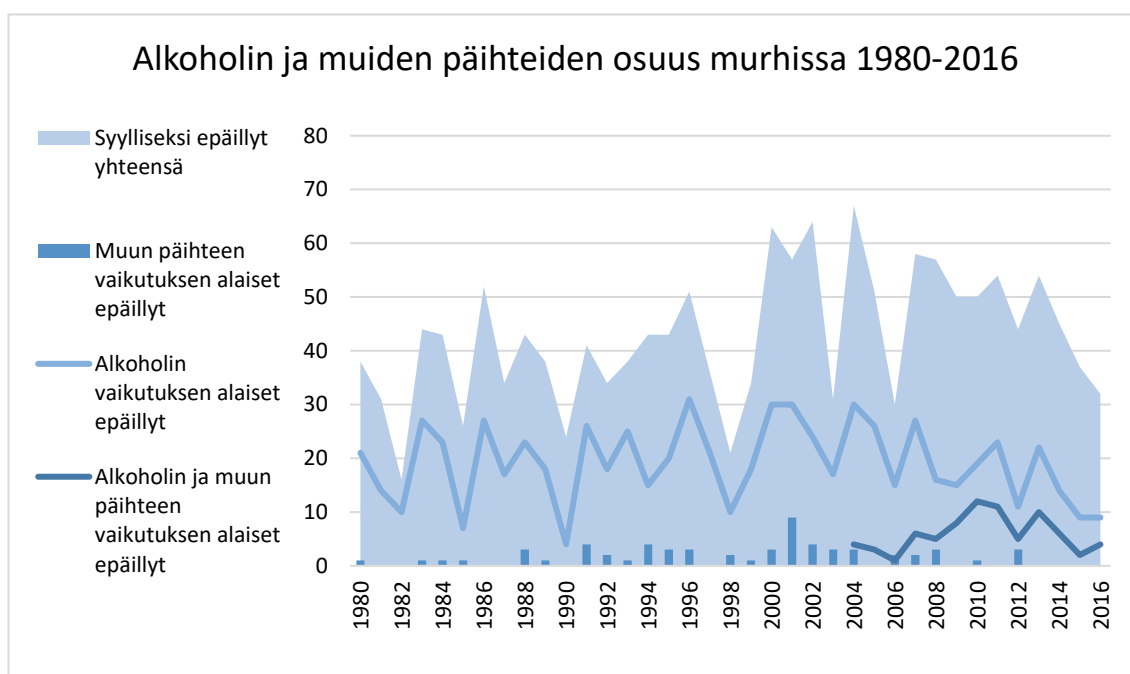
Kuvio 13 Alkoholin ja muiden päihteiden osuus tapoissa 1980-2016¹⁶²

¹⁶¹ Uhreja yhteensä 1775, joista päihtyneitä 855 (Tilastokeskus 2018g; Sotkanet 2018).

¹⁶² Syylliseksi epäiltyjä yhteensä 3231, joista alkoholin vaikutuksen alaisia 2346, muun päihteen vaikutuksen alaisia 87, ja alkoholin sekä muun päihteen vaikutuksen alaisia 103 (Tilastokeskus 2018f).

Aikuisista miesuhreista ja -tekijöistä 75 prosenttia oli ajanjaksolla tehdyissä henkirikoksissa teon hetkellä humalassa, naisten osuuden ollessa hieman alhaisempi¹⁶³. Muiden päihteiden osuus henkirikoksissa on merkittävästi pienempi, ja useimmiten myös muiden päihteiden käyttö on yhdistynyt alkoholin käyttöön¹⁶⁴. Alkoholin tai muiden päihteiden ongelmakäyttäjiksi arvioitiin 2010-2015 vuosina tehtyjen henkirikosten aikuisista miesosapuolista 65 prosenttia ja naisosapuolista 42 prosenttia¹⁶⁵.

Vuoden 2004 alkoholipoliittisten uudistusten¹⁶⁶ myötä henkirikosten määrässä tapahtui hetkellinen kohoaminen, mutta niiden määrä palautui nopeasti alemmalle tasolle. Henkirikollisuuden kasvu painottui tuolloin pitkälti keski-ikäisten työelämästä syrjäytyneiden miesten keskuuteen. Naisten henkirikollisuuden tasossa muutoksia ei havaittu.¹⁶⁷

Kuvio 14 Alkoholin ja muiden päihteiden osuus murhissa 1980-2016¹⁶⁸

¹⁶³ Lehti, Suonpää & Kivivuori 2017, 35.

¹⁶⁴ Lehti 2017, 22.

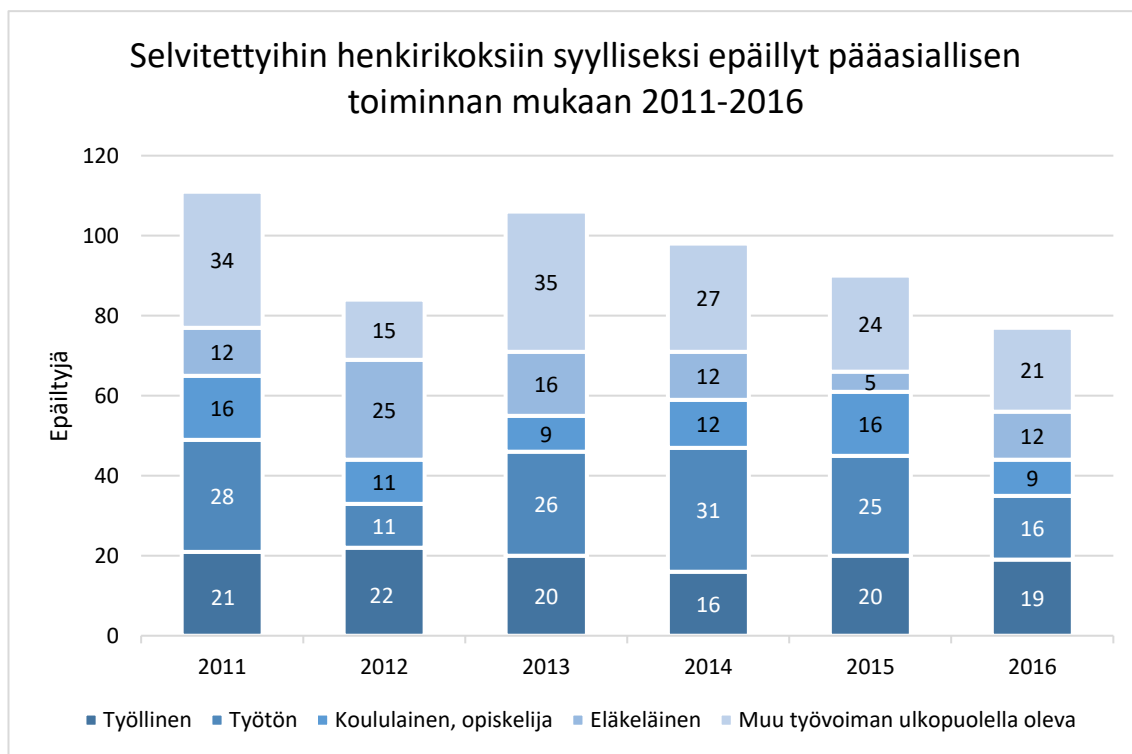
¹⁶⁵ Lehti, Suonpää & Kivivuori 2017, 37.

¹⁶⁶ Vuoden 2004 maaliskuussa alkoholijuomien valmisteveroa alennettiin 33 prosenttia. Lisäksi muista EU-maista Suomeen saapuvien matkustajien alkoholijuomien verovapaata tuontia rajoittaneet kiintiöt poistettiin. (Sirén & Lehti 2006, 1.)

¹⁶⁷ Sirén & Lehti 2006, 86.

¹⁶⁸ Syylliseksi epäiltyjä yhteensä 1574, joista alkoholin vaikutuksen alaisia 712, muun päihteen vaikutuksen alaisia 61, ja alkoholin ja muun päihteen vaikutuksen alaisia 77 (Tilastokeskus 2018f).

Sosiaalinen syrjäytyminen on tunnusomaista henkirikoksen tekijöillä ja uhreilla. Henkirikosten tekijöiden ollessa pääsääntöisesti työikäisiä¹⁶⁹, on heistä työssäkäyviä ainoastaan viidesosa. Työttömien osuus henkirikosten tekijöistä vuosina 2010-2015 oli 54 prosenttia. Samalla ajanjaksolla työttömien henkirikosten uhrien osuus oli 38 prosenttia, työssäkäyvien osuuden ollessa 23 prosenttia.¹⁷⁰

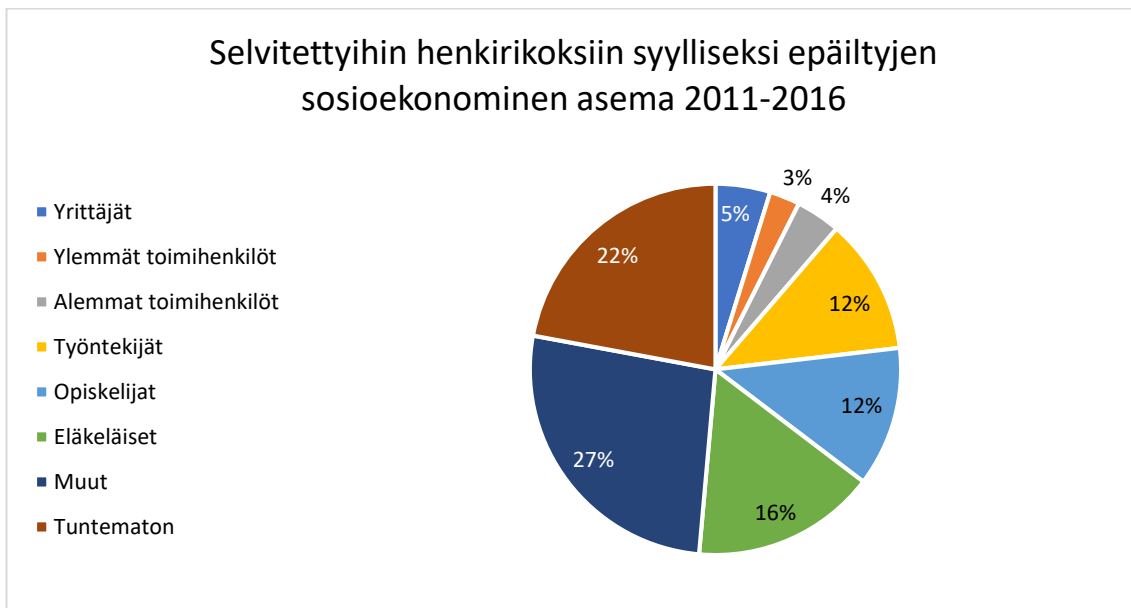

Kuvio 15 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäillyt pääasiallisen toiminnan mukaan 2011-2016¹⁷¹

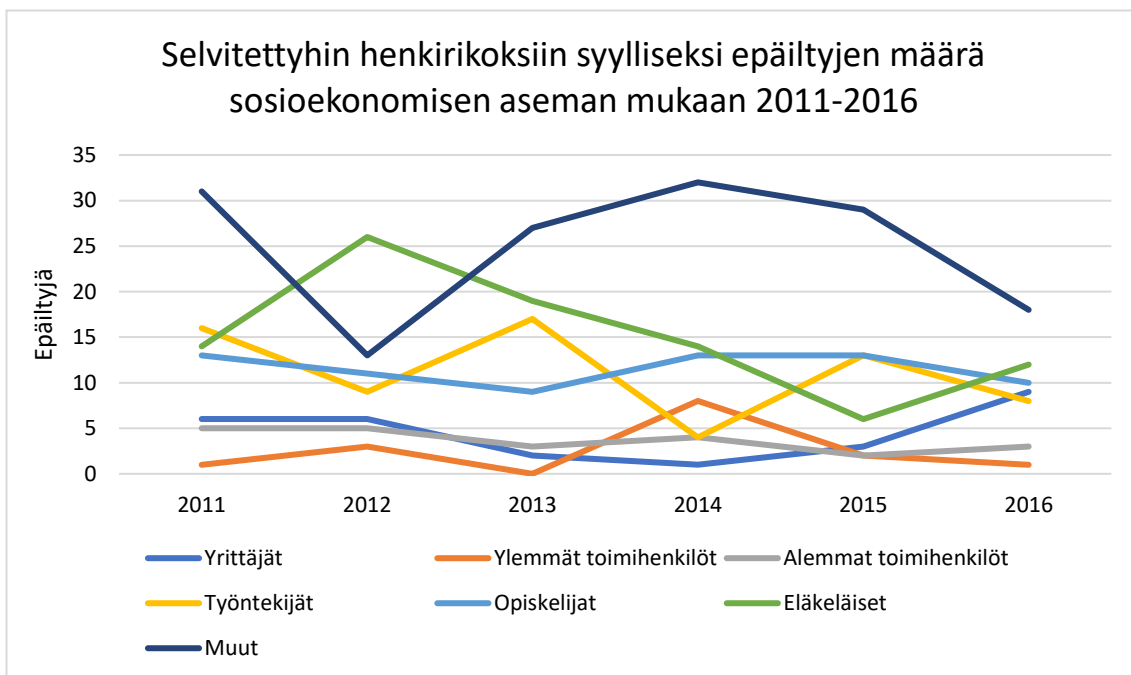
¹⁶⁹ Ajanjaksolla 2003-2015 henkirikoksen tekijöiden keskimääräinen ikä oli 37,6 vuotta. Uhrien keskimääräinen ikä samalla ajanjaksolla oli 42,6 vuotta. (Lehti 2017, 28-29.)

¹⁷⁰ Lehti 2017, 33-34.

¹⁷¹ Yhteensä 566 epäiltyä (Tilastokeskus 2018h).

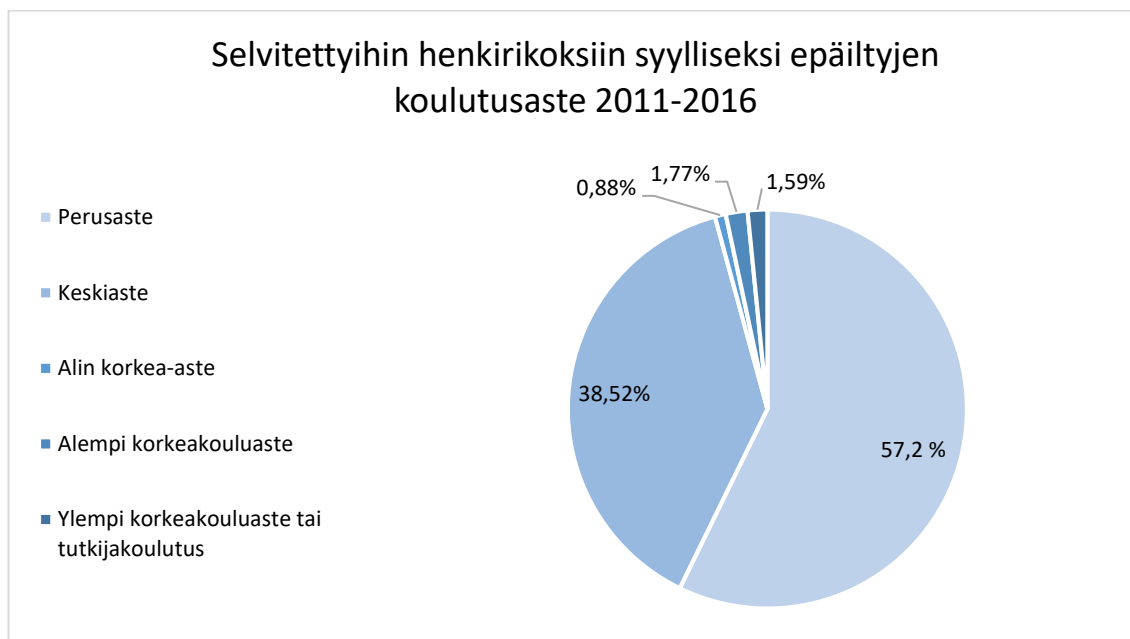
Kuvio 16 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen sosioekonominen asema 2011-2016¹⁷²

Kuvio 17 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen määrä sosioekonomisen aseman mukaan 2011-2016¹⁷³

¹⁷² Yhteensä 566 epäiltyä (Tilastokeskus 2018i).

¹⁷³ Yhteensä 566 epäiltyä (Tilastokeskus 2018i).

Kuvio 18 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen koulutusaste 2011-2016¹⁷⁴

Henkirikosten tekijöiden ja uhrien sosioekonominen asema on muuttunut merkittävästi 1970-lukuun verrattuna, jolloin työttömien osuus tekijöistä oli kolme prosenttia ja uhreista yksi prosentti. Työntekijöiden osuus henkirikoksen tehneistä oli tuolloin 53 prosenttia.¹⁷⁵

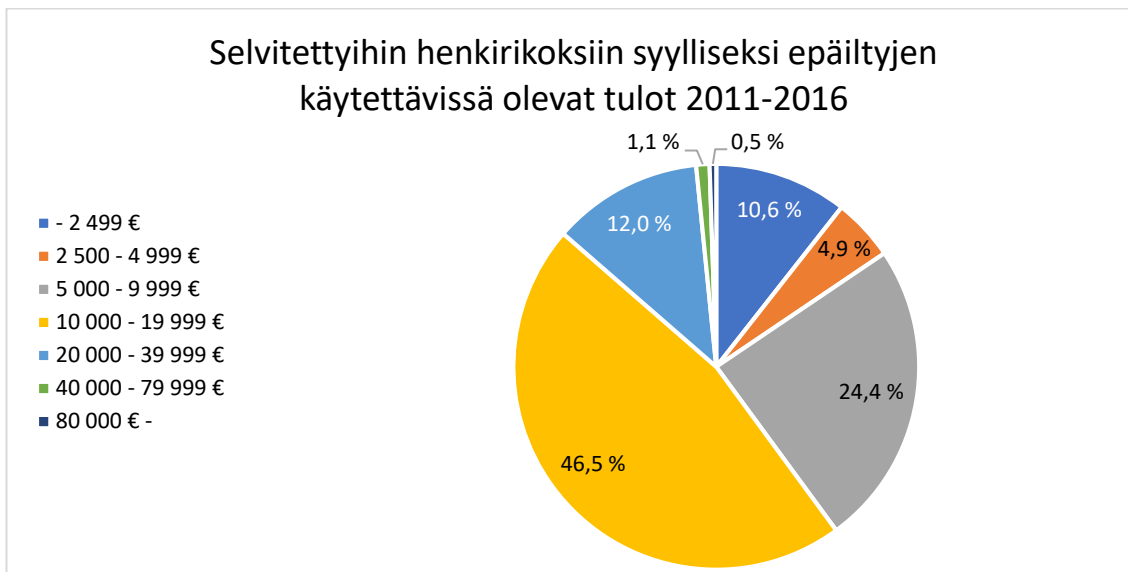
Alhaisen työllisyysasteen lisäksi suurin osa henkirikoksen tehneistä on suorittanut ainoastaan peruskoulun. Vuosina 2011-2016 henkirikokseen syylliseksi epäiltyjen korkeakoulutettujen osuus jäi alle 3,5 prosenttiin.¹⁷⁶ Alhainen koulutus- ja työllisyysaste heijastuu myös henkirikoksen tekijöiden tulotasoon. Yli 80 prosentilla vuosien 2011-2016 aikana henkirikoksen tehneistä käytettävissä olevien tulojen suuruus on ollut alle 20 000 euroa vuodessa¹⁷⁷.

¹⁷⁴ Yhteensä 566 syylliseksi epäiltyä (Tilastokeskus 2018j).

¹⁷⁵ Viljanen 1983, 58.

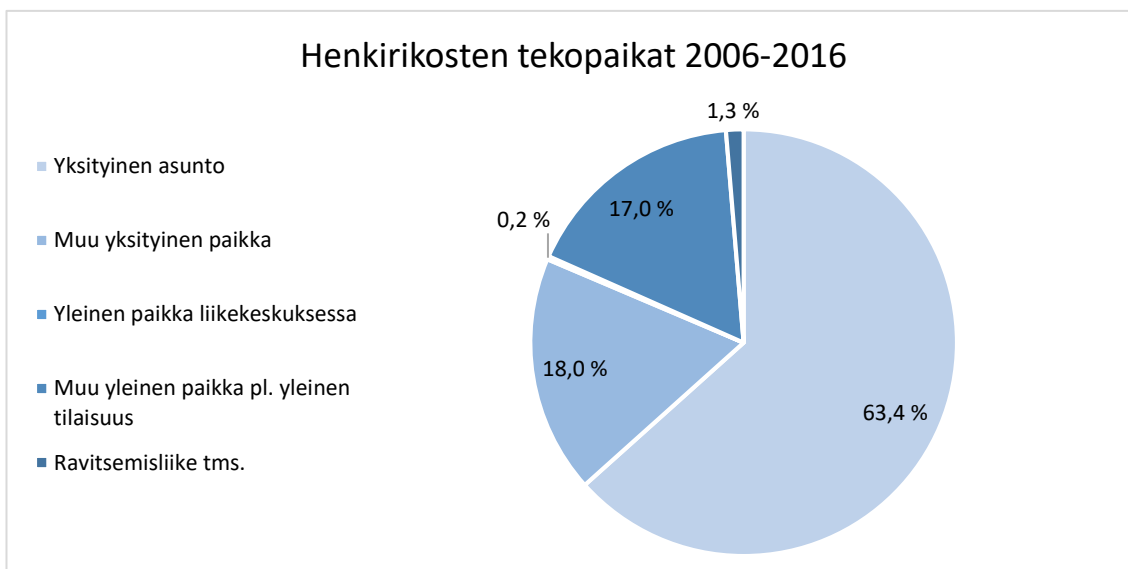
¹⁷⁶ Kuvio 18, 44.

¹⁷⁷ Kuvio 19, 45.

Kuvio 19 Selvitettyihin henkirikoksiin syälliseksi epäiltyjen käytettävissä olevat tulot 2011-2016¹⁷⁸

Henkirikoksia on tehty 2000-luvulla pääsääntöisesti yksityisissä tiloissa, erityisesti yksityisasunnoissa. Vuosien 2006-2016 välisenä aikana yli 60 prosenttia henkirikoksista tehtiin yksityisasunnossa. Yleisellä paikalla liikekeskuksessa tapahtui 0,2 prosenttia henkirikoksista.¹⁷⁹

Kuvio 20 Henkirikosten tekopaikat 2006-2016¹⁸⁰

¹⁷⁸ Yhteensä 566 syälliseksi epäiltyä (Tilastokeskus 2018k).

¹⁷⁹ Kuvio 20, 45.

¹⁸⁰ Yhteensä 1204 henkirikosta (Tilastokeskus 2018l).

Vuonna 2006 valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksen kansallisen väkivallan vähentämishelmasta. Ohjelma toteutettiin vuosina 2007-2008, ja sen tarkoituksena oli muun muassa vähentää väkivaltaisten kuolemien määrä pysyvästi alle sataan tapaukseen vuodessa, vuoteen 2007 mennessä. Pidemmällä tähtäimellä hallituksen tavoitteena oli myös puolittaa henkirikosten vuotuinen määrä sen hetkisestä noin 130 tapauksesta vuodessa. Ohjelmassa korostettiin erityisesti naisten väkivaltaisten kuolemien vähentämistä. Naisten väkivaltaisten kuolemien määrä haluttiin puolittaa muutaman vuoden kuluessa.¹⁸¹ Henkirikosten vähentäminen ei kuitenkaan onnistunut. Ohjelman epäonnistumiseen etsittiin syitä alkoholiverotuksen lieennytyksestä sekä uudenlaisten henkirikostyyppien ilmaantumisesta (Jokelan ja Kauhavan joukkosurmat 2007 ja 2008), joita ohjelmassa ei ollut erikseen huomioitu.¹⁸²

6 Naiset ja henkirikollisuus

Naiset ovat Suomessa osallisina henkirikoksiin merkittävästi miehiä harvemmin. Vuosina 2010-2015 välisenä aikana henkirikoksista naisille annettujen tuomioiden osuus oli 15,1 prosenttia kaikista henkirikostuomioista. Samalla ajanjaksolla tehdyistä henkirikoksista naisten osuus uhreista oli 31 prosenttia.¹⁸³ Kansainvälisesti vertailtuna naisia kuolee Suomessa henkirikoksiin enemmän, kuin useissa muissa Länsi-Euroopan maissa. Sen sijaan naisten henkirikoskuolleisuus suhteessa miesten henkirikoskuolleisuuteen on huomattavasti pienempi¹⁸⁴, kuin suurimmassa osassa Länsi-Eurooppaa¹⁸⁵.

6.1 Naiset henkirikoksen uhreina

Naisten henkirikoskuolleisuus on ollut viimeisen parinsadan vuoden ajan huomattavasti miesten henkirikoskuolleisuutta alhaisempaa. Naisten henkirikoskuolleisuuden tasossa on ollut kuitenkin suuria vaihteluita.¹⁸⁶ 1900-luvun alussa naisten henkirikoskuolleisuus oli niinkin alhainen kuin 0,76 uhria 100 000 naista kohti. 1930-luvulle tultaessa kuolleisuus oli noussut 1,88 uhriin 100 000 naista kohti. 1930-luvun jälkeen naisten henkirikoskuolleisuus laski 1960-luvulle

¹⁸¹ Väkivallan vähentäminen Suomessa 2009, 13, 20

¹⁸² Väkivallan vähentäminen Suomessa 2009, 21-22.

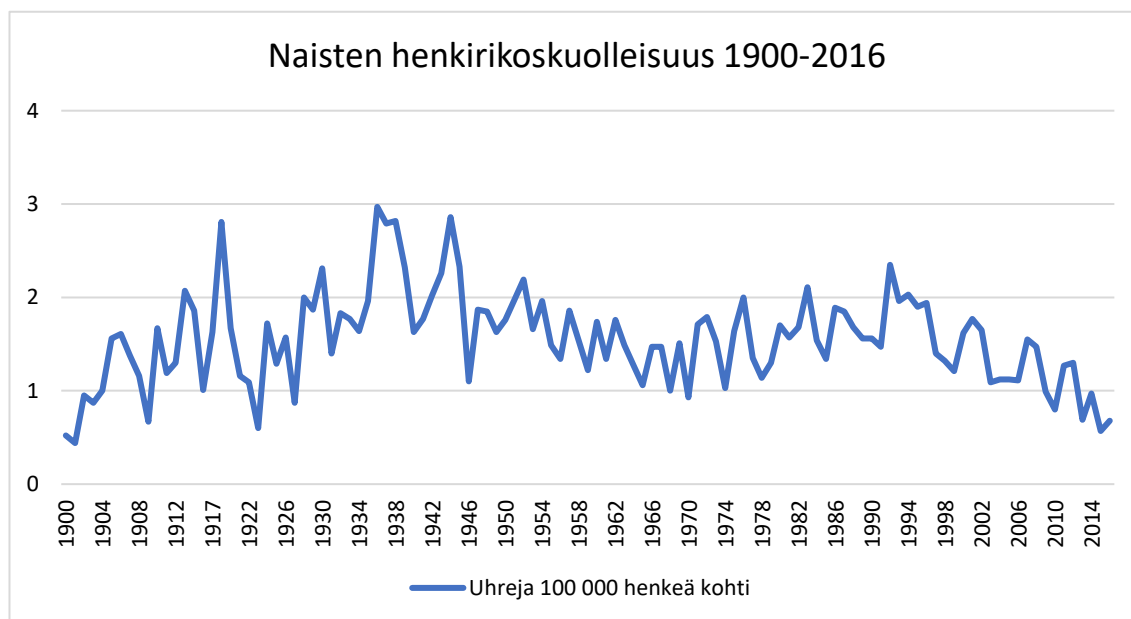
¹⁸³ Lehti 2017, 8.

¹⁸⁴ Verkko havaitsi henkirikostilastoja tutkiessaan, että korkean henkirikollisuuden maissa on vähemmän naisiin kohdistuvia henkirikoksia kuin matalan henkirikollisuustason maissa (Verkko 1951, 51). Verkko esitti naisten pienemmän osuuden henkirikosten uhreina johtuvan siitä, että naiset elävät osittain erilaisessa ja rauhallisemmassa ympäristössä, kuin miehet. Tämä ympäristö on myös vakaampi muutosten suhteen. Naisten henkirikollisuus säilyi Verkon mukaan samantasoisena silloinkin, kun miesten henkirikollisuus kasvoi tai väheni runsaasti. (Verkko 1949, 62 ja 66.)

¹⁸⁵ Lehti 2009, 3.

¹⁸⁶ Lehti 2009, 7.

asti. 1970-luvulta alkaen naiseen kohdistuva henkirikollisuus kasvoi, ja 1990-luvun alkupuolen henkirikoskuolleisuus naisilla vastasi jälleen 1930-luvun lukemia.¹⁸⁷

Kuvio 21 Naisten henkirikoskuolleisuus 1900-2016¹⁸⁸

2000-luvulle tultaessa naiseen kohdistuva henkirikollisuus alkoi uudelleen laskea, ja vuosina 2010-2015 kuolleisuuden taso oli 0,9 uhria 100 000 naista kohti¹⁸⁹. Riski tulla surmatuksi oli naisilla vuosien 2010-2014 välisenä aikana 40 prosenttia matalampi kuin 1990-luvulla. Tämän hetken henkirikoskuolleisuus naisilla vastaa 1800-luvun lopun tasoa.¹⁹⁰

Naiseen kohdistuvat henkirikokset ovat tyypillisesti pari- tai lähisuhteessa tapahtuvia henkirikoksia. Pari- tai lähisuhteeseen liittyvä henkirikos on ollut viimeisen sadan vuoden ajan ikäryhmästä riippumatta yleisin naiseen kohdistuva henkirikostyyppi. Merkittävä osa lähisuhdeväkivallan uhreista on ollut lapsia ja keski-ikäisiä naisia.¹⁹¹ Vuosien 2010-2016 välisenä aikana 102 naista joutui avio-/avopuolison tai seurustelukumppanin tai surmaamaksi.¹⁹² Uhrien määrä on vähentynyt verrattuna vuosiin 2004-2009, jolloin kumppaninsa uhriksi joutui 143 naista¹⁹³.

¹⁸⁷ Lehti 2001, 254.

¹⁸⁸ Vuosi 1918 ei sisälly kuvioon (Tilastokeskus 2018e).

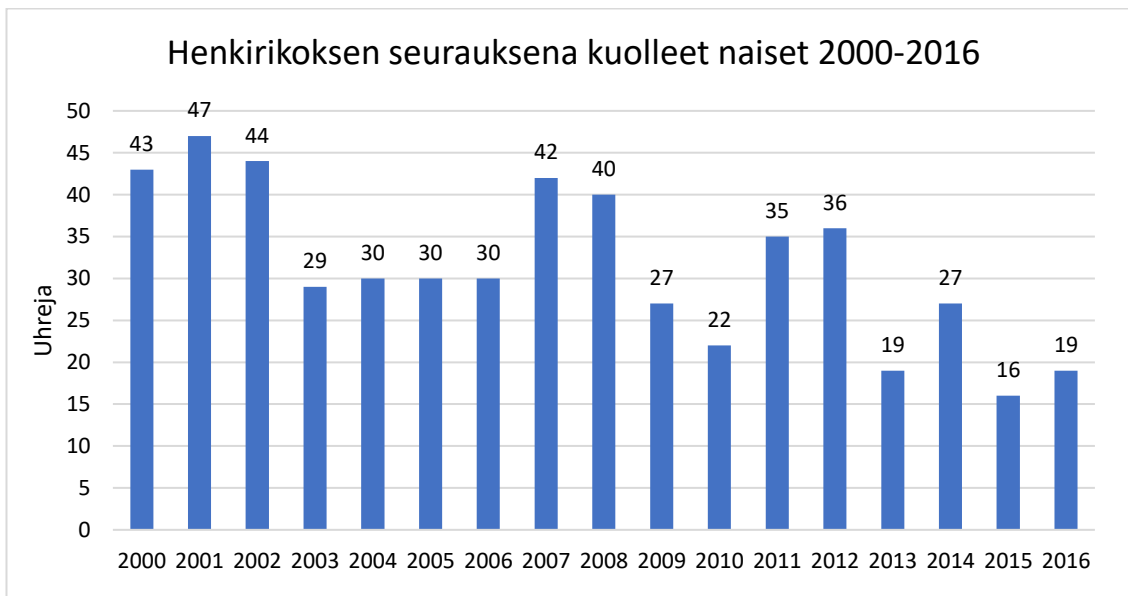
¹⁸⁹ Lehti 2017, 8.

¹⁹⁰ Lehti et al. 2017, 19.

¹⁹¹ Lehti 2009, 8.

¹⁹² Lehti 2011, 56.

¹⁹³ Lehti 2011, 38.

Kuvio 22 Henkirikoksen seurauksena kuolleet naiset 2000-2016¹⁹⁴

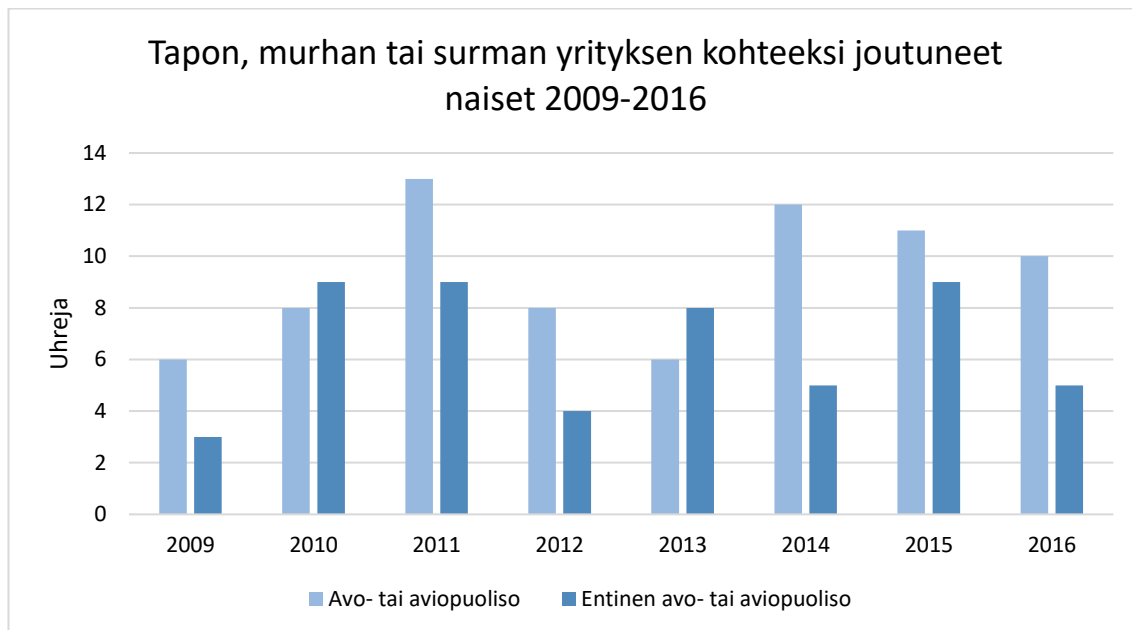
Entisten puolisojen uhrien osuus on sen sijaan noussut 2010-luvulla. Ajanjaksolla 2004-2009 entisen puolison tai seurustelukumppanin surmaamia naisia oli 18, kun 2010-2016 uhreja oli 31.¹⁹⁵ Jälkimmäisellä ajanjaksolla entisen puolison surmaamaksi joutui 30 prosenttia kaikista parisuhteeseen liittyvien henkirikosten uhreista, kun 2004-2009 vastaava osuus oli 13 prosenttia.

Parisuhteeseen liittyvät henkirikokset keskittyvät muun henkirikollisuuden tapaan rajattuun väestöryhmään. Verrattuna työssä käyviin naisiin työttömien naisten kuolleisuus näihin henkirikoksiin oli seitsemän ja puoli -kertainen. Erityisen korkea tämä riski on työttömällä 40-49-vuotiailla naisilla. Lisäksi työttömällä miehillä oli työssä käyviin miehiin verrattuna kaksitoista kertaa suurempi riski surmata puolisonsa. Alkoholi liittyi myös vahvasti kumppaniin kohdistuviin henkirikoksiin. Henkirikoksissa, joissa kumpikin osapuoli oli työelämän ulkopuolella oleva työkäinen, 80 prosentissa tapauksista kumpikin osapuoli oli teon hetkellä humalassa.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Tilastokeskus 2018e.

¹⁹⁵ Lehti 2017, 56.

¹⁹⁶ Lehti 2011, 23-24.

Kuvio 23 Tapon, murhan tai surman yrityksen kohteeksi joutuneet naiset 2009-2016¹⁹⁷

Niissä naisiin kohdistuvissa kumppanin tekemissä henkirikoksissa, joissa kumpikin osapuoli oli tekohetkellä selvä, tekijä yleensä kärsi vakavasta mielisairaudesta. Mielisairauden aiheuttamat harhatilat olivat usein surmatyön taustalla. Osa selvänä tapahtuneista henkirikoksista liittyi niin sanottuun armosurmaan, jossa parantumattomasti sairas uhri oli itse toivonut surmaamistaan.¹⁹⁸

Parisuhteeseen liittyvät henkirikokset ovat usein tapahtuneet pitkään kestäneissä suhteissa. Vuosien 2003-2007 aikana tehdyistä parisuhdetapoista 40 prosentissa henkirikoksista suhde oli kestänyt yli kymmenen vuotta. Henkirikoksista 27 prosenttia oli tehty alle kaksi vuotta kestäneissä suhteissa, ja 11 prosenttia alle vuoden pituisissa parisuhteissa. Kahdessa prosentissa tapauksista henkirikos oli tapahtunut alle kuukauden pituisessa suhteessa.¹⁹⁹ Yleisimmin uhriksi kyseisellä ajanjaksolla joutuivat 30-59-vuotiaat naiset. Riski oli pienin 15-19-vuotiaiden ikäryhmässä, joskin tässäkin ryhmässä 50 prosenttia henkirikoksen seurauksena kuolleista oli joutunut kumppanin tai entisen kumppanin surmaamaksi.²⁰⁰

Parisuhteen päättyminen nostaa naisen riskiä joutua henkirikoksen uhriksi. Vuosina 2003-2009 kuolleisuus parisuhteeseen liittyviin henkirikoksiin oli eronneilla tai eroamassa olleilla naisilla

¹⁹⁷ Tekoja yhteensä 126 (Tilastokeskus 2018n).

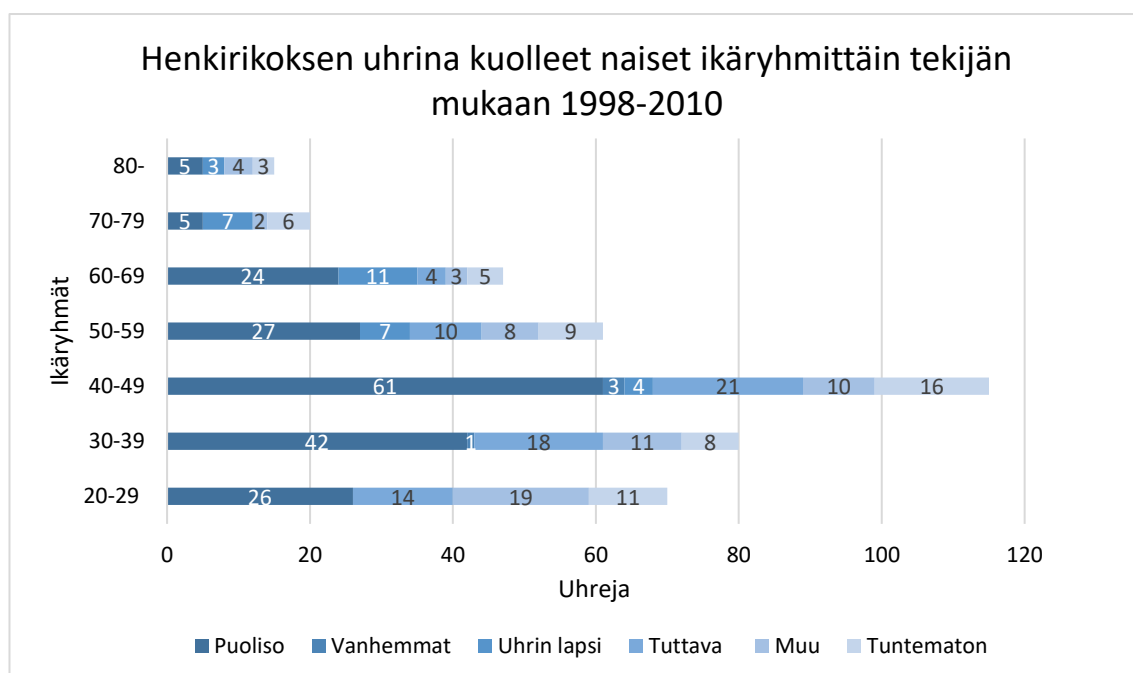
¹⁹⁸ Henkirikokset tehtiin vuosien 2003-2007 välisenä aikana (Salmi et al. 2009, 3).

¹⁹⁹ Lehti 2009, 13.

²⁰⁰ Lehti 2009, 14.

kymmenen kertaa yleisempää verrattuna parisuhteessa eläneiden naisten henkirikoskuolleisuuteen. Vuosien 2009-2016 välisenä aikana kumppanin tai entisen kumppanin tekemän henkirikoksen yrityksen kohteeksi joutui 126 naista. Entinen avo- tai aviopuoliso oli tekijänä 52:ssa tapauksessa. Osuus on 41 prosenttia kaikista kumppanin tekemistä henkirikoksen yrityksistä.²⁰¹

Naisten henkirikoskuolleisuus on 2000-luvulla vähentynyt 25-64-vuotiaiden ikäryhmässä. Vuosina 2008-2012 tässä ikäryhmässä henkirikoksen seurauksena kuolleiden määrä väheni 30 prosenttia verrattuna vuosiin 1995-1999. Alle 25-vuotiaiden ja yli 64-vuotiaiden henkirikoskuolleisuus sen sijaan kasvoi vastaavana aikana.²⁰²

Kuvio 24 Henkirikoksen uhrina kuolleet naiset ikäryhmittäin tekijän mukaan 1998-2010²⁰³

Vuosien 1998-2010 välisenä aikana yli 20-vuotiaista naisista henkirikoksen kohteeksi joutuivat yleisimmin 40-49-vuotiaat naiset. Tämän ikäryhmän naisiin kohdistui eniten puolison ja lasten

²⁰¹ Kuvio 23, 49.

²⁰² Lehti 2014, 189.

²⁰³ Yhteensä 408 uhria (Tilastokeskus 2018m).

tekemiä henkirikoksia. Myös tuntemattoman tekijän uhriksi joutuminen oli heillä muita ikäryhmiä yleisempää.²⁰⁴ Surmattujen naisten keski-ikä on 2000-luvulla ollut 42,6 vuotta²⁰⁵. Henkirikosten uhrit ovat nykyisin huomattavasti vanhempia, kuin vielä 1900-luvun alussa, jolloin 20-29-vuotiaat naiset olivat yleisimmin henkirikoksen uhreina²⁰⁶. 20-29-vuotiaiden naisten henkirikoskuolleisuus laski toisen maailmansodan jälkeen. Laskuun vaikutti erityisesti lähisuh-teisiin kytkeytymättömän henkirikollisuuden väheneminen.²⁰⁷

Henkirikoksen uhreiksi 2010-luvulla joutuneet naiset ovat miehiä useammin olleet työelämässä tai opiskelijoita. Uhreista 34 prosenttia kävi töissä, kun vastaava luku miehillä oli 19 prosenttia. Naisista 28 prosenttia oli työttömiä (miehistä 41 prosenttia). Työttömillä naisilla voidaan katsoa olevan suurin riski joutua henkirikoksen uhriksi, vuosina 2010-2013 henkirikoksen seurauksena kuoli 6,4 työtöntä naista 100 000 naista kohti. Määrä oli korkeampi kuin muilla sosiaaliryhmillä.²⁰⁸

Suurin osa (55 prosenttia) vuosien 2010-2015 aikana henkirikoksen uhriksi joutuneista naisista oli surmattu kotonaan²⁰⁹, julkisella paikalla surmattiin ainoastaan yhdeksän prosenttia uhreista²¹⁰. Ajallisesti naiset joutuivat henkirikoksen uhreiksi erityisesti kesä-heinäkuussa ja joulukuussa. Loma-ajankohtiin sijoittuivat erityisesti parisuhdetapot, joita tehtiin edellä mainittujen ajankohtien lisäksi myös paljon helmikuussa. Viikonpäivien osalta henkirikoksia tehtiin tasaisesti pitkin viikkoa, perjantaina naisiin kohdistui henkirikoksia hieman muita viikonpäiviä useammin. Vuosien 2002-2007 aikana 49 prosenttia uhreista surmattiin illan ja yön aikana, kello 21-03 välillä.²¹¹

Alkoholi liittyy vahvasti myös naisten henkirikollisuuteen. Vuosien 2010-2015 välisenä aikana surmatuista 15-vuotta täyttäneistä naisista 46 prosenttia oli tekohetkellä alkoholin vaikutuksen alaisena, uhrien humalatilan ollessa keskimäärin 2,64 promillea.²¹² Päihteiden väärinkäyt-

²⁰⁴ Kuvio 24, 50.

²⁰⁵ Vuodet 2003-2015 (Lehti 2017, 29).

²⁰⁶ Lehti 2009, 8.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Lehti 2017, 34-35.

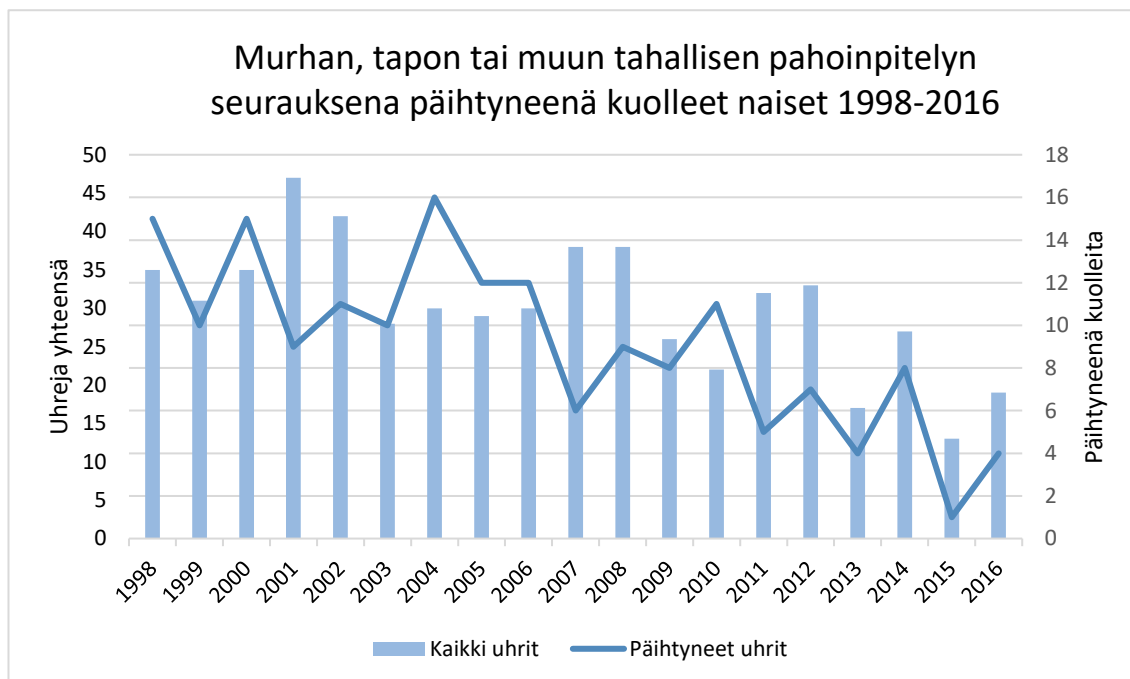
²⁰⁹ Vuosina 2002-2009 kotonaan surmattujen naisien osuus oli 57 prosenttia (Henkirikoskatsaus 20011, 12).

²¹⁰ Lehti 2017, 18.

²¹¹ Lehti 2009, 15-16.

²¹² Lehti 2017, 19.

täjiä henkirikoksen uhreiksi joutuneista aikuisista naisista vuosina 2010-2015 oli 34 prosenttia.²¹³ Osuus on laskenut jonkin verran, vuosina 2002-2009 aikuisista naisuhreista päihteiden väärinkäyttäjii oli 41 prosenttia²¹⁴.

Kuvio 25 Murhan, tapon tai muun tahallisen pahoinpitelyn seurauksena päihtyneenä kuolleet naiset 1998-2016²¹⁵

Naisiin kohdistuvien henkirikosten motiivit olivat vuosina 2002-2007 suurimmaksi osaksi parisuhteen ristiriitoihin ja mustasukkaisuuteen liittyviä. Niin sanottuja ryyppyriitoja oli henkirikoksen taustalla ainoastaan viidessä prosentissa tapauksista, vaikka alkoholilla on muutoin merkittävä osuus naisiin kohdistuvissa surmatöissä. Armosurmaksi luokiteltavien tekojen osuus naisiin kohdistuneista henkirikoksista oli keskimääräistä suurempi, armosurma oli ainoana motiivina 4,4 prosentissa surmatöistä, kun niiden osuus motiivina kaikissa henkirikoksissa oli 1,5 prosenttia.²¹⁶

Ajanjaksolla 2002-2007 naisten surmaamisessa yleisimmin käytetty tekoväline oli teräase. Seuraavaksi yleisin surmaamistapa oli välineetön, eli uhri surmattiin pahoinpitelemällä tai ku-

²¹³ Lehti 2017, 34, 37.

²¹⁴ Lehti 2011, 19.

²¹⁵ Yhteensä 603 yli 20-vuotiasta uhria, joista päihtyneenä kuolleita 180 (Tilastokeskus 2018g).

²¹⁶ Lehti 2011, 20.

ristamalla. Naisia surmattiin paljon myös laillisilla ampuma-aseilla, kaikista ajanjakson henkirikosten naisuhreista laillisella aseella ammuttujen naisten osuus oli peräti 61,7 prosenttia. Laillisia ampuma-aseita oli käytetty tekovälineenä erityisesti parisuhdetapoissa.²¹⁷

6.2 Naiset henkirikoksen tekijöinä

Naiset tekevät henkirikoksia huomattavasti miehiä vähemmän²¹⁸. Naisten tekemien henkirikosten määrä on kuitenkin noussut viimeisen sadan vuoden aikana ja henkirikollisuus on muuttunut rakenteeltaan enemmän miesten henkirikollisuutta vastaavaksi²¹⁹. 1900-luvun alussa naisten tekemät henkirikokset olivat pitkälti lapsensurmia²²⁰. Nykyään lapsensurmat ovat harvinaisia²²¹, vuosien 2006-2016 aikana poliisin tietoon tulleita lapsensurmia oli 11²²².

Henkirikollisuus on myös naisilla keskittynyt työelämän ulkopuolella oleviin ihmisiin, joilla on usein mielenterveys- ja päihdeongelmia. Mielenterveysongelmista yleisimpiä ovat psykoottiset häiriöt sekä persoonallisuushäiriöt²²³.

Vaikka mielenterveyden häiriöt ovat yleisiä henkirikoksen tehneillä naisilla, arvioidaan heidät nykyään useammin syyntakeisiksi. Putkonen, Weizmann-Henelius, Lindberg, Rovamo sekä Häkänen ovat selvittäneet naisten henkirikollisuuden muutoksia vuosien 1982-1992 ja 1993-2005 välisenä aikana. Jälkimmäisellä ajanjaksolla 61 prosenttia henkirikoksen tehneistä ja mielentilaltaan tutkituista naisista todettiin syyntakeisiksi, kun vastaava osuus vuosien 1982-1992 aikana oli ainoastaan 33 prosenttia. Syyntakeettomien osuus oli aiemmalla ajanjaksolla 29 prosenttia ja alentuneesti syyntakeisten osuus 38 prosenttia. Vastaavat osuudet vuosina 1993-2005 mielentilaltaan tutkituista olivat 14 prosenttia ja 25 prosenttia.²²⁴

²¹⁷ Lehti 2011, 17.

²¹⁸ Lehti 2017, 8.

²¹⁹ Lehti 2001, 253; Lehti 2017, 8.

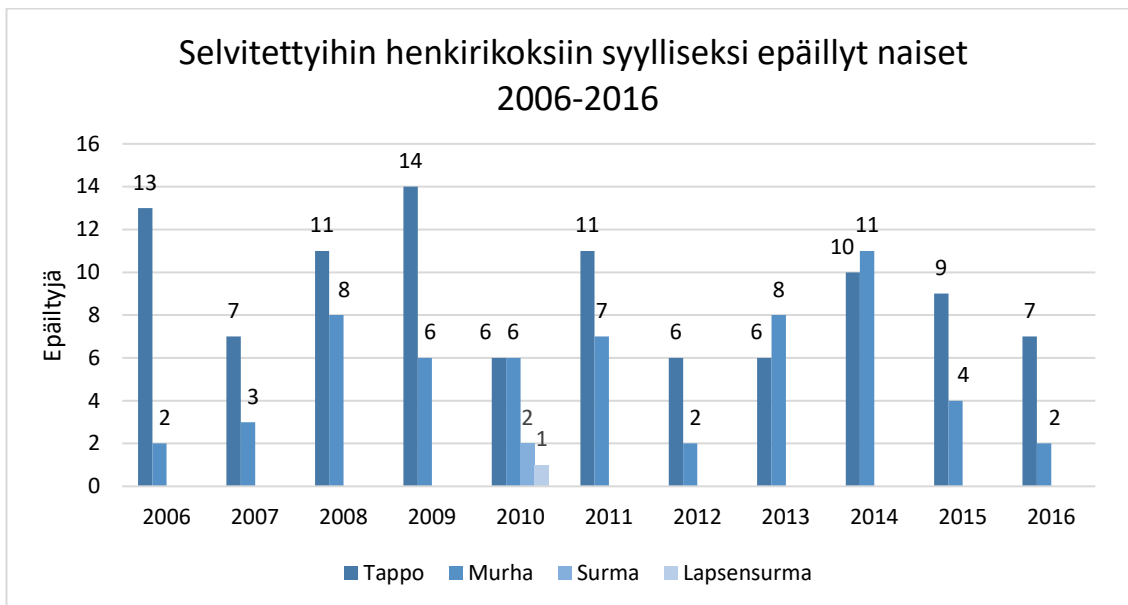
²²⁰ Lehti arvelee niiden osuuden olleen jopa 90 prosenttia. Lehti 2001, 245.

²²¹ Lapsiin kohdistuvien henkirikosten vähenemisen on katsottu johtuvan yhteiskunnallisista ja kulttuurista muutoksista. Perhesuunnittelun ja ehkäisymenetelmien kehittyminen sekä abortin laillistaminen ovat laskeneet ei-toivottujen lasten ja sitä myötä henkirikosten määrää. 1950-luvun jälkeen tapahtunut yhteiskunnan kaupungistuminen siirsi synnytykset kodeista valvotun sairaalaympäristöön, mikä myös osaltaan vähensi henkirikoksia. (Lehti et al. 2012, 15.)

²²² Tilastokeskus 2018s.

²²³ Putkonen, Collander, Honkasalo & Lönnqvist 2001, 304.

²²⁴ Putkonen et al. 2008, 273.

Kuvio 26 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäillyt naiset 2006-2016²²⁵

Syntyakeisuuden kriteereiden arviointi on siirtynyt lääketieteellisestä näkökulmasta normatiiviseen ajatteluun. Tämä tarkoittaa, että syntyakeisuutta ei määritetä ainoastaan lääketieteellisen diagnoosin perusteella, vaan myös tekijän kyvyllä säädellä käyttäytymistään (toisintoimimiskyky) on merkitystä. Tiukempaan syntyakeisuuden arviointiin johti myös kriminaalipoliittisen ilmapiirin kiristyminen, joka näkyi kovempien tuomioiden vaatimisena tietyistä rikoksista.²²⁶ Syntyakeisuuden arviointi kiristyi 1990-luvulla erityisesti henkirikoksen tehneiden naisten osalta.²²⁷

Ajanjaksolla 1995-2004 henkirikoksen tehneistä naisista (yhteensä 91 naista), 73 prosentilla oli biologisia lapsia ja 55 prosentilla oli eronnut avioliitosta. Lapsensa huoltajuuden oli menettänyt 49 prosenttia naisista. Naisista 26 prosenttia oli tehnyt aiemmin väkivaltarikoksen, ja teon hetkellä aiempaa rikostuomiota suoritti 13 prosenttia naisista.²²⁸ Naisista 61 prosentilla oli ollut lapsuudenperheessään fyysistä väkivaltaa, puolella naisista oli ollut alkoholiongelmainen vanhempi. Sijaisperheeseen tai laitokseen sijoitettuna oli lapsuudessaan ollut 25 prosenttia naisista²²⁹.

²²⁵ Yhteensä 162 yli 20-vuotiasta tekijää (Tilastokeskus 2018o).

²²⁶ Wagner-Prenner 2000, 351-352.

²²⁷ Wagner-Prenner 2000, 289.

²²⁸ Putkonen, Weizmann-Henelius, Lindberg, Rovamo, Häkkänen-Nyholm 2011, 55-56.

²²⁹ Putkonen et al. 2011, 55.

Häkkänen-Nyholm, Putkonen, Lindberg, Holi, Rovamo & Weizmann-Henelius ovat tutkineet henkirikoksen tehneiden naisten rikospaikkakäyttäytymistä. Naisten surmaamat uhrin löytyivät harvemmin yleiseltä paikalta ja useammin yhteisestä kodista. Naiset olivat myös usein peittäneet (asunnosta löytyneen) ruumiin esimerkiksi huovalla, ja uhreja oli usein siirretty tekopaikalla (esimerkiksi asunnossa). Ainoastaan 11 prosentissa tapauksista uhri löytyi muualta kuin tekopaikalta. Ruumiin piilottaminen esimerkiksi jätessäkkiin tai hautaamalla oli myös harvinaista, ruumis oli piilotettu ainoastaan kymmenessä tapauksessa (yhteensä tapauksia 91). Ruumiin peittäminen oli yleistä niissä tapauksissa, joissa uhrina oli tekijän puoliso. Tutkijoiden mukaan ruumiin peittäminen voi olla ele häpeän tuntemisesta, joka on seurausta teon sopimattomuudesta tekijän minäkuvaan.²³⁰

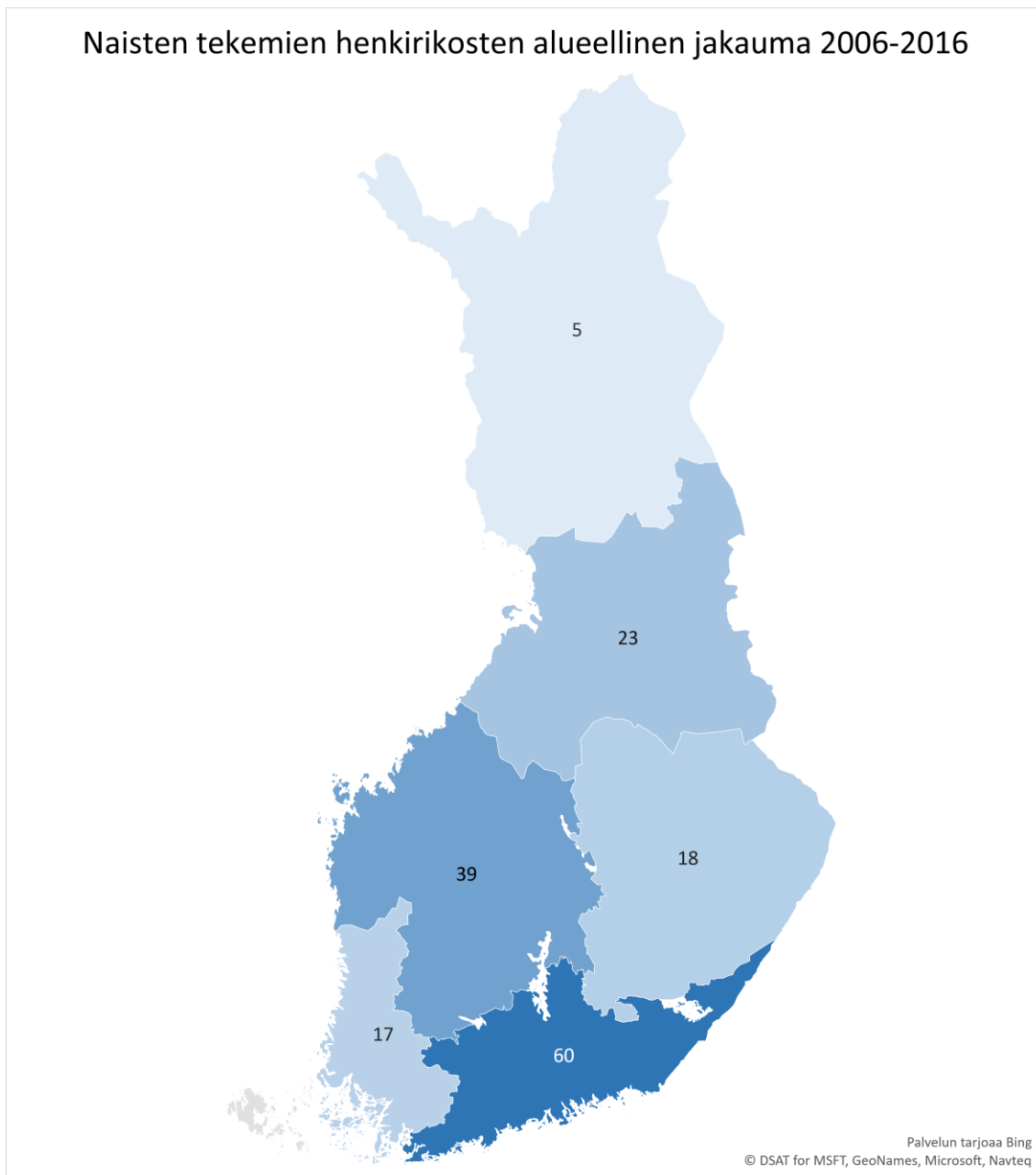
Terävää välinettä surmaamiseen oli käyttänyt 61,5 prosenttia naisista, joista lähes puolet oli pistänyt uhriaan vain yhden kerran. Tutkijat esittävät pistojen vähyydestä kaksi erilaista teoriaa. Pistojen vähäisyys saattaa tarkoittaa, että surmatyö olikin vahinko. Toisaalta naiset saattoivat tehdä ainoan piston elintärkeään ruumiinosaan, välttääkseen fyysistä kamppailua uhrin kanssa. Naisten raportointiin katuvan tekoaan useammin kuin miesten. Tutkijoiden mukaan katuminen voi kytkeytyä uhrien ominaispiirteisiin ja teon olosuhteisiin. Katuminen saattaa kuitenkin myös liittyä naisten tekemien henkirikosten suurempaan mediahuomioon, jolloin katumisella voidaan esimerkiksi pyrkiä saamaan kansan sympatiaa puolelleen.²³¹

Vuosien 2003-2014 välisenä aikana naisten tekemissä henkirikoksissa oli uhrina yleisimmin (39 prosentissa tapauksista) kumppani tai entinen kumppani. Tuttavien osuus naisten uhreista oli 28 prosenttia. Tekijän lapsi oli uhrina 30 prosentissa naisten tekemistä henkirikoksista, miehillä vastaava osuus oli ainoastaan neljä prosenttia.²³²

²³⁰ Häkkänen-Nyholm et al. 2009, 77-78.

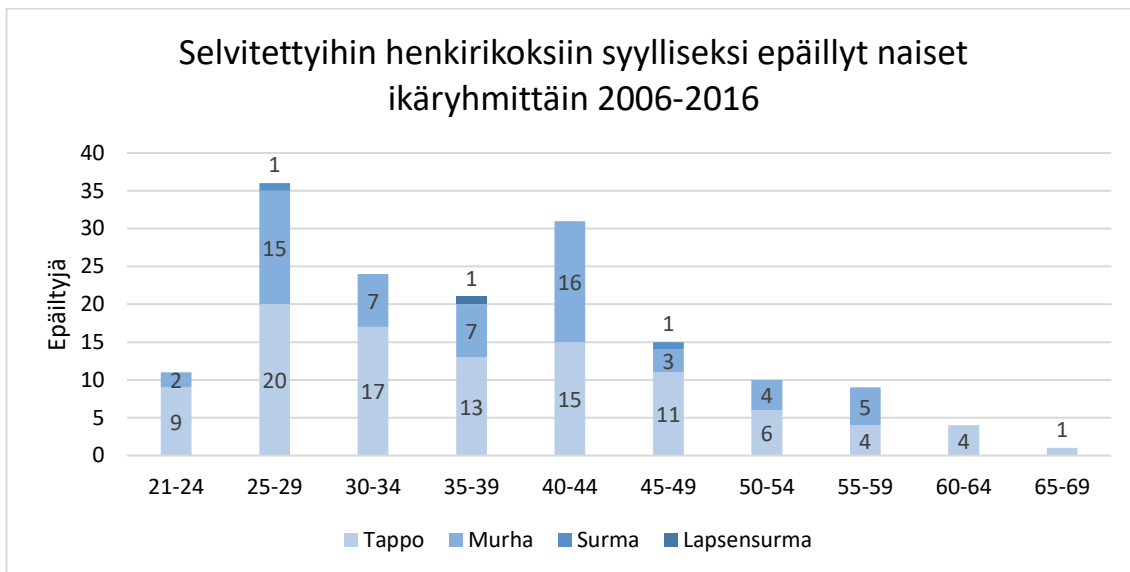
²³¹ Häkkänen-Nyholm et al. 2009, 80.

²³² Lehti 2017, 25.

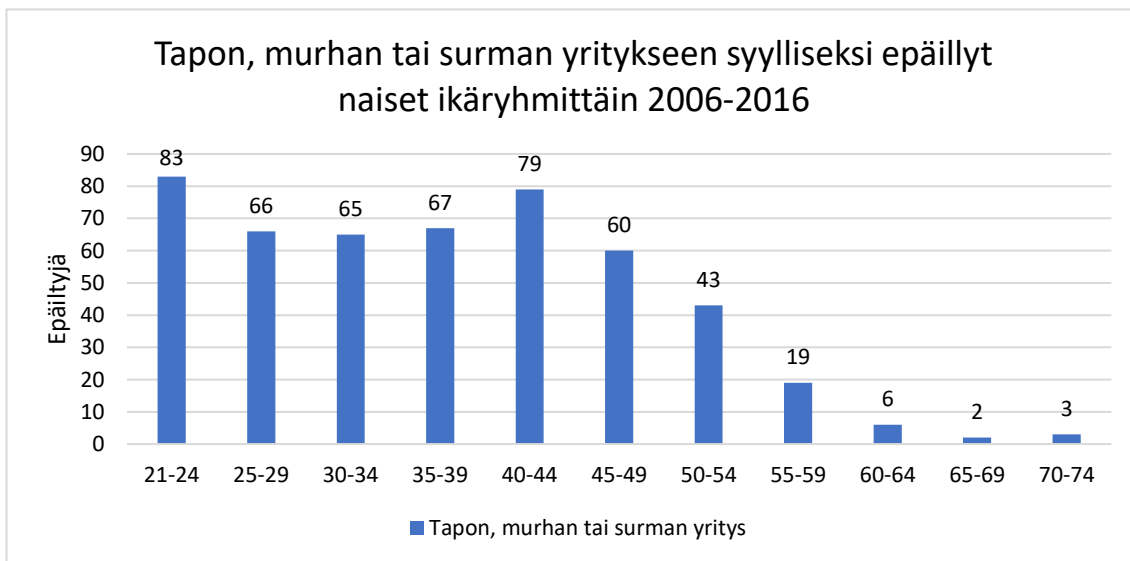
Kuvio 27 Naisten tekemien henkirikosten alueellinen jakauma 2006-2016²³³

²³³ Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäillyt yli 20-vuotiaat naiset aluehallintovirastoittain, yhteensä 162 naista (Tilastokeskus 2018p).

Kuvio 28 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäillyt naiset ikäryhmittäin 2006-2016²³⁴

Ajanjaksolla 2006-2016 henkirikoksia tekivät eniten 25-29-vuotiaat naiset²³⁵. Vuosien 2003-2015 välisenä aikana henkirikoksen tehneiden naisten keskimääräinen ikä vaihteli 36,1 ja 37,4 vuoden välillä, miesten keski-ikä vaihdellut 37,5 ja 37,9 vuoden välillä.²³⁶

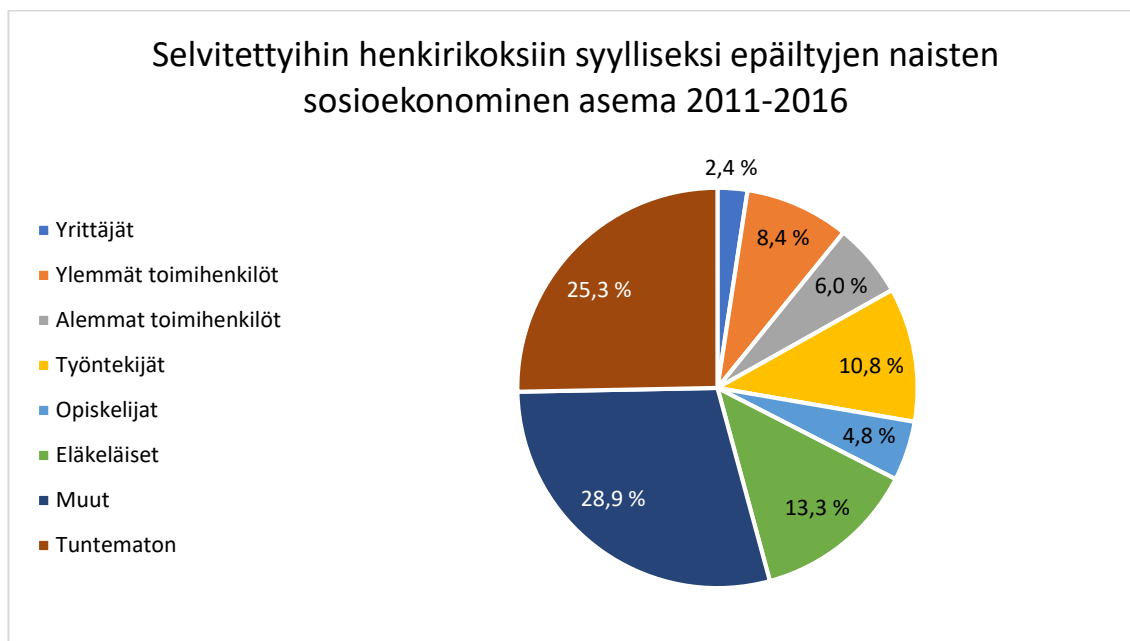
Kuvio 29 Tapon, murhan tai surman yritykseen syylliseksi epäillyt naiset ikäryhmittäin 2006-2016²³⁷

²³⁴ Yhteensä 162 naista (Tilastokeskus 2018q).

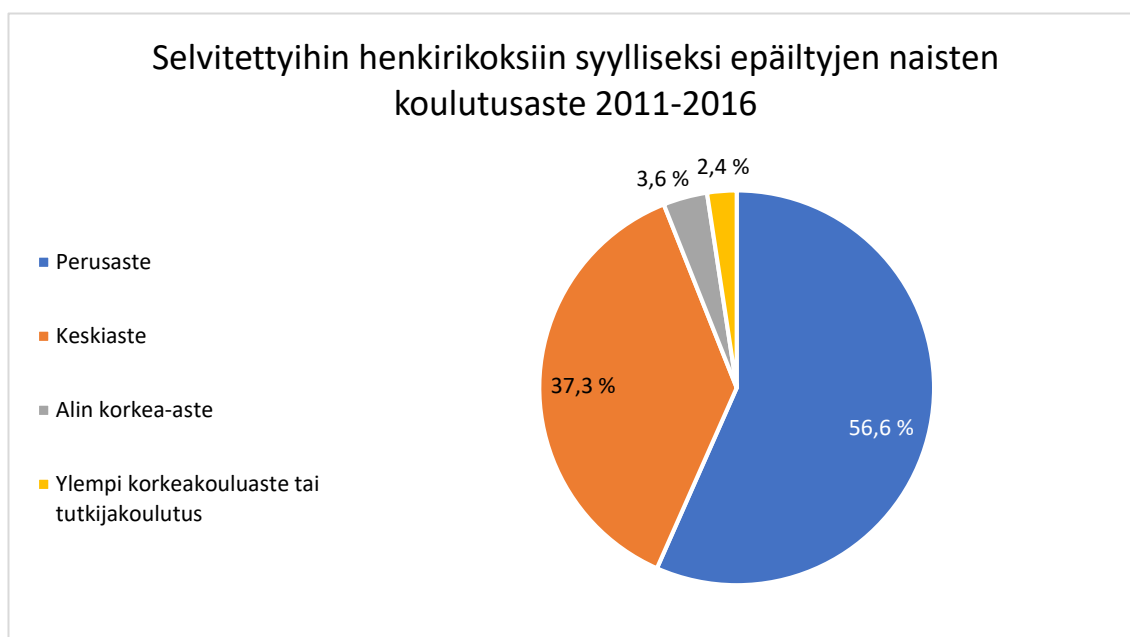
²³⁵ Kuvio 28, 57.

²³⁶ Lehti 2017, 28.

²³⁷ Yhteensä 493 henkirikoksen yritystä (Tilastokeskus 2018q).

Kuvio 30 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen naisten sosioekonominen asema 2011-2016²³⁸

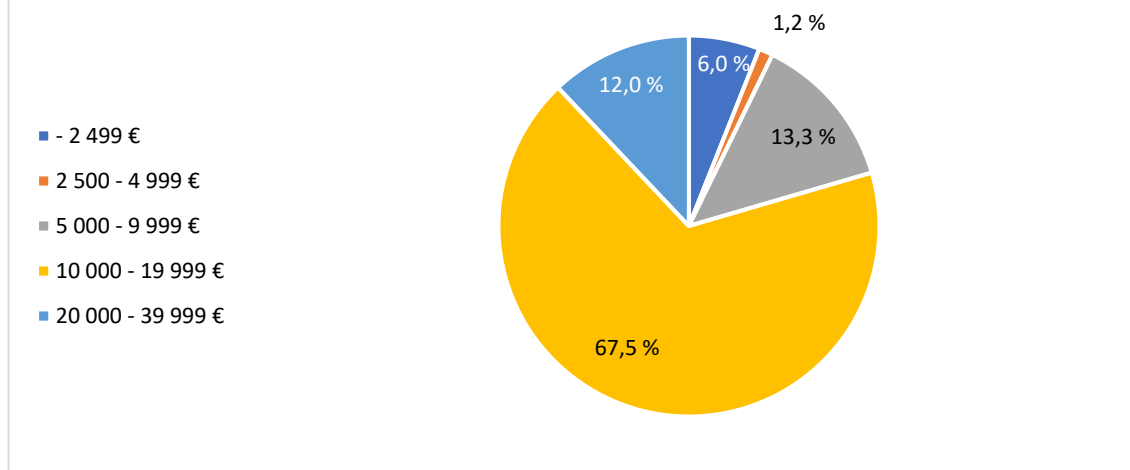

Kuvio 31 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen naisten koulutusaste 2011-2016²³⁹

²³⁸ Yhteensä 83 naista (Tilastokeskus 2018i).

²³⁹ Yhteensä 83 naista (Tilastokeskus 2018j).

Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen naisten käytettävissä olevat tulot 2011-2016

Kuvio 32 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen naisten käytettävissä olevat tulot 2011-2016²⁴⁰

Henkirikoksen tehneiden naisten sosioekonominen asema on samankaltainen, kuin henkirikoksen tehneillä miehillä. Vuosina 2010-2015 henkirikoksen tehneistä naisista 46 prosenttia oli työttömänä, miehillä osuus oli hieman suurempi. Työssä käyvien naisten osuus oli 16 prosenttia, opiskelijoiden osuus tekijöistä oli 10 prosenttia.²⁴¹ Työttömien osuus on 2000-luvun aikana noussut. Vuosina 2002-2009 henkirikoksen tehneistä naisista työttömänä oli 35 prosenttia, työssäkäyvien osuus tekijöistä oli ajanjaksolla 25 prosenttia.²⁴²

Vuosina 2010-2015 henkirikoksen tekijöiksi epäillyistä naisista päihteiden²⁴³ väärinkäyttäjiksi arvioitujen osuus oli 60 prosenttia. Kolmanneksella tekijöistä ei arvioitu olevan päihderiippuvuutta.²⁴⁴ Humalassa henkirikoksen tekohetkellä olleiden naisten määrä oli myös merkittävä, 63 prosenttia oli surmatyön tehdessään humalassa, humalatilassa ollessa keskimäärin 1,8 promillea. Selvänä henkirikoksen tehneitä naisia oli 27 prosenttia.²⁴⁵ Naisten henkirikollisuus on muuttunut viime vuosikymmenten aikana merkittävältä osin alkoholisidonnaiseksi. Vuosina 1910-29 henkirikoksen humalassa tehneiden naisten osuus oli ainoastaan 17 prosenttia²⁴⁶.

²⁴⁰ Yhteensä 83 naista (Tilastokeskus 2018k).

²⁴¹ Lehti 2017, 33.

²⁴² Lehti 2010, 19.

²⁴³ Alkoholin, huumeiden tai alkoholin ja huumeiden väärinkäyttäjä (Lehti 2017, 37).

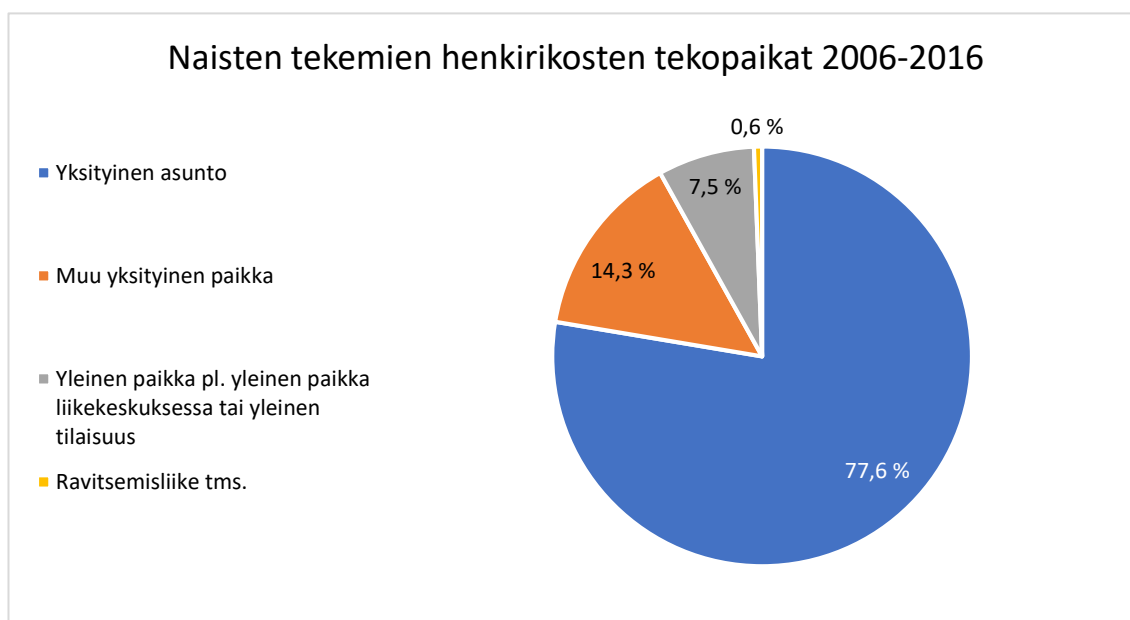
²⁴⁴ Lehti 2017, 35.

²⁴⁵ Lehti 2017, 19.

²⁴⁶ Lehti 2001, 252.

Tekovälineenä naiset olivat vuosina 2010-2015 käyttäneet yleisimmin teräasetta. Teräaseella surmatyön tehneiden naisten osuus oli 45 prosenttia. Seuraavaksi yleisin tekotapa liittyi väkivaltaan ilman välinettä, kuristaminen oli ollut henkirikoksen tekotapana kuitenkin vain kolmella prosentilla tekijöistä. Välineettömiä tekotapoja olivat muun muassa surmaaminen myrkyllä tai tukehduttaminen tyynyllä. Myrkkyä oli käyttänyt kolme prosenttia (miehet eivät olleet käyttäneet kyseistä tekotapaa) ja tyynyä tai muuta vastaavaa välinettä seitsemän prosenttia tekijöistä.²⁴⁷

Motiivina naisten tekemissä henkirikoksissa oli useimmiten parisuhteeseen liittyvät ongelmat, motiivina ne olivat 37 prosentissa henkirikoksista, ja päämotiivina 18 prosentissa henkirikoksista. Päämotiiveista yleisin oli kiusaamissuhteesta vapautuminen (19 prosenttia). Kolmanneksi yleisin motiivi henkirikokselle oli lapsen huoltajuudesta vapautuminen, tämä motiivi liittyi 15 prosenttiin henkirikoksia.²⁴⁸

Kuvio 33 Naisten tekemien henkirikosten tekopaikat 2006-2016²⁴⁹

Naiset tekevät suurimman osan henkirikoksista yksityisessä asunnossa tai muussa yksityisessä tilassa. Ainoastaan alle kymmenen prosenttia henkirikoksista tapahtui yleisellä paikalla.²⁵⁰

²⁴⁷ Lehti 2017, 16.

²⁴⁸ Lehti 2017, 23.

²⁴⁹ Yhteensä 161 tapausta (Tilastokeskus 2018l).

²⁵⁰ Kuvio 33, 60.

6.2.1 Uhrina kumppani

Naisten tekemien parisuhdetappojen uhriksi joutui vuosien 2004-2016 välisenä aikana 61 miestä. Entisen avio-/avopuolison tai seurustelukumppanin surmaamia miehiä oli yhdeksän.²⁵¹ Kumppaniin kohdistuneet henkirikokset ovat olleet 2000-luvulla yleisin naisten tekemien henkirikosten tyyppi. Vuosina 2002-2009 uhrina oli kumppani tai entinen kumppani 34 prosentissa kaikista henkirikoksista, vuosien 2010-2016 välisenä aikana tehdyissä henkirikoksissa osuus oli noussut 39 prosenttiin²⁵².

Kumppanin surmaamiseen syyllistyneet naiset olivat hieman vanhempia kuin henkirikoksen tehneet naiset yleensä. Kivivuoren ja Lehden tutkimuksessa vuosina 2002-2010 parisuhdetappoon syyllistyneiden naisten (yhteensä 43 naista) keski-ikä oli 41 vuotta^{253,254}. Naisista 60 prosenttia oli työttömänä tai varhaiseläkkeellä, työssä käyvien osuus oli ainoastaan 16 prosenttia. Parisuhdetapon tehneistä naisista 26 prosentilla oli takanaan aiempia tuomioita henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista. Kuusi prosenttia tekijöistä oli tuomittu aiemmin henkirikoksesta.²⁵⁵

Parisuhdetappoon vuosina 2002-2010 syyllistyneistä naisista päihteiden väärinkäyttäjiä oli 53 prosenttia. Tekohetkellä naisista oli humalassa 77 prosenttia, alkoholin ja/tai huumeiden vaikutuksen alaisena oli 81 prosenttia naisista. Naisten uhreista 77 prosenttia oli teon aikaan humalassa. Uhreista 42 prosenttia oli kohdistanut tekijään aikaisemmin väkivaltaa²⁵⁶, ja naisista 37 prosenttia oli ollut aiemmin väkivaltainen uhria kohtaan.²⁵⁷ Aiemmin surmaajaa kohtaan väkivaltaa käyttäneiden uhrien suuri osuus tukee tutkijoiden mukaan teoriaa, jossa naisten tekemien parisuhdetappojen syiden katsotaan liittyvän itsepuolustukseen tai koston. Samanlainen selitys voi tutkijoiden mukaan sopia myös viidesosaan miesten tekemistä parisuhdetappoista, joissa nainen oli ollut aiemmin väkivaltainen miestä kohtaan.^{258,259}

²⁵¹ Lehti 2011, 38; Lehti 2017, 57.

²⁵² Lehti 2011, 15; Lehti 2017, 25.

²⁵³ Kivivuori & Lehti 2012, 67.

²⁵⁴ Henkirikoksen tehneiden naisten keski-ikä oli 2003-2009 välisenä aikana 37,6 vuotta (Lehti 2012, 16).

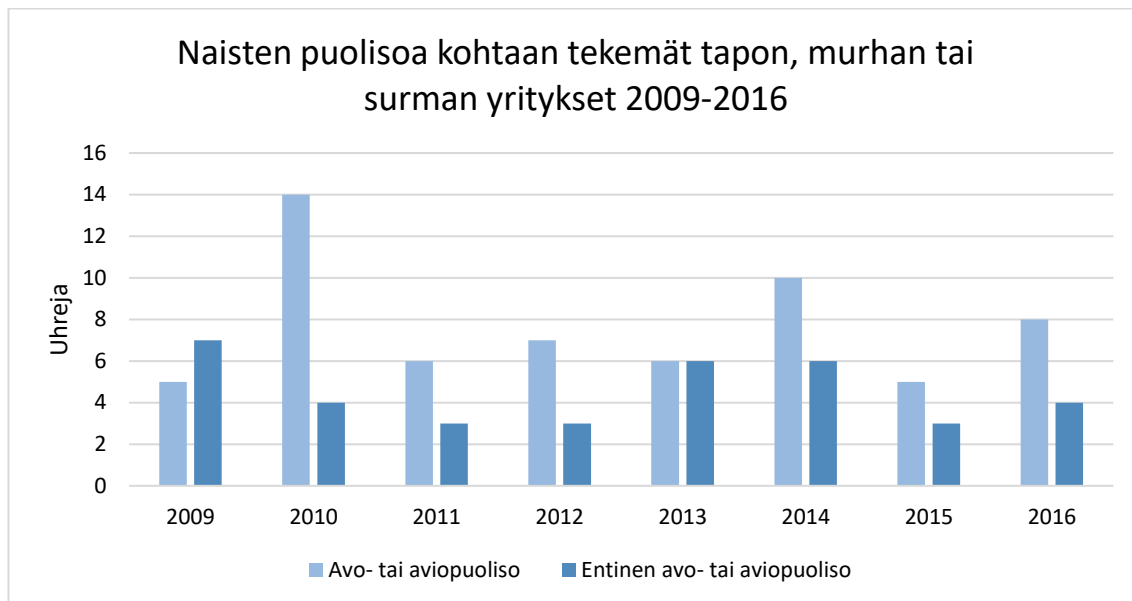
²⁵⁵ Kivivuori & Lehti 2012, 68.

²⁵⁶ Kumppaninsa uhriksi joutuneet miehet olivat olleet naisuhreja useammin väkivaltaisia surmaajaansa kohtaan. Naisuhreista 18 prosenttia oli aiemmin kohdistanut surmaajaansa väkivaltaa. (Kivivuori & Lehti 2012, 69).

²⁵⁷ Kivivuori & Lehti 2012, 69.

²⁵⁸ Kivivuori & Lehti 2012, 72.

²⁵⁹ Weizmann-Henelius, Grönroos, Putkonen, Eronen, Lindberg & Häkkänen-Nyholm ovat sen sijaan todenneet, että miesten tekemissä parisuhdetappoissa itsepuolustus on motiivina epätoennäköinen (Weizmann-Henelius et al. 2012, 1529).

Kuvio 34 Naisten puolisoa kohtaan tekemät tapon, murhan tai surman yritykset 2009-2016²⁶⁰

Naisten parisuhteessa tekemiä henkirikoksia ovat tutkineet myös Weizmann-Henelius, Grönroos, Putkonen, Eronen, Lindberg ja Häkkänen-Nyholm. Tutkimuksessa kumppaninsa surmanneita ja mielentilaltaan tutkittuja naisia oli 39. Verrattuna muunlaisen henkirikoksen tehneisiin naisiin, kumppanin surmaamiseen syyllistyneet tekivät henkirikoksen useammin kotona. Näistä henkirikoksista 69,2 prosenttia tapahtui kotona, kun muista naisten tekemistä henkirikoksista osuus oli 22,4 prosenttia. Henkirikoksen motiivina oli riita 89,7 prosentissa parisuhteeseen liittyvistä henkirikoksista, muissa henkirikoksissa osuus oli 50 prosenttia. Itsepuolustus oli mainittu motiiviksi 36 prosentissa kumppaniin kohdistuneissa henkirikoksissa ja ainoastaan 12,9 prosentissa muita henkirikoksia. Kosto sen sijaan oli motiivina kumppanin surmaamiseen harvemmin (2,6 %) kuin muihin (9,6 %) naisten tekemiin henkirikoksiin.²⁶¹

Kumppaninsa surmanneiden naisten lapsuudessa oli ollut vähemmän väkivaltaa ja hyväksikäyttöä, kuin muun henkirikoksen tehneillä naisilla. Väkivaltaa oli lapsuudenperheessään todistanut 54,8 prosenttia kumppaninsa surmanneista naisista, 40 prosenttia oli kokenut fyysistä hyväksikäyttöä ja 31,1 prosenttia seksuaalista hyväksikäyttöä. Muuhun henkirikokseen syyllistyneistä naisista lapsuudenperheessä väkivaltaa oli joutunut todistamaan 71,1 prosenttia, fyy-

²⁶⁰ Kaikki uhrit miehiä, tekoja yhteensä 97 (Tilastokeskus 2018n).

²⁶¹ Weizmann-Henelius et al. 2012, 1526.

sistä hyväksikäyttöä oli kokenut 62,1 prosenttia ja seksuaalista hyväksikäyttöä 52,2 prosenttia. Aiempaan väkivaltarikokseen oli syyllistynyt 17,9 prosenttia kumppaninsa surmanneista, muun henkirikoksen tehneistä naisista 35,4 prosenttia.²⁶²

Kumppaninsa surmanneet naiset kärsivät muihin henkirikoksiin syyllistyneitä naisia harvemmin psykoosista tai persoonallisuushäiriöstä. Psykoosi diagnosoitiin 5,1 prosentilla ja persoonallisuushäiriö 61,5 prosentilla naisista. Muihin henkirikoksiin syyllistyneillä naisilla vastaavat osuudet olivat 22,9 prosenttia ja 70,6 prosenttia. Alkoholiriippuvuus oli yleistä sekä kumppanin surmaamiseen syyllistyneillä (66,7 prosenttia) että muihin henkirikoksiin syyllistyneillä (58 prosenttia) naisilla. Itsensä vahingoittamista tai itsemurhayrityksiä oli ollut 65,7 prosentilla kumppanin surmanneista, osuus oli lähes yhtä suuri muihin henkirikoksiin syyllistyneillä naisilla (64,9 prosenttia).²⁶³

Vuosien 2003-2013 välisenä aikana murhasta naisille annetuista tuomioista 4,5 prosenttia koski henkirikoksia, joissa uhrina oli ollut puoliso. Miesten vastaava osuus murhasta annetuista tuomioista oli 21 prosenttia. Miesten saamien murhatuomioiden korkeampi määrä johtuu heidän tekemiensä henkirikosten suunnitelmallisuudesta. Samalla ajanjaksolla kumppaninsa surmanneille naisille tapoista annettujen tuomioiden keskimääräinen pituus oli 8,09 vuotta. Miehillä vastaava rangaistuksen pituus oli 9,10 vuotta. Selittävää tekijää miesten pidemmille rangaistuksille ei löytynyt. Lehti arvelee alioikeuksien tuomitsemiskäytäntöjen eriävän kumppaninsa surmanneiden tekijöiden sukupuolen perusteella.²⁶⁴

6.2.2 Uhrina lapsi

Lapsiin kohdistuva henkirikollisuus on vähentynyt yhdessä muun henkirikollisuuden kanssa. 2000-luvulla on joutunut vuosittain viisi lasta henkirikoksen uhriksi miljoonaa henkeä kohti. Suurin muutos on tapahtunut alle 1-vuotiaiden ryhmässä. Vanhempien lasten ikäryhmissä henkirikosten väheneminen ei ole ollut yhtä merkittävää, mutta henkirikosten määrä on vanhempien lapsien osalta ollut myös historiallisesti vähäisempi.²⁶⁵ 1900-luvun alussa naisten tekemät henkirikokset kohdistuivat suurimmaksi osaksi lapsiin. 1920-luvulla lähes 60 prosenttia naisten tekemistä henkirikoksista kohdistui omiin lapsiin, ja 85 prosentissa tapauksista kyseessä oli lapsensurma.²⁶⁶

²⁶² Weizmann-Henelius et al. 2012, 1526-1527.

²⁶³ Weizmann-Henelius et al. 2012, 1527.

²⁶⁴ Lehti 2017, 47.

²⁶⁵ Lehti et al. 2012, 6, 20.

²⁶⁶ Lehti 2001, 244.

Suurin osa henkirikoksen seurauksena kuolleista lapsista on joutunut (biologisten) vanhempien²⁶⁷ surmaamiksi²⁶⁸. Lehti, Kääriäinen ja Kivivuori ovat tutkineet lapsiin kohdistuvaa henkirikollisuutta ja sen muutoksia Suomessa ajanjaksoilla 1960-1974 ja 2000-2009²⁶⁹. Tutkituilla ajanjaksoilla äitien osuus henkirikoksen tekijöinä kasvoi. Kasvun katsotaan johtuneen äitien tekemien henkirikosten tason vähäisemmästä laskusta suhteessa isien ja muiden kuin vanhempien tekemiin henkirikoksiin. Vuosina 2010-2015 äitinsä surmaamaksi joutui 20 lasta²⁷⁰. Osuus kaikista naisten tekemistä henkirikoksista tuona aikana oli 30 prosenttia. Prosentuaalinen osuus oli sama myös vuosina 2002-2009 tehdyistä henkirikoksista²⁷¹.

Lapsensa surmanneet eroavat muista henkirikoksen tekijöistä monin tavoin. He ovat tekohelellä harvemmin humalassa, ovat muita henkirikoksen tekijöitä useammin työelämässä ja heidät todetaan harvemmin syntyänsiksi kuin muut henkirikoksen tekijät. Lapsensa surmanneilla on usein todettu persoonallisuushäiriö tai mielenterveysongelmia. He eivät kuitenkaan kärsi muita henkirikoksen tekijöitä useammin mielenterveysongelmista.²⁷²

Suomessa tapahtui vuosien 1970-1994 välisenä aikana 292 alle 15-vuotiaaseen lapseen kohdistunutta henkirikosta, joista 41 prosentissa tekijänä oli äiti.²⁷³ 292 henkirikoksesta 70 tapausta oli sellaisia omaan lapseen kohdistuneita henkirikoksia, jotka eivät kuuluneet lapsensurmien tai surma-itsemurhien ryhmään. Näistä henkirikoksista 61 prosentissa tekijänä oli äiti²⁷⁴. 60 prosenttia äideistä²⁷⁵ oli iältään 20-29-vuotiaita. Ainoastaan yksi äideistä oli alle 20-vuotias. Äidit surmasivat isiä enemmän pieniä lapsia. Alle vuoden ikäisenä surmansa saaneista lapsista 73 prosenttia oli joutunut äitinsä surmaamaksi. 1-4-vuotiaiden lasten ryhmässä äitien

²⁶⁷ Lapsiin kohdistuvat henkirikokset ovat nykyisin vielä useammin vanhemman tekemiä kuin 1960-1970-luvulla. Muun kuin vanhemman tekemiä henkirikoksia oli vuosina 1960-1974 18 kappaletta, ja vuosina 2003-2009 niitä oli enää kolme. Näissä tapauksissa tekijä on usein ollut lapsen miespuolinen sukulainen tai tuttava. (Lehti et al. 2012, 14.)

²⁶⁸ Lehti et al. 2012, 9 ja Kauppi 2012, 21.

²⁶⁹ Yleisin henkirikostyyppi tutkimusaineistossa kummallakin ajanjaksolla oli alle vuoden ikäiseen lapseen kohdistunut henkirikos. Seuraavaksi yleisimpiä olivat surma-itsemurhat ja muut vanhemman tekemät henkirikokset. Alle 1-vuotiaiden uhrien kohdalla voitiin todeta, ettei sukupuoli muodostanut riskitekijää henkirikoksen kohteeksi joutumiselle. Sen sijaan vanhemmissa ikäryhmissä pojat olivat yllätyksellisesti, 65-70 prosenttia vanhempien ikäryhmien uhreista oli poikia. (Lehti et al. 2012, 9-10.)

²⁷⁰ Lehti 2017, 25.

²⁷¹ Lehti 2011, 15.

²⁷² Putkonen, Weizmann-Henelius, Lindberg, Eronen & Häkkinen 2009, kohta Discussion.

²⁷³ Vanamo, Kauppi, Karkola, Merikanto & Räsänen 2000, 201. Yhteensä 121 henkirikoksen tehnyttä äitiä.

²⁷⁴ Vanamo et al. 2000, 202.

²⁷⁵ Kappaleen loppuosassa tarkastellaan äitejä, jotka eivät olleet surmanneet vastasyntyntä lasta, tai jotka eivät olleet surmanneet itseään lapsen surmaamisen jälkeen (Vanamo et al. 2000, 199.)

osuus henkirikoksen tekijänä oli vielä 61 prosenttia, mutta 5-14-vuotiaiden kohdalla osuus laski 41 prosenttiin.²⁷⁶ Pään ja kaulan alueen vammat olivat lasten yleisin kuolinsyy, mutta äitien osuus tällä tavoin aiheutetuista kuolemista oli ainoastaan 23 prosenttia. Äidit surmasivat lapsensa useimmiten hukuttamalla (33 prosenttia tapauksista) tai tukehduuttamalla (28 prosenttia tapauksista). Kahdeksan äitiä oli surmannut lapsensa pahoinpitelemällä, ja kaksi puukottamalla.²⁷⁷

Kauppi, Kumpulainen, Karkola, Vanamo ja Merikanto ovat tutkineet 1970-1994 aikana tehtyjä lapsiin kohdistuneita henkirikoksia, joista tutkimukseen otettiin 200 vanhemman tekemää henkirikosta. Henkirikokset jaettiin kolmeen pääryhmään, joista surma-itsemurhat (75 tapausta) käsittivät suurimman osan henkirikoksista. Seuraavaksi yleisimpiä olivat muut omaan lapseen kohdistuneet henkirikokset (69 tapausta) sekä vastasyntyneisiin kohdistuneet henkirikokset (56 tapausta). Henkirikoksista 117 oli äitien tekemiä, isät olivat syyllisiä 78:ssa tapauksessa. Viidessä tapauksessa ei pystytty selvittämään, oliko tekijä isä vai äiti. Äitien uhrin olivat iältään keskimäärin 1,6-vuotiaita, isien uhrin keskimääräinen ikä sen sijaan oli 5,6 vuotta.²⁷⁸ Äitien tekemistä henkirikoksista 40 prosenttia oli tehty tarkoituksena surmata lapsi, 34 prosenttia lapsen kuolemaan johtaneista teoista oli kerrottu olleen vahinkoja. Surmatyön aikaan viisi prosenttia äideistä oli ollut päihtyneenä, isien vastaava osuus oli 30 prosenttia. Psykoosi tai psykoottinen masennus diagnosoitiin 51 prosentilla äideistä, persoonallisuushäiriöitä diagnosoitiin useammin isillä. Lähes kaikki äidit olivat kertoneet kärsineensä teon aikaan korkeasta stressitasosta sekä tuen ja voimavarojen puutteesta.²⁷⁹

Tutkimuksessa tarkasteltiin lähemmin muita omaan lapseen kohdistuneita henkirikoksia ja niiden tekijöitä²⁸⁰. Tässä ryhmässä henkirikoksen tehneistä äideistä 76 prosenttia (28 äitiä) oli mielisairausten vuoksi syyntakeettomia, kun isien vastaava osuus oli 18 prosenttia (kolme isää)²⁸¹. Alentuneesti syyntakeisten osuus oli äideissä 16 prosenttia ja isissä 65 prosenttia. Äideistä ainoastaan kaksi oli tehnyt henkirikoksen täydessä ymmärryksessä, isistä kolme. Oikeudessa tuomitsematta jätettiin 25 äitiä ja kolme isää. Keskimääräinen vankeusrangaistus vuosissa oli äideillä 5,2 vuotta. Isät tuomittiin huomattavasti pidempiin vankeusrangaistuksiin,

²⁷⁶ Vanamo et al. 2000, 202.

²⁷⁷ Vanamo et al. 2000, 202-203.

²⁷⁸ Kauppi et al. 2010, 231-232.

²⁷⁹ Kauppi et al. 2010, 234.

²⁸⁰ Tekijöistä äitejä 38 henkilöä, isä 20, joista kaksi isäpuolia. Uhreja yhteensä 69 (Kauppi et al. 2010, 233).

²⁸¹ Kauppi et al. 2010, 235.

keskimääräisen tuomion ollessa 9,1 vuotta. Isistä 10 henkilöä tuomittiin vankeusrangaistukseen, jonka pituus oli 10-15 vuotta tai elinkautinen. Äideistä vastaavan pituiseen vankeuteen tuomittiin ainoastaan kaksi henkilöä.²⁸²

Haapasalon ja Petäjän tutkimuksessa selvitettiin elämäntilannetta ja surmatekoa 48:n äidin osalta, jotka olivat surmanneet tai yrittäneet surmata alle 12-vuotiaan lapsensa vuosien 1970-1996 aikana²⁸³. Viisitoista äitiä oli surmannut vastasyntyneen, 33 äitiä oli surmannut yli vuorokauden ikäisen lapsen. Lapsensurman tehneiden keskimääräinen ikä oli 26 vuotta, muiden surmatyön tehneiden äitien iän ollessa keskimäärin 30 vuotta. Surmatuista lapsista poikia oli 31 ja tyttöjä 18, seitsemän uhrin osalta sukupuoli ei ollut tiedossa. Vastasyntyneet kuolivat useimmiten hoidon puutteeseen, vanhempia lapsia surmattiin erityisesti hukuttamalla.²⁸⁴

Haapasalon ja Petäjän tutkimuksen mukaan lapsensurman tehneet äidit erosivat jonkin verran muista tutkittavista äideistä. Vanhemman lapsen surmanneet naiset olivat pääsääntöisesti naimisissa ja asuivat puolison ja lastensa kanssa, sen sijaan lapsensurmaan syyllistyneistä vain yksi oli naimisissa, ja useimmat asuivat joko yksin tai vanhempiensa luona²⁸⁵. Kahdella kolmesta äidistä oli dokumentoitu psyykkisiä ongelmia ennen surmatyötä. Puolet vanhemman lapsen surmanneista äideistä oli saanut ongelmiinsa ammattiapua, sen sijaan lapsensurman tehneet eivät olleet kertoneet ongelmistaan, eivätkä olleet etsineet niihin apua. Kaikista tutkimuksen äideistä 63 prosenttia oli todettu syyntakeettomaksi mielenterveydellisistä syistä johtuen, ja 29 prosenttia oli todettu alentuneesti syyntakeiseksi. Ainoastaan kuusi prosenttia äideistä oli syyntakeisia. Syyntakeettomaksi todettuja oli enemmän vanhemman lapsen surmanneiden joukossa (73 prosenttia), kuin lapsensurman tehneiden joukossa (40 prosenttia).²⁸⁶ Tutkimuksen äideistä 63 prosenttia oli kokenut omassa lapsuudessaan kaltoinkohtelua. Kaltoinkohtelu oli ollut yleisimmin henkistä tai fyysistä. Vanhemman lapsen surmanneiden äitien joukossa oli lisäksi kokemuksia seksuaalisesta hyväksikäytöstä sekä heitteillejätöstä.²⁸⁷

Lapsensurman tehneet äidit olivat kieltäneet raskauden ja peitelleet sitä. Tekijän lähipiiri ei yleensä ollut ollut tietoinen raskaudesta. Lapsensurmaan syyllistyneet eivät olleet hakeutuneet terveydenhuollon piiriin raskauden aikana ja ainoastaan kaksi tekijää oli synnyttänyt lapsen sairaalassa. Lapsen syntyessä kuusi tekijää oli kuvitellut lapsen syntyneen kuolleena, ja

²⁸² Kauppi et al. 2010, 235.

²⁸³ Haapasalo & Petäjä 1999, 219.

²⁸⁴ Haapasalo & Petäjä 1999, 223-225.

²⁸⁵ Haapasalo & Petäjä 1999, 228.

²⁸⁶ Haapasalo & Petäjä 1999, 229-230.

²⁸⁷ Haapasalo & Petäjä 1999, 230.

täten jättäneet lapsen ilman hoivaa, jolloin lapsi oli myöhemmin menehtynyt. Loput äidit surmasivat vastasyntyneen aktiivisemmilla tavoilla kuten kuristamalla tai tukehduuttamalla lapsen muovipussiin. Kahdeksan äitiä ei kyennyt nimeämään teolleen motiivia tai ei muistanut tekoa.²⁸⁸

Vanhemman lapsen surmanneet äidit olivat usein naimisissa ja kotiäiteinä. Ennen surmatyötä äitien oli kerrottu olleen ”täydellisiä äitejä”, jotka hoitivat lapsensa esimerkillisesti, ja joiden suhteet toisiin ihmisiin olivat kontrolloituja ja pidättäytyviä. Työntekijöinä äidit olivat olleet tunnollisia, hyviä työntekijöitä ja työyhteisössään pidettyjä henkilöitä. Äitien uhrit olivat useimmiten alle nelivuotiaita. Yleisimmin lapset oli surmattu hukuttamalla kylpyammeeseen. Ennen tekoa äidit olivat kärsineet parisuhteeseen liittyvästä stressistä ja psyykkisistä ongelmista, erityisesti masennukseen ja mielialahäiriöihin liittyvistä oireista. Äidit olivat kertoneet ongelmistaan muille, useimmiten puolisolle tai ystäville. Mielentilatutkimusten perusteella voitiin päätellä näiden äitien kärsineen lapsensurman tehneitä äitejä useammin psyykkisistä oireista. Lapsensurman tehneistä yksikään ei yrittänyt teon jälkeen itsemurhaa, sen sijaan vanhemman lapsen surmanneista vastaava osuus oli 39 prosenttia.²⁸⁹

Lapsensa surmanneilla äideillä on toisinaan taustalla vakavia mielenterveydellisiä ongelmia. Skitsofrenia sekä psykoottiset harhat voivat johtaa siihen, että äiti kuvittelee lapsen osaksi itseään. Äiti saattaa ajatella, että lapsi on pelastettava pahalta maailmalta tai lapsi on demonin riivaama. Äiti voi myös nähdä itsensä pahaksi ja huonoksi vanhemmaksi, jolloin hän kokee säästävänsä lapsen tulevilta kärsimyksiltä tappamalla lapsen. Vakavista mielenterveyden ongelmista huolimatta psykoottisten äitien lapset saattavat olla päällisin puolin erittäin hyvin hoidettuja ennen surmatekoa. Vanhemman ja lapsen välinen kiintymyssuhde on kuitenkin vakavasti vääristynyt.²⁹⁰

Putkonen, Collander, Weizmann-Henelius ja Eronen ovat tutkineet lapsensurman oikeudellisia seurauksia Suomessa. Tutkimuksessa tarkasteltiin 44 lapsensurmaa vuosien 1980-2000 väliseltä ajalta. Ainoastaan 18 tapausta eteni oikeudenkäyntiin asti, joista kuudessa tapauksessa tekijä katsottiin syyntakeettomaksi. Tekijöistä 12 tuomittiin vankeusrangaistukseen, joista 10 ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja kaksi ehdottomaan vankeuteen. Vankeusrangaistuksen keskimääräinen pituus oli 617 päivää. Seitsemässä tapauksessa syytettä ei nostettu, koska tekijät olivat joko kuolleet synnytyksen jälkeen, tai todisteita lapsensurmasta ei ollut saatu riit-

²⁸⁸ Haapasalo & Petäjä 1999, 232-233.

²⁸⁹ Haapasalo & Petäjä 1999, 233.

²⁹⁰ Haapasalo 2008, 79-80.

tävästi. Eräs äideistä vapautui syytteistä, vaikka ruumiinavauksen löydökset viittasivat kuoleman aiheutuneen henkirikoksen johdosta. Toisessa tapauksessa äiti vapautui syytteistä, koska ruumiinavauksessa ei pystytty selvittämään, oliko vauva kuollut jo synnytyksen aikana. Äiti oli kuitenkin myöntänyt yrittäneensä tappa vauvansa kuristamalla ja tunkemalla suuhun pumpulia. Yhdeksän tapausta oli tutkimuksen kirjoittamisen hetkellä selvittämättä.²⁹¹ Neljätoista äitiä määrättiin mielentilatutkimukseen, joista kaksi todettiin syyntakeisiksi. Kuusi äitiä oli alentuneesti syyntakeisia ja loput kuusi todettiin syyntakeettomiksi. Neljällä äidillä diagnosoitiin psykoottinen häiriö ja persoonallisuushäiriö, loppuilla diagnosoitiin persoonallisuushäiriö.

Tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota mielentilatutkimukseen määrättyjen äitien pieneen osuuteen, ainoastaan 35 prosenttia epäillyistä tekijöistä määrättiin mielentilatutkimukseen, kun muiden henkirikoksesta tai henkirikoksen yrityksestä epäiltyjen tutkimukseen määrättyjen osuus oli yli 70 prosenttia. Tutkijat epäilivät tämän johtuvan siitä, että lapsensurmien kohdalla lainsäädäntö on tekijää kohtaan varsin suopea, eikä tekijän syyntakeisuuden selvittämiseksi koeta suurta tarvetta.²⁹² Suomen lainsäädännössä lapsensurma nähdään muista henkirikoksista poikkeavana rikoksena, jossa äiti päätyy tekoonsa synnytyksestä johtuvassa uupumuksessa tai ahdistuksessa. Lisäksi tekijät ovat yleensä nuoria naisia joiden tulevaisuutta halutaan suojata lievällä rangaistavuudella ja muista henkirikoksista poikkeavalla tekonimikkeellä.²⁹³ Haapasalon mukaan on kuitenkin mahdollista, että lapsensurman tekijä saattaa myös suunnitella tekonsa ennalta. Tällaisen teon takana voi olla persoonallisuushäiriöstä kärsivä nainen, joka ei koe teostaan omantunnotuskia.²⁹⁴

7 Tytöt ja henkirikollisuus

7.1 Tyttöjen henkirikollisuuden kehitys

Nuorten henkirikollisuus on Suomessa harvinaista, myöskin kansainvälisesti vertailtuna. Muusta henkirikollisuudesta poiketen nuorten henkirikosten määrä ei merkittävästi eroa muiden maiden luvuista.²⁹⁵ Tyttöjen osuus henkirikoksista oli läpi 1900-luvun hyvin pieni. Tyttöjen henkirikollisuuden taso on kuitenkin aikojen saatossa vaihdellut merkittävästi²⁹⁶. Eniten

²⁹¹ Putkonen et al. 2007, 251.

²⁹² Putkonen et al. 2007, 252.

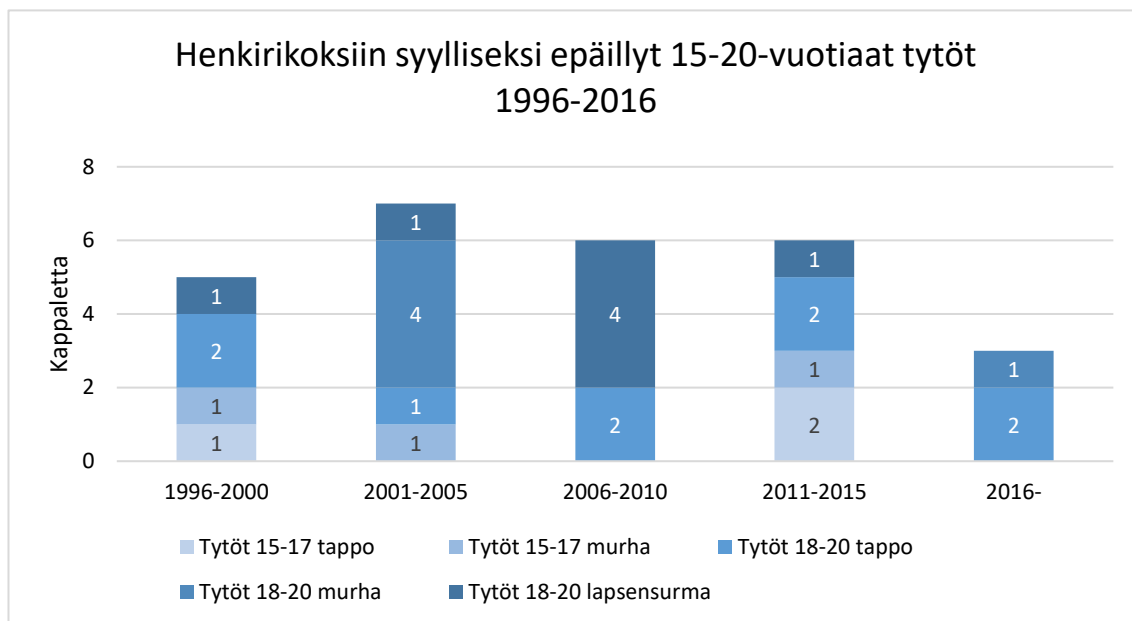
²⁹³ HE 94/1993 vp, 95.

²⁹⁴ Haapasalo 2008, 83.

²⁹⁵ Lasten ja nuorten henkirikoskuolleisuudessa ei ole eroa vertailtuna muihin vanhoihin Euroopan Unionin jäsenmaihiin (Salmi, Lehti, Siren, Kivivuori & Aaltonen 2009, 4).

²⁹⁶ Lehti 2007, 10.

henkirikoksia nuoret, alle 21-vuotiaat naiset tekivät 1800-luvun lopulla, jolloin heidän osuutensa kaikkiin 15-20-vuotiaiden tekemiin henkirikoksiin oli lähes 12 prosenttia²⁹⁷.

Kuvio 35 Henkirikoksiin syälliseksi epäillyt 15-20-vuotiaat tytöt 1996-2016²⁹⁸

1920-luvulla poikien henkirikollisuuden noustessa, henkirikoksesta tuomittujen tyttöjen määrä väheni, ja tyttöjen osuus henkirikoksiin syöllistyneistä nuorista tippui pariin prosenttiin. Tyttöjen henkirikollisuus kääntyi kuitenkin kasvuun 1930-luvulla. Seuraavien vuosikymmenten ajan tyttöjen osuus nuorten tekemistä henkirikoksista oli alle neljä prosenttia, mutta vuosikymmenen lopussa osuus nousi lähelle kymmentä prosenttia. 2000-luvun alussa tyttöjen osuus alle 21-vuotiaiden tekemistä henkirikoksista oli noin kuusi prosenttia.²⁹⁹

7.2 Tytöt henkirikoksen tekijöinä

Lehti on tutkinut nuorten henkirikollisuutta ajanjaksolla 1980-2004³⁰⁰. Lehden tutkimusaineistosta ilmeni tyttöjen henkirikollisuudelle olevan ominaista väkivallan yksityisyys ja ryhmäkeisyys. Tyttöjen tekemistä henkirikoksista 88 prosenttia tapahtui yksityisasunnossa, julkisella

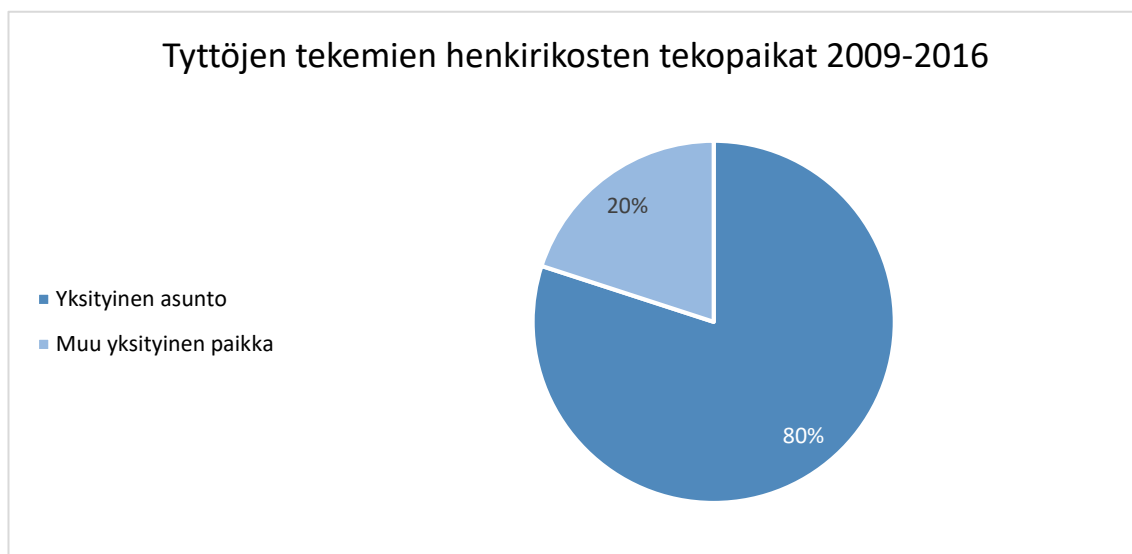
²⁹⁷ Suurin osa tyttöjen tekemistä henkirikoksista oli 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa lapsensurmia. Lapsensurmien osuus kuitenkin väheni tämän jälkeen, eikä myöhempien vuosikymmenten henkirikollisuuden nousua voida selittää enää lapsensurmista johtuvaksi. (Lehti 2007, 7.)

²⁹⁸ Yhteensä 27 tyttöä (Tilastokeskus 2018o).

²⁹⁹ Lehti 2007, 6-7.

³⁰⁰ Lehden tutkimusaineistoon sisältyi 23 henkirikoksen tehnyttä tyttöä. Alle 18-vuotiaista rikoksen tehneistä tyttöjä oli 10 prosenttia ja 18-20-vuotiaista seitsemän prosenttia. (Lehti 2007, 35.)

paikalla tehtyjen henkirikosten osuus oli ainoastaan neljä prosenttia. Lähes 40 prosenttia tytöistä oli tehnyt henkirikoksen omassa kodissaan, pojista ainoastaan 15 prosenttia.³⁰¹

Kuvio 36 Tyttöjen tekemien henkirikosten tekopaikat 2009-2016³⁰²

Tyttöjen tekemistä henkirikoksista 60,9 prosenttia tehtiin ryhmässä. Tytöt tekivät myös merkittävän osan (36 prosenttia) perheenjäseniin kohdistuvista henkirikoksista ryhmässä, poikien vastaavan osuuden ollessa ainoastaan neljä prosenttia. Tytöt eivät kuitenkaan yleensä suorita surmatöitä yhdessä toisten tyttöjen kanssa, sillä 79 prosentissa tapauksista rikoskumppanit olivat poikia. Merkille pantavaa on myös se, että tyttöjen tekemistä henkirikoksesta 41 prosenttia tehtiin jonkin toisen rikoksen (useimmiten omaisuusrikoksen) yhteydessä. Välineellinen väkivalta liittyi poikien henkirikoksiin 37 prosentissa tapauksista.³⁰³

1900-luvun alussa tytöt surmasivat suurimmaksi osaksi omia lapsiaan, mutta lapsiin kohdistuvat teot vähenivät 1960-luvun jälkeen, samalla kun seurustelukumppaniin tai puolisoon kohdistuvat henkirikokset yleistyivät. Lehden mukaan syynä on todennäköisesti miesten ja naisten yhdessä tapahtuvan alkoholin käytön lisääntyminen.³⁰⁴ Vuosien 1980-2004 välisenä aikana tyt-

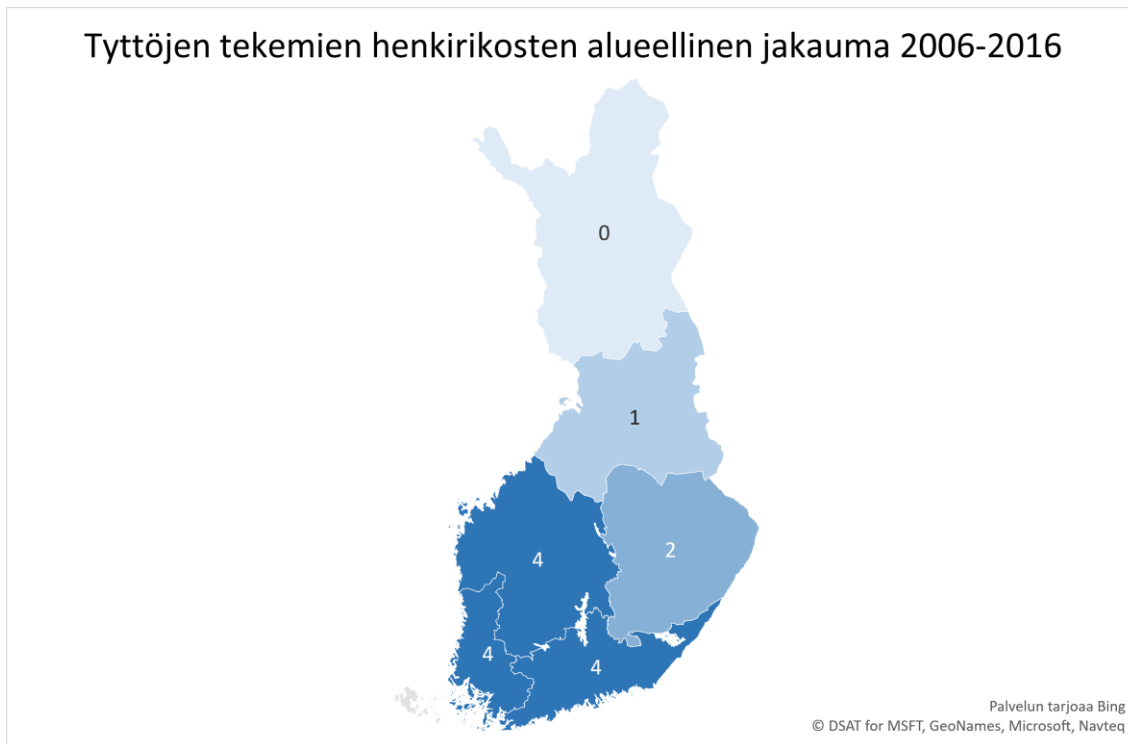
³⁰¹ Lehti 2007, 14-15.

³⁰² Tilastokeskus 2018k.

³⁰³ Lehti 2007, 14, 20.

³⁰⁴ Lehti 2007, 31.

töjen tekemissä henkirikoksissa suurin osa teoista (47,8 prosenttia) kohdistui tuttaviiin. Poikaystävään tai puolisoon kohdistuvien henkirikosten osuus oli 26,1 prosenttia.³⁰⁵ Tekijän lapsi joutui surmateon uhriksi 13 prosentissa tapauksista³⁰⁶.

Kuvio 37 Tyttöjen tekemien henkirikosten alueellinen jakauma 2006-2016³⁰⁷

Tyttöjen surmateot keskittyvät useammin perhepiiriin ulkopuolelle, kuin vanhemmilla henkirikoksen tehneillä naisilla³⁰⁸. Tyttöjen henkirikollisuus on siten viime vuosikymmenten aikana muuttunut enemmän poikien henkirikollisuuden kaltaiseksi. Surmateot kohdistuvat perhepiiriin sijaan useammin tuttaviin.³⁰⁹

Henkirikoksen vuosina 2011-2016 tehneistä 15-20-vuotiaista tytöistä 62,5 prosenttia oli opiskelijoita³¹⁰. Vuosina 1990-2003 henkirikoksen tehneistä, mielentilaltaan tutkituista tytöistä 22,2 prosenttia opiskeli ja 77,8 prosenttia oli työttömänä. Työttömien osuus on merkittävä

³⁰⁵ Henkirikoksen uhrien lukumäärä oli 11 tuttavaa ja kuusi puolisoa/poikaystävä (Lehti 2007, 26).

³⁰⁶ Lehti 2007, 26.

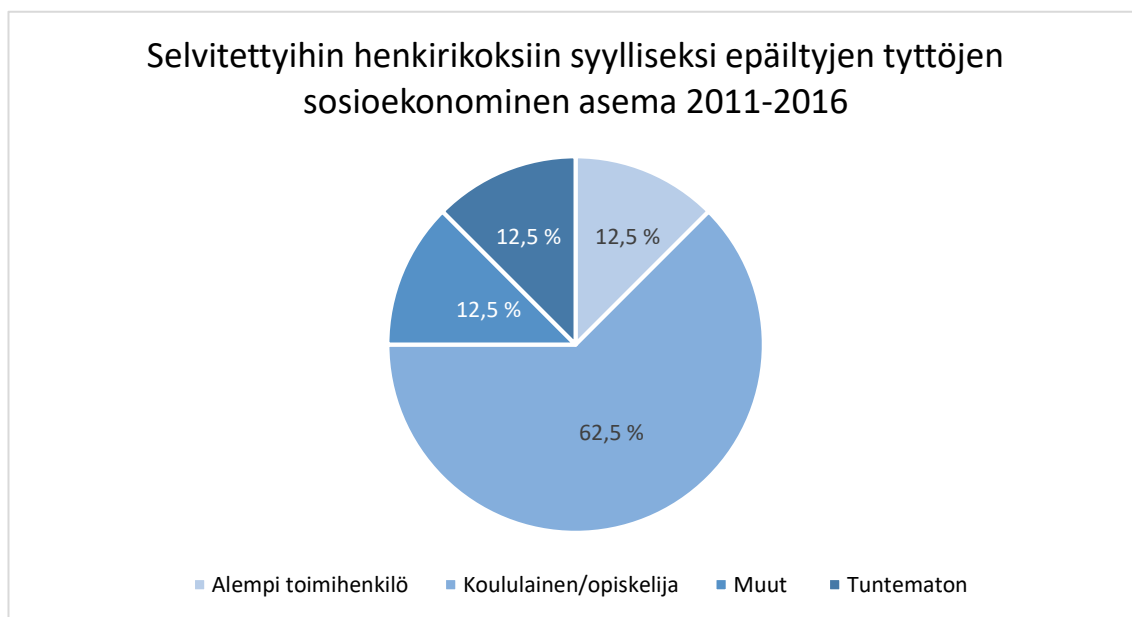
³⁰⁷ Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen 15-20-vuotiaiden tyttöjen jakauma aluehallintovirastoittain (Tilastokeskus 2018p).

³⁰⁸ Lehti 2007, 27.

³⁰⁹ Lehti 2007, 31.

³¹⁰ Kuvio 38, 72.

suhteessa ikäluokan työttömyyteen, joka oli tuolloin 9,1 prosenttia. Yksikään mielentiltaan tutkituista tytöistä ei käynyt töissä.³¹¹

Kuvio 38 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen tyttöjen sosioekonominen asema 2011-2016³¹²

Päihteet ovat merkittävässä roolissa myös tyttöjen tekemissä henkirikoksissa. Lehden tutkimuksessa 64 prosenttia tytöistä oli surmatyön tehdessään päihteiden³¹³ vaikutuksen alaisena. Mielentilatutkimukseen määrätystä tytöistä (19 tyttöä) 42 prosenttia diagnosoitiin alkoholin väärinkäyttäjiksi, huumeita käytti 21 prosenttia³¹⁴. Tyttöjen osalta päihtyneiden tekijöiden osuus on muuttunut merkittävästi. 1920-1930-luvun aineistossa ei ollut yhtäkään päihtyneenä henkirikoksen tehnyttä tyttöä.³¹⁵

Lehden tutkimuksesta selvisi myös, ettei yksikään henkirikoksen tehneistä tytöistä ollut vihjannut aikeistaan ulkopuolisille tai uhrille. Pojista näin oli tehnyt yhdeksän prosenttia. Tyttöjen tekemien henkirikosten uhrin olivat kohdistaneet tekijään aiemmin väkivaltaa tai väkivallalla uhkailua 38 prosentissa tapauksista. Poikien kohdalla uhrin olivat olleet tekijää kohtaan väkivaltaisista 17 prosentissa tapauksista ja uhkailleet väkivallalla 20 prosentissa tapauksista.³¹⁶

³¹¹ Lehti 2007, 89.

³¹² Yhteensä kahdeksan 15-20-vuotiaasta tyttöä (Tilastokeskus 2018i).

³¹³ Alkoholin, tai alkoholin ja lääkkeiden vaikutuksen alaisena (Lehti 2007, 32).

³¹⁴ Lehti 2007, 55, 57.

³¹⁵ Lehti 2007, 32-33.

³¹⁶ Lehti 2007, 34-35.

Tytöt olivat myös poikia useammin kohdistaneet ennen surmatyötä uhreihinsa väkivaltaa tai sillä uhkailua. Pojista väkivaltaa käytti 11 prosenttia tai uhkaili 19 prosenttia, tyttöjen vastaavat osuudet olivat 18 prosenttia ja 21 prosenttia.³¹⁷

Lehden aineistossa henkirikoksen tehneissä tytöissä oli huomattavan paljon synnyttäneitä tai abortin tehneitä tyttöjä; noin 40 prosenttia sekä 15-17 vuotiaista että 18-20-vuotiaista tytöistä oli tehnyt abortin, ja noin 25 prosentilla oli lapsia.³¹⁸ Mielentilaltaan tutkituista tytöistä viidellä prosentilla oli lapsuudessa esiintynyt poikkeuksellisen väkivaltaista käyttäytymistä, poikien vastaavan osuuden ollessa noin 20 prosenttia. Teini-iässä poikkeuksellisen väkivaltaisesti käyttäytyvien tyttöjen osuus oli 21 prosenttia.³¹⁹ Lisäksi mielentilaltaan tutkituista tytöistä 25 prosentilla oli taustalla itsemurhayritys³²⁰.

Mielentilatutkimuksen yhteydessä kartoitetaan myös tutkittavan älykkyyttä. Lehden tutkimusaineiston mukaan mielentilaltaan tutkittujen tyttöjen keskimääräinen älykkyydosamäärä oli 94,3, alimman arvon ollessa 63 ja ylimmän 108. Älykkyydosamäärä oli tutkituilla hieman keskimääräistä alhaisempi. Heikkolahjaiseksi luokiteltujen tyttöjen osuus mielentilaltaan tutkituista oli 11 prosenttia.³²¹

7.3 Tytöt henkirikoksen uhreina

Nuoriin naisiin ja tyttöihin kohdistuva henkirikollisuus on kasvanut 1990-luvulta 2000-luvulle tultaessa. Verrattuna vuosien 1995-1999 uhrilukuun, vuosina 2008-2012 15-24-vuotiaiden tyttöjen ja naisten uhrimäärä kasvoi 26 prosenttia. Alle 15-vuotaisiin tyttöihin kohdistuva henkirikollisuus kasvoi myös samalla ajanjaksolla, mutta muutokset henkirikollisuuden tasossa johduvat satunnaisista tekijöistä uhrien pienen lukumäärän johdosta.³²²

Korkeimmillaan henkirikoksen uhriksi joutumisen riski on alle vuoden ikäisellä tytöllä. Tässä ikäryhmässä vuosien 2003-2015 aikana henkirikoskuolleisuus oli yli neljä tyttöä ikäluokan 100 000:a tyttöä kohti. Riski laskee vauvaiän jälkeen merkittävästi. Ikäryhmässä 1-9 vuotta, tyttöjen henkirikoskuolleisuus ikäryhmän 100 000:a tyttöä kohti oli alle yksi. Kaikkein matalimmillaan riski oli 10-14 vuotiaiden tyttöjen ikäryhmässä.³²³

³¹⁷ Lehti 2007, 34.

³¹⁸ Lehti 2007, 47.

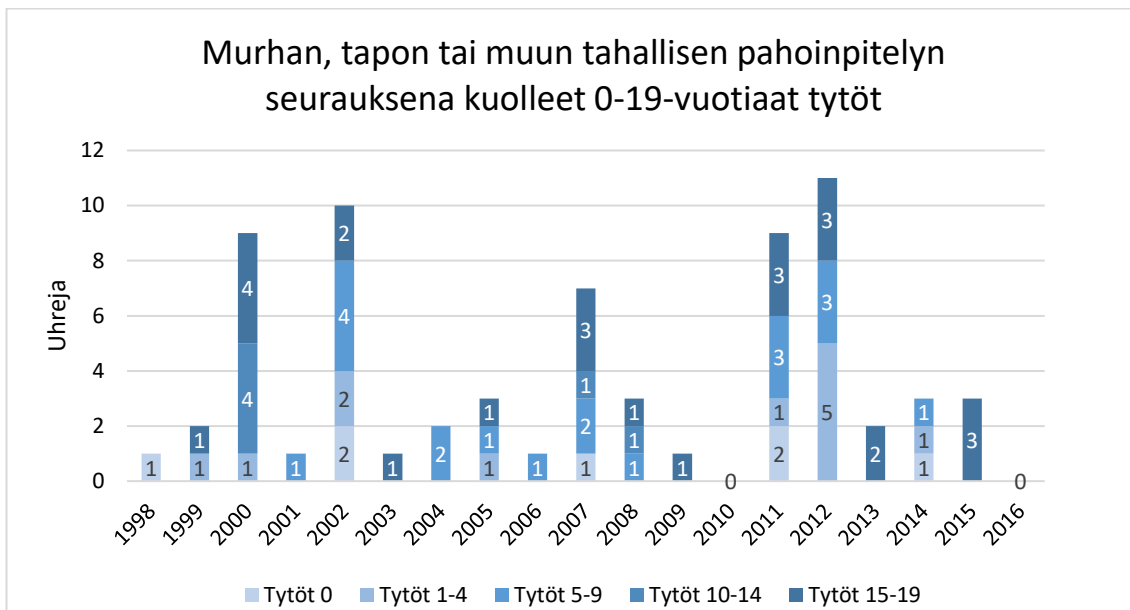
³¹⁹ Lehti 2007, 63.

³²⁰ Lehti 2007, 64.

³²¹ Lehti 2007, 64-65.

³²² Lehti 2014, 190-191.

³²³ Lehti et al. 2017, 36.

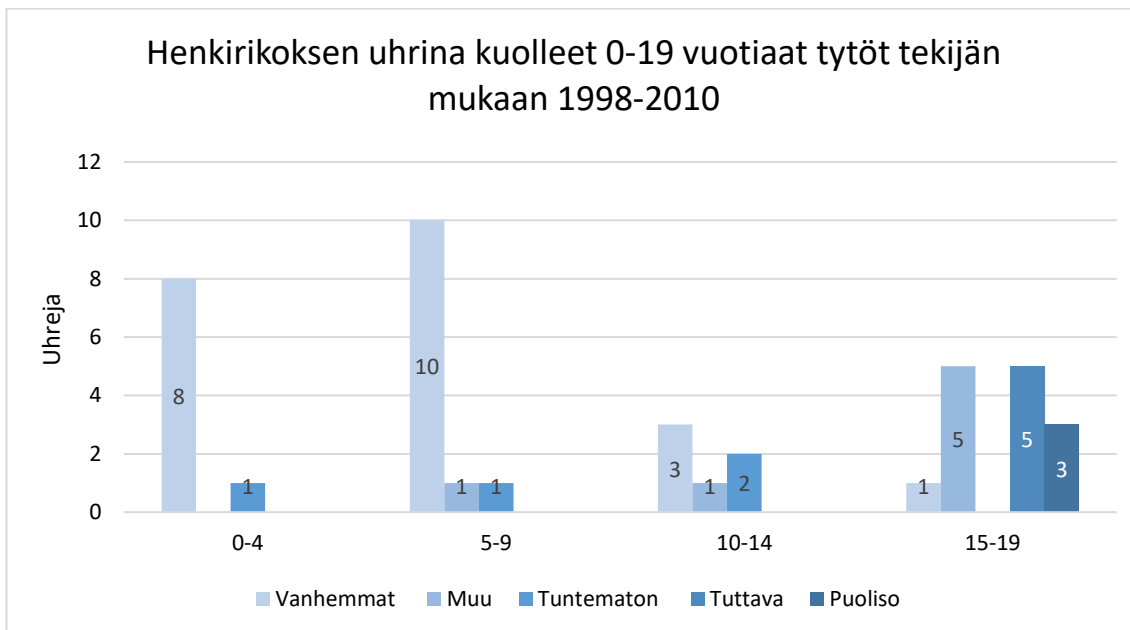
Kuvio 39 Murhan, tapon tai muun tahallisen pahoinpitelyn seurauksena kuolleet 0-19-vuotiaat tytöt 1998-2016³²⁴

Ajanjaksolla 2002-2007 henkirikoksen uhriksi joutuneista 15-19-vuotiaista tytöistä puolet surmattiin kumppanin tai entisen kumppanin toimesta. Tytöistä 25 prosenttia oli joutunut tuttavalliseksi ja 13 prosenttia tuntemattoman uhriksi. Muun sukulaisten, kuin vanhempien tai sisarusten surmaamiseksi joutui 13 prosenttia tytöistä.³²⁵ Ajanjaksolla surmattiin 18 alle 15-vuotiaista tyttöä. Näissä henkirikoksissa tekijänä oli usein tytön perheenjäsen. Äiti oli surmaajana 67 prosentissa tapauksista, isä 17 prosentissa tapauksista. Veljensä surmaamiseksi oli joutunut 11 prosenttia alle 15-vuotiaista tytöistä. Alle 15-vuotiaisiin tyttöihin kohdistuneissa henkirikoksissa seitsemässä tapauksessa oli surmattu lisäksi uhrin sisarus tai vanhempi.³²⁶

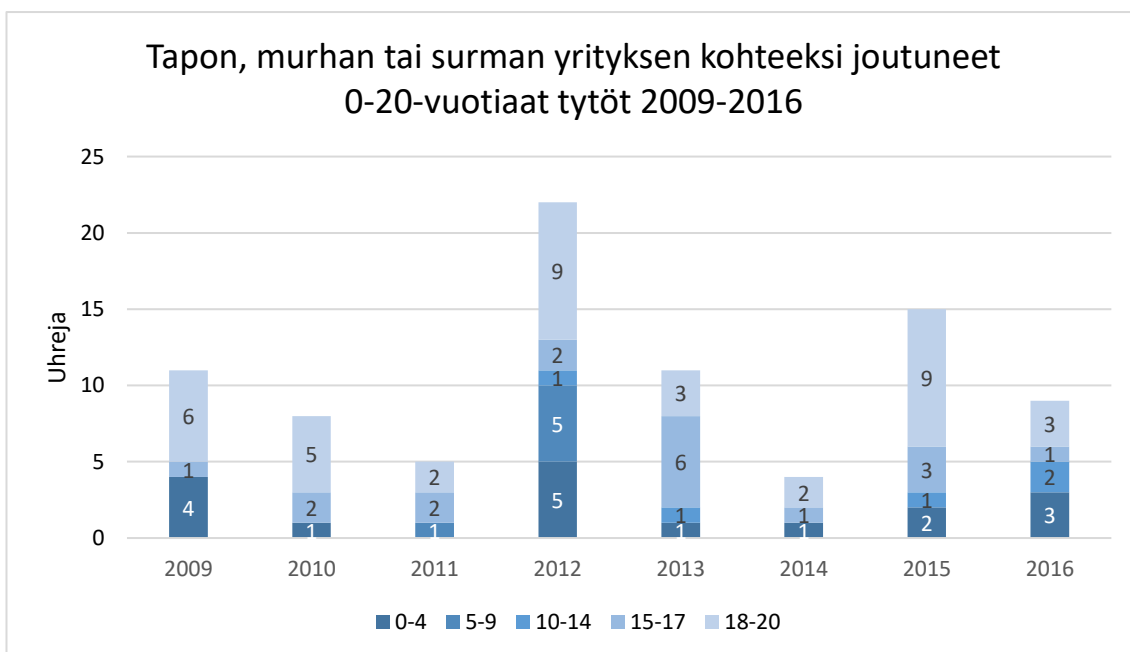
³²⁴ Yhteensä 69 uhria (Tilastokeskus 2018r).

³²⁵ Lehti 2009, 14.

³²⁶ Ibid.

Kuvio 40 Henkirikoksen uhrina kuolleet 0-19-vuotiaat tytöt tekijän mukaan 1998-2010³²⁷

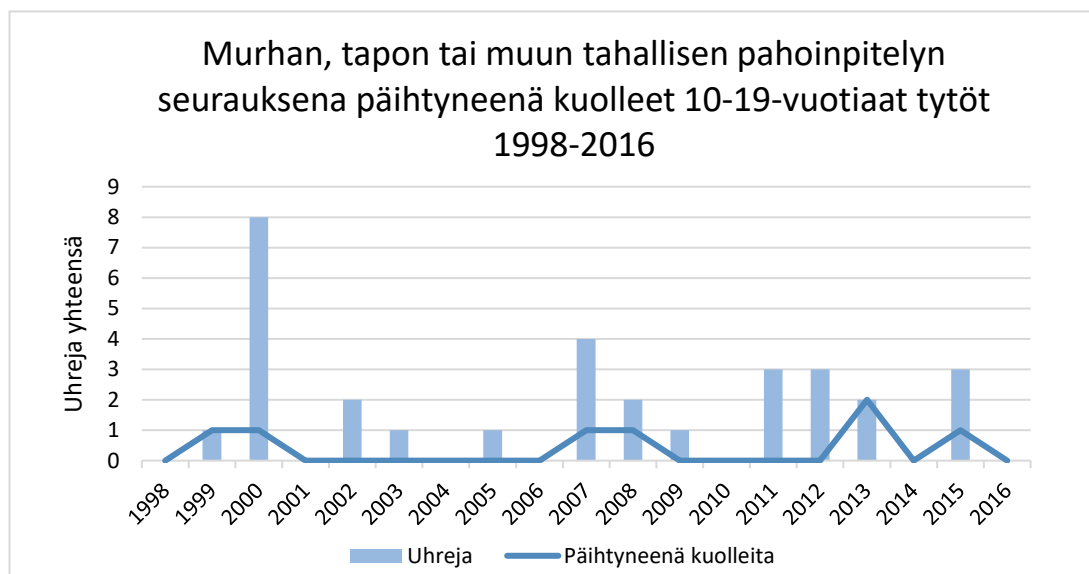
Kuvio 41 Tapon, murhan tai surman yrityksen kohteeksi joutuneet 0-20-vuotiaat tytöt 2009-2016³²⁸

³²⁷ Yhteensä 41 uhria (Tilastokeskus 2018m).

³²⁸ Yhteensä 85 uhria (Tilastokeskus 2018n).

Ajanjaksolla 2002-2007 henkirikoksen uhriksi joutuneista alle 15-vuotiaista tytöistä yli 40 prosenttia oli surmattu perjantaina. Yleisimmin henkirikos tehtiin ilta yhdeksän ja puolenyön välillä, alle 15-vuotiaista tytöistä 26 prosenttia oli surmattu tuona aikana. Puolenyön ja aamu kuuden välisenä aikana surmattiin 23 prosenttia tytöistä. Aamulla kuuden ja yhdeksän välillä tapahtuneiden surmatekojen osuus oli 19 prosenttia henkirikoksista.³²⁹

Alle 15-vuotiaat tytöt surmattiin pääsääntöisesti yksityisissä asunnoissa, joissa tapahtui 94 prosenttia henkirikoksista. Kuusi prosenttia tytöistä joutui henkirikoksen uhriksi julkisella paikalla. Kotonaan surmansa sai 53 prosenttia tytöistä. Sen sijaan 15-19-vuotiaiden tyttöjen ikäryhmässä oli vähiten kotona tai muussa yksityisasunnossa henkirikoksen kohteeksi joutuneita. Tässä ikäryhmässä yli puolet oli saanut surmansa julkisella tai puolijulkisella paikalla. Kotonaan tai muussa yksityisessä asunnossa henkirikoksen uhriksi joutui kummassakin 25 prosenttia 15-19-vuotiaista³³⁰

Kuvio 42 Murhan, tapon tai muun tahallisen pahoinpitelyn seurauksena päihtyneenä kuolleet 10-19-vuotiaat tytöt 1998-2016³³¹

Vuosina 2002-2007 henkirikoksen uhriksi joutuneista 15-19-vuotiaista tytöistä yksikään ei ollut alkoholin väärinkäyttäjää. Huumeiden käyttäjiä uhreista oli 25 prosenttia, lopuilla uhreilla ei

³²⁹ Lehti 2009, 16.

³³⁰ Lehti 2009, 16.

³³¹ Yhteensä 31 uhria. Päihtyneenä kuolleita seitsemän, joista kaikki olivat 15-19-vuotiaita. 10-14-vuotiaita uhreja yhteensä kuusi, joista neljä sai surmansa vuonna 2000, yksi vuonna 2007 ja yksi vuonna 2008. (Tilastokeskus 2018g.)

ollut päihdeongelmaa. Kaikkien ikäryhmien naisuhreista huumeiden käyttäjien osuus oli juuri tässä ikäryhmässä suurin.³³²

8 Yhteenveto

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten henkirikollisuus on Suomessa muuttunut 1900-luvulta nykypäivään ja millaisia henkirikoksia naiset ja tytöt tekevät ja millaisten henkirikosten uhreiksi he joutuvat.

Henkirikollisuus on Suomessa keskittynyt sosiaalisesti syrjäytyneiden ihmisten keskuuteen, ja alkoholi on vahvasti läsnä henkirikoksissa niin tekijöiden kuin uhrienkin osalta. Työttömien osuus on suuri sekä tekijöissä että uhreissa, ja erityisesti naisilla työttömyys nostaa riskiä joutua henkirikoksen uhriksi. Henkirikollisuuden rakenne on muuttunut 1960-luvulta, jolloin henkirikoksia tekivät eniten työssä käyvät. 1960-luvun elinkeinorakenteen muuttumisen sekä alkoholipoliittisten uudistusten katsotaan vaikuttaneen osaltaan henkirikollisuuden keskittymisen syrjäytyneeseen väestönosaan. Suomi on pitkään ollut korkean henkirikollisuuden maa, jonka henkirikollisuuden taso on kuitenkin vaihdellut jyrkästi. Tällä hetkellä henkirikoksia tehdään Suomessa ennätysellisen vähän. Nähtäväksi kuitenkin jää, onko alhainen henkirikollisuuden taso vain väliaikainen ilmiö vai pysyvämpi tila.

Naisten henkirikollisuus on muuttunut vastaamaan enemmän miesten henkirikollisuutta. Päihitteet ovat useammin mukana naisten henkirikoksissa, ja harvempi nainen todetaan syyntakeettomaksi. Tekijät ovat lisäksi hieman vanhempia kuin aiemmin. Naisten tekemien henkirikosten uhrin eivät enää ole yhtä usein tekijän perhe- tai lähipiiriin kuuluvia, kuin vielä 1900-luvun alkupuolella. Lapsensurmat ovat vähentyneet merkittävästi, syinä tähän ovat olleet muun muassa synnytysten siirtyminen sairaaloihin ja yleisen suhtautumisen muuttuminen myötämiseksi aviottomia lapsia kohtaan. Äidit ovat useammin syyllisiä lapsensa surmaamiseen, kuin isät. Tähän on syynä osaksi se, että äidit viettävät isää enemmän aikaa lastensa kanssa - erityisesti silloin, kun lapset ovat pieniä. Äitien surmaamat lapset ovatkin useimmiten alle 5-vuotiaita. Lapsensa surmanneet naiset ovat muista henkirikoksen tehneistä naisista poiketen useammin työelämässä ja sosiaalisesti paremmassa asemassa.

Opinnäytetyötä tehdessä kysymyksiä herätti erityisesti lapsensurmiin liittyvä oikeuskäytäntö. Muista henkirikoksista poiketen juuri tässä henkirikostyyppissä teon vaikuttimien taustalla katsotaan olevan fyysisten ja psyykkisten rasitustilojen. Kuitenkaan lapsensurmista epäiltyjen

³³² Lehti 2009, 23.

naisten mielentilaa ei tutkita niin usein, kuin muista henkirikoksista epäiltyjen. Koska mielen-tilatutkimuksia ei tehdä kaikille lapsensurman tehneille naisille, jää joidenkin tekijöiden teon aikainen mielentila arvailujen varaan. Voitaneen olettaa, että osa lapsensurmaan syyllisty-neistä naisista ei ole surmannut lastaan synnytyksestä johtuvan uupumuksen vallassa, vaan surmateko on suunniteltu etukäteen ja tehty vakaasti harkiten.

Naisia joutuu Suomessa henkirikoksen uhriksi enemmän, kuin suurimmassa osassa läntistä Eu-rooppaa. Henkirikoksen uhreiksi joutuvat naiset ovat nykyisin vanhempia kuin aiemmin. Suu-rin riski joutua surmatuksi on 40-49-vuotiailla naisilla, kun 1900-luvun alussa henkirikoksen uhriksi joutuivat yleisimmin alle 30-vuotiaat naiset. Henkirikoksen uhriksi naiset joutuvat to-dennäköisimmin lähisuhdeväkivallan seurauksena. Suurin riski naisilla on joutua puolison tai entisen puolison surmaamaksi. Entisten puolisojen suuri määrä henkirikoksen tekijöissä on merkille pantavaa. Väkivaltaisesta suhteesta eroamassa olevien ja juuri eronneiden naisten tukemiseen tarvitaan lisää resursseja ja avun hakemisen kynnyks pitäisi tehdä väkivaltaa tai sen uhkaa kokeville naisille mahdollisimman matalaksi.

Nuorten tekemät henkirikokset ovat Suomessa harvinaisia. Muusta henkirikollisuudesta poike-ten nuorten henkirikollisuuden taso ei ole kansainvälisestäikään vertailtuna korkea. Tyttöjen tekemät henkirikokset kohdistuvat harvemmin omiin lapsiin, uhreiksi valikoituvat nykyisin eri-toten tuttavat. Päihteet ovat merkittävässä määrin osallisena myös tyttöjen tekemissä henki-rikoksissa. Alle 15-vuotiaat tytöt joutuvat pitkälti vanhempiansa surmaamiksi, mutta yli 15-vuotiaiden henkirikosten uhrien surmaajat ovat jo melko usein tyttöjen nykyisiä tai entisiä kumppaneita.

Tyttöjen henkirikollisuutta on tutkittu Suomessa melko vähän. Vähäisen tutkimustiedon vuoksi tyttöjen henkirikollisuuden käsittely (erityisesti tyttöihin kohdistuvien henkirikosten osalta) jäi opinnäytetyössä toivottua suppeammaksi. Tyttöjen henkirikollisuuden laajempi tutkiminen olisi tärkeää, jotta tulevaisuudessa voitaisiin ehkäistä niin tyttöihin kohdistuvia henkirikoksia kuin tyttöjen tekemiä henkirikoksia. Selvittämällä tarkemmin syitä, joita tyttöjen henkirikolli-suuden taustalla on, voitaisiin mahdollisesti paremmin tavoittaa ne tytöt, joilla on vakava riski syrjäytyä ja ajautua väkivaltaiseen käytökseen. Varhainen puuttuminen vahingolliseen käyttäytymiseen voi myös myöhemmin ilmetä naisten henkirikollisuuden laskuna.

Lähteet

Kirjalliset lähteet ja artikkelit

Frände, D. 2012. Yleinen rikosoikeus. Suomentanut Wahlberg, M. 2. uudistettu painos. Helsinki: Edita.

Haapasalo, J. 2008. Kriminaalipsykologia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Haapasalo, J. & Petäjä, S. 1999. Mothers Who Killed or Attempted to Kill Their Child: Life Circumstances, Childhood Abuse, and Types of Killing. *Violence & Victims* Vol. 14, No. 3, 219-239. Viitattu 13.3.2018. <https://search-proquest-com.nelli.laurea.fi/central/docview/208555034/fulltext/5FF379C9DCAA4F78PQ/1?accountid=12003>

Honkasalo, B. 1969. Suomen rikosoikeus : yleiset opit. Kolmas osa. 2. painos. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 58. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Honkasalo, B. 1970. Suomen rikosoikeus : erityinen osa. Henkilöön kohdistuvat rikokset. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 107. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2010. Kirjoitetaan juridiikkaa. 3. painos. Helsinki: Talentum.

Häkkinen-Nyholm, H., Putkonen, H., Lindberg, N., Holi, M., Rovamo, T. & Weizmann-Henelius, G. 2009. Gender Differences in Finnish Homicide Offence Characteristics. *Forensic Science International* 186, 75-80. Viitattu 15.3.2018. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0379073809000528?via%3Dihub>

Kauppi, A., Kumpulainen K., Karkola, K., Vanamo, T. & Merikanto, J. 2010. Maternal and Paternal Filicides: A Retrospective Review of Filicides in Finland. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 38, 229-38. Viitattu 1.3.2018. <https://www.semanticscholar.org/paper/Maternal-and-paternal-filicides%3A-a-retrospective-r-Kauppi-Kumpulainen/40f4a8e33ba457aa51ba620efd4af21d39651674>

Kekkonen, J. 1991. Autonomian ajan rikosoikeus. Teoksessa Letto-Vanamo, P. (toim.) Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Helsinki: Gaudeamus, 258-269.

Ketola, O. 1989. Lapsenmurhat ja lasten sekä nuorten itsemurhat Suomessa 1751-1980. Sosiaalipolitiikan julkaisuja, sarja A: 26. Turku: Turun yliopisto.

Kivivuori, J. 1999. Suomalainen henkirikos. Teonpiirteet ja tekojen olosuhteet vuosina 1988 ja 1996. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 159. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Kivivuori, J. 2001. Patterns of Criminal Homicide in Finland 1960-1997. Teoksessa Lappi-Seppälä, T. (toim.) Homicide in Finland. Trends and Patterns and Comparative Perspective. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 23-40.

Kivivuori, J. 2002. Sudden Increase of Homicide in Early 1970s Finland. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 3:1, 6-21. Viitattu 24.2.2018. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/140438502762467182>

Kivivuori, J. & Lehti, M. 2006. The Social Composition of Homicide in Finland, 1960-2000. *Acta Sociologica* 49(1), 67-82. Viitattu 24.2.2018. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0001699306061900>

Kivivuori, J. 2007. Lapset henkirikosten uhrina. Teoksessa Ellonen, M., Kivivuori, J. & Kääriäinen, J. Lapset ja nuoret väkivallan uhreina. Lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta tilastojen ja kyselytutkimusten valossa. Helsinki: Edita, 21-22.

Kivivuori, J. & Lehti, M. 2012. Social Correlates of Intimate Partner Homicide in Finland: Distinct or Shared With Other Homicide Types? *Homicide Studies* 16(1), 60-77. Viitattu 17.3.2018. <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1088767911428815>

Koskinen, P. 2008. Rikosoikeuden perusteet. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Koskinen, P. 2009. Rikoslaki ja sen uudistustyö. Teoksessa Lappi-Seppälä, T., Hakamies, K., Koskinen, P., Majanen, M., Melander, S., Nuotio, K., Nuutila, A-M., Ojala, T. & Rautio, R. 2009. Rikosoikeus. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOY

Koskivirta, A. 2001. "Sisäinen vihollinen" : henkirikos ja kontrolli Pohjois-Savossa ja Karjalassa Ruotsin vallan ajan viimeisinä vuosikymmeninä. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu 2.3.2018. <http://hdl.handle.net/10138/19509>

Laitinen, A. 2005. Rikollisuuden määrän ja rakenteen muuttuminen aikojen saatossa. Teoksessa Nuutila, A-M. & Pirjatanniemi, E. (toim.) Rikos, rangaistus ja prosessi. Juhlajulkaisu Eero Backman 1945-14/5-2005. Turku: Turun yliopisto, 113-131.

Laitinen, A. & Aromaa, K. 2005. Rikollisuus ja kriminologia. Tampere: Vastapaino.

Lappi-Seppälä, T. 2000. Rikosten seuraamukset. Helsinki: WSOY.

Lappi-Seppälä, T. 2004. Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus III. *Lakimies* 3/2004, 422-450. Viitattu 21.1.2018. <https://www.edilex.fi/lakimies/1310>

Lappi-Seppälä, T. 2009a. Seuraamusjärjestelmän pääpiirteet. Teoksessa Lappi-Seppälä, T., Hakamies, K., Koskinen, P., Majanen, M., Melander, S., Nuotio, K., Nuutila, A-M., Ojala, T. & Rautio, R. 2009. *Rikosoikeus*. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.

Lappi-Seppälä, T. 2009b. Tahalliset henkirikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, T., Hakamies, K., Koskinen, P., Majanen, M., Melander, S., Nuotio, K., Nuutila, A-M., Ojala, T. & Rautio, R. 2009. *Rikosoikeus*. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.

Lehti, M. 2001. Väkivallan hyökyaalto : 1900-luvun alkuvuosikymmenten henkirikollisuus Suomessa ja Luoteis-Virossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 178. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Lehti, M. 2007. Nuoret ja henkirikollisuus 1980-2004. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 78. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Viitattu 4.2.2018. <http://hdl.handle.net/10138/152540>

Lehti, M. 2009. Naiset henkirikosten uhreina 2002-2007. Verkkokatsauksia 11/2009. *Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti*. Viitattu 10.3.2018. <http://hdl.handle.net/10138/152591>

Lehti, M. 2011. Henkirikostatsaus 2010. Verkkokatsauksia 17/2011. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Viitattu 17.3.2018. <http://hdl.handle.net/10138/152584>

Lehti, M. 2012. Henkirikostatsaus 2011. Verkkokatsauksia 23/2012. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Viitattu 17.3.2018. <http://hdl.handle.net/10138/152579>

Lehti, M., Kääriäinen, J. & Kivivuori, J. 2012. The Declining Number of Child Homicides in Finland 1960-2009. *Homicide Studies* 16(1), 3-22. Viitattu 18.2.2018. <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1088767911428960>

Lehti, M. 2014. Homicide drop in Finland, 1996-2012. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 15:2, 182-199. Viitattu 29.1.2018. <https://doi.org/10.1080/14043858.2014.963931>

Lehti, M., Suonpää, K. & Kivivuori, J. 2016. Henkirikokset. Teoksessa *Rikollisuustilanne 2015. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa*. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Viitattu 2.3.2018. <http://hdl.handle.net/10138/164434>

- Lehti, M., Suonpää, K. & Kivivuori, J. 2017. Henkirikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2016. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Viitattu 2.3.2018. <http://hdl.handle.net/10138/191756>
- Lehti, M. 2017. Henkirikoskatsaus 2017. Verkkokatsauksia 9/2017. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Viitattu 17.3.2018. <http://hdl.handle.net/10138/175210>
- Matikkala, J. 2005. Tahallisuudesta rikosoikeudessa. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.
- Pajuoja, J. 1991. Varhaiset rikokset ja niiden rankaiseminen. Teoksessa Letto-Vanamo, P. (toim.) Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Helsinki: Gaudeamus, 7-27.
- Putkonen, H., Collander, J., Honkasalo, M-L. & Lönnqvist J. 2001. Personality disorders and psychoses form two distinct subgroups of homicide among female offenders. *The Journal of Forensic Psychiatry* 12:2, 300-312. Viitattu 15.3.2018. <http://dx.doi.org/10.1080/09585180122116>
- Putkonen, H., Collander, J., Weizmann-Henelius, G. & Eronen, M. 2007. Legal outcomes of all suspected neonaticides in Finland 1980-2000. *International Journal of Law and Psychiatry* 30 (2007) 248-254. Viitattu 14.3.2018. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2007.03.008>
- Putkonen, H., Weizmann-Henelius, G., Lindberg, N., Rovamo, T. & Häkkänen, H. 2008. Changes over time in homicides by women: a register-based study comparing female offenders from 1982 to 1992 and 1993 to 2005. *Criminal Behaviour and Mental Health* 18: 268-278. Viitattu 21.3.2018. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/cbm.711>
- Putkonen, H., Weizmann-Henelius, G., Lindberg, N., Eronen, M. & Häkkänen, H. 2009. Differences between homicide and filicide offenders; results of a nationwide register-based case-control study. *BMC Psychiatry* 9:27. Viitattu 13.3.2018. <https://doi.org/10.1186/1471-244X-9-27>
- Putkonen, H., Weizmann-Henelius, G., Lindberg, N., Rovamo, T. & Häkkänen-Nyholm, H. 2011. Gender differences in homicide offenders' criminal career, substance abuse and mental health care. A nationwide register-based study of Finnish homicide offenders 1995-2004. *Criminal Behaviour and Mental Health* 21: 51-62. Viitattu 15.3.2018. <http://onlinelibrary.wiley.com/wol1/doi/10.1002/cbm.782/full>
- Salmi, V., Lehti, M., Sirén, R., Kivivuori, J. & Aaltonen, M. 2009. Perheväkivalta Suomessa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Verkkokatsauksia 9/2009. Viitattu 15.3.2018. <http://hdl.handle.net/10138/152590>

- Savolainen, J., Lehti, M. & Kivivuori, J. 2008. Historical Origins of a Cross-National Puzzle. Homicide in Finland, 1750 to 2000. *Homicide Studies* 12:1, 67-89. Viitattu 29.1.2018. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1088767907311850>
- Serlachius, A. 1919. Suomen rikosoikeuden oppikirja. Ensimmäinen osa : Yleiset opit. 2. painos. Helsinki: Otava. Viitattu 23.3.2018. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/6832>
- Seuraamusjärjestelmä 2016. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 25/2017. Viitattu 22.2.2018. <http://hdl.handle.net/10138/229673>
- Sirén, R. & Lehti, M. 2006. Musta maaliskuu? Väkivalta ja alkoholin kulutuksen kasvu vuonna 2004. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 222. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Viitattu 1.2.2018. <http://hdl.handle.net/10138/152458>
- Tapani, J. 2008. Tahallisuus. Teoksessa Tapani, J. & Tolvanen, M. 2008. Rikosoikeuden yleinen osa : vastuuoppi. Helsinki: Talentum.
- Tapani, J. 2011. Rangaistuksen lieventämisperusteet. Teoksessa Tapani, J. & Tolvanen, M. 2011. Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 2. uudistettu painos. Helsinki: Talentum.
- Vanamo, T., Kauppi, A., Karkola, K., Merikanto, J. & Räsänen, E. 2000. Intra-familial child homicide in Finland 1970-1994: incidence, causes of death and demographic characteristics. *Forensic Science International* 117 (2001), 199-204. Viitattu 5.3.2018. [https://doi.org/10.1016/S0379-0738\(00\)00408-4](https://doi.org/10.1016/S0379-0738(00)00408-4)
- Verkko, V. 1924. Henkeen kohdistuvista rikoksista Suomessa. Eripainos Lakimies-aikakauskirjasta. Helsinki: WSOY, 191-341.
- Verkko, V. 1949. Lähimmäisen ja oma henki : sosiaalipatologisia tutkimuksia Suomen kansasta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 33. Helsinki: Gummerus.
- Verkko, V. 1951. Homicides and Suicides in Finland and Their Dependence on National Character. København: G.E.C. Gad.
- Viljanen, T. 1983. Henkirikokset Suomessa vuosina 1970-1979. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 60. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Wagner-Prenner, M. 2000. Syyntakeisuus ja mielentila. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.
- Weizmann-Henelius, G., Grönroos, M., Putkonen, H., Eronen, M., Lindberg, N. & Häkkänen-Nyholm, G. 2012. Gender-Specific Risk Factors for Intimate Partner Homicide - A Nationwide

Register-Based Study. *Journal of Interpersonal Violence* 27(8), 1519-1539. Viitattu 17.3.2018.
<http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0886260511425793>

Ylikangas, H. 1990. Väkivaltarikollisuus Suomen historiassa. Teoksessa *Oikeus turvallisuuteen : Perusturvallisuuden elementtien tarkastelua*. Turvallisuustieteellisen tutkimuskeskuksen vuosikirja II. Helsinki: Gummerus, 24-40.

Virallislähteet

HE 68/1966 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 83/1968 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi keskioluesta.

HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksentoisen vaiheen käsitteiksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 262/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 156/2008 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sikiön, alkion ja perimän suojaa koskevien rangaistussäännösten muuttamisesta.

HE 263/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevien säännösten yhtenäistämiseksi.

Lappi-Seppälä, T. & Lehti, M. 2016. Väkivaltarikollisuuden viime vuosien kehityslinjoja. VNS 5/2016 vp. Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta. Viitattu 17.3.2018.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/VNS_5+2016_asiantuntijalausunnot.aspx

LaVM 28/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Muut lähteet

Sotkanet. 2018. Alkoholijuomien kokonaiskulutus asukasta kohti 100 %:n alkoholina, litraa. Viitattu 21.3.2018. <https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko?indicator=sw71AgA=®ion=s07MBAA=&year=sy6rsM7Q0zUEAA==&gender=t>

Tilastokeskus. 2018a. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 24.1.2018.
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin_Passiivi/StatFin_Passiivi__oik__syyttr/statfin-pas_syyttr_pxt_901_200900_fi.px/table/tableViewLayout1/?rxid=9ddfb965-b531-4f49-9d3f-586185cdc321

Tilastokeskus. 2018b. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 24.1.2018.
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__syyttr/stat-fin_syyttr_pxt_001_fi.px/table/tableViewLayout1/?rxid=f4fa6d42-2fe9-4515-a7e5-390d58d3a8c5

Tilastokeskus. 2018c. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 25.1.2018.
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin_Passiivi/StatFin_Passiivi__oik__syyttr/statfin-pas_syyttr_pxt_902_201000_fi.px/table/tableViewLayout1/?rxid=37d76c22-7683-44b4-b715-c73d7bccf548

Tilastokeskus. 2018d. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 25.1.2018.
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__syyttr/stat-fin_syyttr_pxt_002_fi.px/table/tableViewLayout1/?rxid=8472008e-58e8-4423-b136-dceb07324f1c

Tilastokeskus. 2018e. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 20.2.2018.
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__optula/statfin_optula_pxt_001.px/table/tableViewLayout2/?rxid=df312049-1136-443c-bc40-7832eaf20fa7

Tilastokeskus. 2018f. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 22.2.2018.
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__rpk/stat-fin_rpk_pxt_002.px/table/tableViewLayout2/?rxid=9890c75f-767f-4216-adfc-5412597d52a5

Tilastokeskus. 2018g. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 22.2.2018.
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__ter__ksyyt/stat-fin_ksyyt_pxt_006.px/?rxid=9890c75f-767f-4216-adfc-5412597d52a5

Tilastokeskus. 2018h. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 22.2.2018.
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__rpk/stat-fin_rpk_pxt_007.px/?rxid=9890c75f-767f-4216-adfc-5412597d52a5

Tilastokeskus. 2018i. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 20.2.2018.
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__rpk/stat-fin_rpk_pxt_009.px/table/tableViewLayout2/?rxid=9890c75f-767f-4216-adfc-5412597d52a5

Tilastokeskus. 2018j. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 22.2.2018.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__rpk/stat-fin_rpk_pxt_008.px/table/tableViewLayout2/?rxid=9890c75f-767f-4216-adfc-5412597d52a5

Tilastokeskus. 2018k. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 3.3.2018.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__tul__tjt/stat-fin_tjt_pxt_001.px/table/tableViewLayout2/?rxid=c3b6375d-a110-4f24-8c1c-1de769380509

Tilastokeskus. 2018l. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 22.2.2018.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__rpk/stat-fin_rpk_pxt_002.px/table/tableViewLayout2/?rxid=9890c75f-767f-4216-adfc-5412597d52a5

Tilastokeskus. 2018m. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 29.1.2018.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin_Passiivi/StatFin_Passiivi__ter__ksyyt/statfin-pas_ksyyt_pxt_901_201000_fi.px/table/tableViewLayout1/?rxid=af52a3e5-3709-4a3d-a471-f6067354b988

Tilastokeskus. 2018n. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 17.3.2018.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__rpk/stat-fin_rpk_pxt_004.px/table/tableViewLayout2/?rxid=7c4b0f84-fa55-42bd-a22f-8db9b24694aa

Tilastokeskus. 2018o. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 21.2.2018.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__rpk/stat-fin_rpk_pxt_006.px/table/tableViewLayout2/?rxid=f6d51b36-ab3c-4a92-9b37-bda91f18db1e

Tilastokeskus. 2018p. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 21.2.2018.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__rpk/stat-fin_rpk_pxt_006.px/table/tableViewLayout2/?rxid=f6d51b36-ab3c-4a92-9b37-bda91f18db1e

Tilastokeskus. 2018q. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 22.2.2018.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__rpk/stat-fin_rpk_pxt_006.px/?rxid=7c4b0f84-fa55-42bd-a22f-8db9b24694aa

Tilastokeskus. 2018r. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 30.1.2018.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__ter__ksyyt/stat-fin_ksyyt_pxt_005.px/table/tableViewLayout1/?rxid=1d276e25-a433-4c99-ac69-fe5283310976

Tilastokeskus. 2018s. Tilastokeskuksen PW-Web-tietokannat. Viitattu 13.1.2018.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__rpk/stat-fin_rpk_pxt_006.px/table/tableViewLayout1/?rxid=0509863d-0333-4e9c-aeb0-40552c6da6e4

Oikeustapaukset

KKO 1971-II-19

KKO 1988 II 59

KKO 1995:119

KKO 1997:153

KKO 2000:29

KKO 2003:53

KKO 2004:57

KKO 2004:63

KKO 2005:48

KKO 2010:19

Kuviot

Kuvio 1 Yleisten alioikeuksien 2005-2016 määrämät vankeusrangaistukset 2005-2016	28
Kuvio 2 Vankeusrangaistusten keskimääräiset pituudet 2005-2016	28
Kuvio 3 Murhasta tuomitut elinkautiset vankeusrangaistukset 2005-2016.....	29
Kuvio 4 Rangaistukseen tuomitsematta jätetyt henkirikokset 2005-2016	30
Kuvio 5 Naisten tekemistä henkirikoksista määrättyt tuomiot 2005-2016	31
Kuvio 6 Naisten vankeusrangaistusten pituudet 2005-2016	31
Kuvio 7 15-20-vuotiaiden tyttöjen vankeusrangaistukset rikoksen mukaan 2005-2016.....	32
Kuvio 8 Henkirikoskuolleisuus 1754-2016	33
Kuvio 9 Henkirikoskuolleisuus 1900-2016	35
Kuvio 10 Henkirikoksen seurauksena kuolleet 2000-2016.....	38
Kuvio 11 Henkirikokset ja henkirikoksen yritykset 2000-2016	39
Kuvio 12 Murhan, tapon tai muun tahallisen pahoinpitelyn seurauksena päihtyneenä kuolleet 2000-2016	40
Kuvio 13 Alkoholin ja muiden päihteiden osuus tapoissa 1980-2016.....	40
Kuvio 14 Alkoholin ja muiden päihteiden osuus murhissa 1980-2016.....	41
Kuvio 15 Selvittyihin henkirikoksiin syylliseksi epäillyt pääasiallisen toiminnan mukaan 2011-2016	42
Kuvio 16 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen sosioekonominen asema 2011-2016	43
Kuvio 17 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen määrä sosioekonomisen aseman mukaan 2011-2016.....	43
Kuvio 18 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen koulutusaste 2011-2016	44
Kuvio 19 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen käytettävissä olevat tulot 2011-2016	45
Kuvio 20 Henkirikosten tekopaikat 2006-2016	45
Kuvio 21 Naisten henkirikoskuolleisuus 1900-2016.....	47
Kuvio 22 Henkirikoksen seurauksena kuolleet naiset 2000-2016	48
Kuvio 23 Tapon, murhan tai surman yrityksen kohteeksi joutuneet naiset 2009-2016.....	49

Kuvio 24 Henkirikoksen uhrina kuolleet naiset ikäryhmittäin tekijän mukaan 1998-2010	50
Kuvio 25 Päihtyneenä kuolleet henkirikoksen tai tahallisen pahoinpitelyn uhrin 1998-2013 ...	52
Kuvio 26 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäillyt naiset 2006-2016	54
Kuvio 27 Naisten tekemien henkirikosten alueellinen jakauma 2006-2016	56
Kuvio 28 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäillyt naiset ikäryhmittäin 2006-2016	57
Kuvio 29 Tapon, murhan tai surman yritykseen syylliseksi epäillyt naiset ikäryhmittäin 2006-2016	57
Kuvio 30 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen naisten sosioekonominen asema 2011-2016	58
Kuvio 31 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen naisten koulutusaste 2011-2016..	58
Kuvio 32 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen naisten käytettävissä olevat tulot 2011-2016	59
Kuvio 33 Naisten tekemien henkirikosten tekopaikat 2006-2016	60
Kuvio 34 Naisten puolisoa kohtaan tekemät tapon, murhan tai surman yritykset 2009-2016..	62
Kuvio 35 Henkirikoksiin syylliseksi epäillyt 15-20-vuotiaat tytöt 1996-2016	69
Kuvio 36 Tyttöjen tekemien henkirikosten tekopaikat 2009-2016	70
Kuvio 37 Tyttöjen tekemien henkirikosten alueellinen jakauma 2006-2016	71
Kuvio 38 Selvitettyihin henkirikoksiin syylliseksi epäiltyjen tyttöjen sosioekonominen asema 2011-2016	72
Kuvio 39 Murhan, tapon tai muun tahallisen pahoinpitelyn seurauksena kuolleet 0-19-vuotiaat tytöt 1998-2016	74
Kuvio 40 Henkirikoksen uhrina kuolleet 0-19-vuotiaat tytöt tekijän mukaan 1998-2010	75
Kuvio 41 Tapon, murhan tai surman yrityksen kohteeksi joutuneet 0-19-vuotiaat tytöt 2009-2016	75
Kuvio 42 Murhan, tapon tai muun tahallisen pahoinpitelyn seurauksena päihtyneenä kuolleet 10-19-vuotiaat tytöt 1998-2016	76